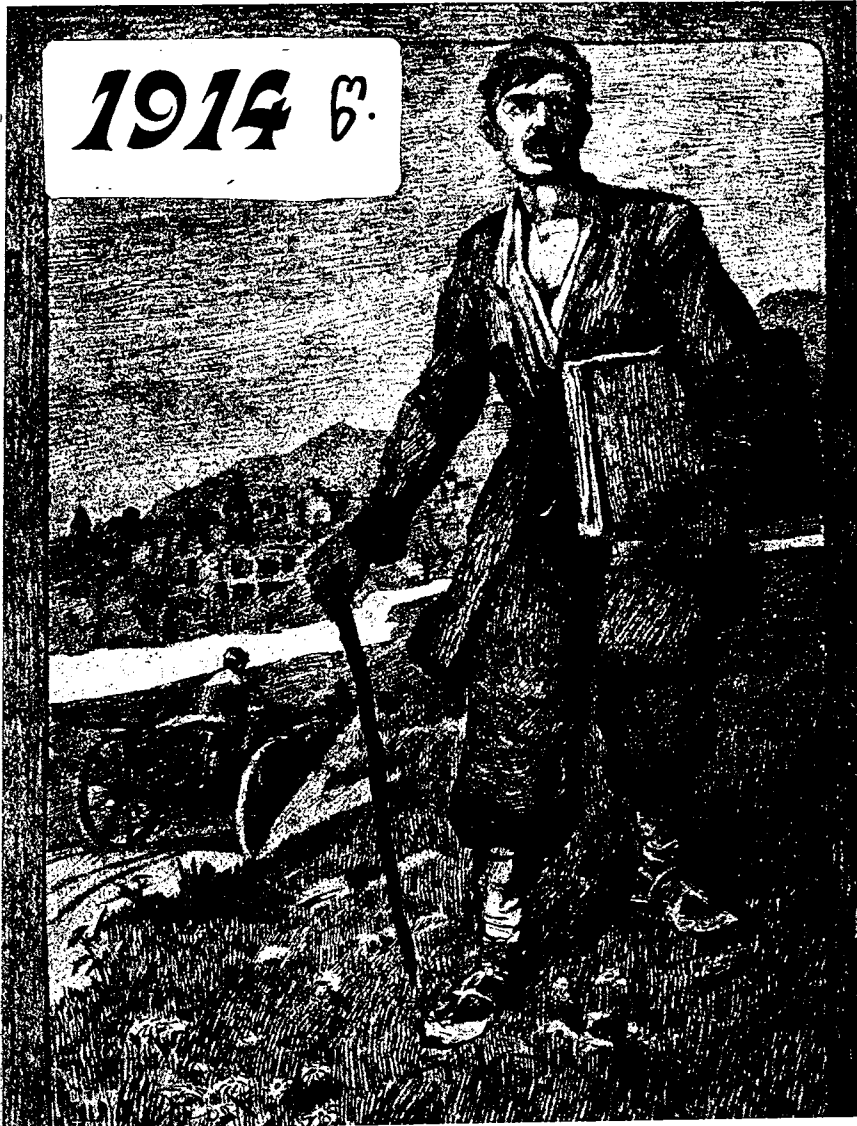

IX

ნოემბერი

IX

რედაქცია სთხოვს ხელის მომწერლებს და აკენტებს ამ წლის
ხეკდრი ფული უსათუოდ მოგვაწოდონ.

რედაქციისაგან დამოუკიდებელ მიზეზების გამო „განათლების“ ნომბრის
ნომერი ჩვეულებრივს დროზე ვერ გამოვიდა.

შინაარსი: 1) სადი გული (ლირიკა კ. შაჟაშვილისა)—**ვახტანგ კოტეტიშვილი.** 2) ბუნება და სამკურნალო მეცნიერება (წერილი მეექვსე)—**ილ. ალხაზიშვილი.** 3) ეს-
თეტიური გრძნობის აღზრდა ბავშვში, ოჯახში და სკოლაში—**ი. სიხარულიძე.** 4) სქე-
სობრივი საკითხი ჰელაგოგიაში—**ფორელის თხზულებიდან—ლ. ცაგარელი.** 5) ცოტა
რამ საეკლესიო სამრევლო სკოლებზე—**კ. გ—ძელი.** 6) ბავშვების სწავლება—**გერასიმე.**
7) აკაკის წერილი. 8) ორიადე სიტუვა ბ. ალხაზიშვილის წერილის გამო—**ეპისკოპო-
სი ლეონიდი.** 9) იუდა—**მის. ბოქორიშვილი.** 10) მსხვერპლი—**ბაჩანა.** 11) იმედს
ლ. ძიძიგური. 12) ცრემლები—**ალისტრო ჩხაიძე.** 13) ნაწვევტი—**გელა.** 14) ბულ-
ბულს—**ილია გოგია.** 15) ანდერძი—**ილია გოგია.** 16) ოცნება და სინამდვილე—**ი.
გრიშაშვილი.** 17) ღანდი—**ლადო გეგეჭკორი.** 18) სიუჟანრულის მისტერია—**დ.
თურდოსპირელი.** 19) ცოტა რამ სოფლას მასწავლებელთა მოდგაწებებაზე—**არ.
ფანცულაია.** 20) შინაური მიმოხილვა—**კახაბერი.** 21) ქართული ენა გურიის სახალხო
სკოლებში—**დ. ა—ძე.** 22) მცირე შენიშვნა—**გ. ა—ნი.** 23) უცხოეთი—**რამდენი ეძ-
ლევაო მასწავლებლებს მეომარ სახელმწიფოებში—ლადო ბზვანელი.** 24) ჩემი განმარ-
ტება—**ზ. არჯევანიძე.** 25) ბიბლიოგრაფია. 26) წერილები რედაქციის მიმართ.

დამატება: ხონის განყოფილების 1913 წლის ანგარიში. სარევიზიო კომისიის მოხ-
სენება. გამგეობის მოხსენება საზოგადო კრებისადმი. განცხადება.

28 სექტემბრიდან გამოდის ყოველ-დღიური

საპოლიტიკო და სალიტერატურო გაზეთი

„**ახალი ივერია**“

(წელიწადი ზირველი)

გაზეთის ფასი: ერთი წლით 7 მან. ნახევარი წლით 4 მან. ერთი თვით 4 აბაზი.

მისამართი: ქუთაისი, თბილისის ქუჩა სახლი ოცხელისა.

ფული უნდა გამოიგზავნოს შემდეგი მისამართით: **Кутаись, Редакция**

„**АХАЛИ ИВЕРΙΑ**“

რედაქციის კანტორაში ზირადათ მოლაპარაკება შეიძლება დილის 12—2 საათამდე და
6—8 საათამდე.

განათლება

(წელიწადი მეშვიდე)

IX	ნოემბერი	1914 წ.
<p>ჟურნალი წლიურად ღირს 4 მან. ნახევარი წლით . . . 3 მან. სახალხო სკოლების მასწავლებლებს ჟურნალი დაეთმობათ წლიურად 3 მან.</p>	<p>ცალკე ნომ- რის ფასი</p> <hr/> <p>40 კაპ.</p>	<p>ხელის მოწერა მიიღება თფილისში „წერა- კითხვის საზოგადოების წიგნის მაღაზიაში“ და „ნაკადულის“ რედაქციაში. წერილები და ჟურნალის ფული უნდა გამოიგზავნოს ამ ად- რესით: Тифлисъ. Дворянская Грузинская Гимназія. Л. Г. Боцвадзе.</p>

სალი გული

(ლირიკა კ. მაყაშვილისა)

(დასასრული)

ჩვენი მწერლის პოეტური აღმადრენა მართლა რომ პოეტურია. მისი ლირიკა სავსებით იმსახურებს ამ სახელს. იგი, როგორც ნაზ-მგარძნობიარე ფირფიტა, ჰაერის ტალღათა ყოველ რხევაზე, შესაფერ თრთოლვას განიცდის, შესაფერ რე-აქციას გამოსცემს, ყოველ მოვლენას ან-გარიშს უწევს, პასუხს აძლევს. იგი არ აწვალებს თავის ნიქს. იგი მას არ ზღუ-დავს, თავის შემოქმედებითი ველს ღობეს არ უწნავს, ჩარჩოში არ ათავსებს. იგი პოეტია, და მთელ ქვეყანას გარს ევლებს. მისთვის არ არის უცხო რომელიმე კუთ-ხე ადამიანის შინაგანი მხარისა. იგი, ყო-ველივე ნაგარძნობს გამოსთქვამს თამამად, არავითარ ღოგმებს არ იკარებს, რადგან

პოეზია მათ გარეშე სდგას. ღოგმა, ეს იგივე ჩარჩოა, რომელიც პოეზიას ფრთებს აკვეცს და მიწაზე ანართხებს. პოეზიის ჩარჩოში მოთავსება, ეს იგივე სიკვდილია პოეზიისა; და ვინც პოეზიას ღოგმას უმორჩილებს, იგი მშვენიერების ჯალათია, ჩვენი პოეტი კი შორსა სდგას ამ ჯალა-თობაზე, რადგან თვით ქურუმია მშვენიე-რების; იგი პოეტია, ამ სიტყვის სრული მნიშვნელობით, და სწორედ ეს არის მი-ზეზი მისი მრავალ-მხრივობისა. მას ტომები არ დაუწერია, მაგრამ ამ პატარა წიგნშიაც შესძლო მან ფრთების გაშლა, განავარ-ღება, შესძლო შექმნა მრავალ-მხრივი პოეზიისა.

მაყაშვილს ლირიკაში, სტრიქონებ შუა

ეროტიზმიც ეპარება. სატრფიალოდაც იმართება მისი ქნარი, და აქაც ნამდვილ, საღ ხმებს გამოსცემს. მას ქალაქური, ან და ე. წ. ინტელიგენტურ ფორმაში ტრფიალი არ ეხერხება. აქ, ბევრი პრანჭვა-გრეხაა საჭირო, აქ ბევრი არა ბუნებრივი შეჭხვდება, ყალბად შეფერილ-შემზადებული, სადაც მშვენიერება შეღესილი იქნება, დათრგუნვილი, წამხდარი. აქ, თვით მშვენიერებაც გახრწნილ-დაავადებული იქნება, რადგან თვით ხალხია ავადმყოფი, და სენს იქაც გადაიტანს. სულ სხვაა იქ, სოფლად, ბუნების კალთაში. იქ ლამაზია ყველაფერი, რადგან ყველაფერი შეუღესაფია, ბუნებრივი, საღი, და საღმა ხალხმა ხომ ტრფიალიც საღი იცის. მათთვის არ არის საჭირო ლექსის მჭექარე სიტყვები, დიდ-დიდი შედარებები, დაცული ზომა, ერთი სიტყვით კლასიური ტონი. არა. მათ სადად იციან გამოთქმა, სადად და გულ-მოსახვედრად. და ჩვენი ლირიკოსიც მათ ქუდს იხურავს, ინათ პანგზე აწყობს ლირას, და უმღერს სატრფოს:

- „უღანოდ დამკალ გოგოჯან,
 „მკერდი გამიბე რადა,
 „გული აიღე საცელქოდ,
 „გასატყურებნ-გასგორადა...
 „მიგორავს გულიც... სისხლი სდის...
 „იკმარე მისი წვალება!..
 „რა გინდ დატანჯო, მაინც შენ,
 „მხოლოდ შენ გენაცვალება.“

ხომ ხედავთ, რამდენი სისაღეა გრძობის, რამდენი სისაღე და სიმარტივე. აქ იგი სავსებით უახლოვდება ხალხურ კილოსს, ისე რომ, ეს ლექსი არ გაირჩევა ხალხურ სატრფიალო ლექსიდან. ეს კი დიდი ღირსებაა ლექსისა. დიადი გრძობის სადად გამოთქმა, მჭექარე სიტყვების მოუხმარებლად, გულს რაღაც კარგადა ჰხვდება. ან და რა საჭიროა პოეტის აზ-

რით, ეს მჭექარე სიტყვები? მხოლოდ სმენას გაგვიყრუებენ, თორემ აზრსა და შინაარსს ნაგრძობისას ხომ მაინც სრულად ვერ გადმოგვცემენ. განა პოეტს კი არ უნდოდა, რომ ნაგრძობი ეთქვა, მაგრამ...

- „სად ახა ვქებნე სიტყვები,
 „გრძნობის გამოთქმის მნატურელი?
 „არ არის სიტყვა, არც საქმე,
 „ამ გრძნობის გამომხატველი!..

და აქ, პოეტი ერთი მოხდენილი ხაზ-მოსმით, გადმოგვცემს ტრაგედიას ყოველი ადამიანისას. ეს ტრაგედია მდგომარეობს იმაში, რომ ადამიანს ჯერაც ვერ შეუქმნია გრძნობის სიტყვა, გრძნობის გამომხატველი ენა. არსებული სიტყვა ადამიანისა სუსტია, მკრთალი, ან უხეში და ტლანქი. გრძნობა მისი კი ღრმაა, ძლიერი, ან და ნაზი, ჰაეროვანი. გრძნობის ცეცხლი სიტყვაში ცივდება, გრძნობას უსაზღვროს—სიტყვაში საზღვარი ედება, გრძნობის სირთულე, სიტყვით გამოუთქმელია. და რახან ასეა, ამბობს პოეტი, რახან ლექსიკონი ჩვენი სიტყვებისა სუსტია და ღარიბი, და რადგან როგორც უნდა იყვნენ იგინი შერჩეულნი, მაინც ვერ შესძლებენ ნაგრძობის გამოთქმას, ამისთვის პოეტიც მიმართავს მას:

- „მადი, მამსვიე მკლავები,
 „უური დაუგდე ამ წრფელ გულს,
 „იგი უსიტყვო სიმღერით
 „გადმოგცემს მთლად ჩემს სიყვარულს.“

ხოლო ამ ტრფობაში, პოეტს რაციონალური ელემენტიც შეაქვს, და ვნებას თავაშვებულს, საზღვარს უდებს. ეს კი სცვლის ტონს ტრფიალისას. გონებას მოაქვს თავისი სიტყვა. გონების თვალით-საზრისით ქალის სახეც იცვლება, და ქალი აქ არის უფრო მაღალი რამ არსება,

ვიდრე იარაღი. ადამიანში ფაფარ-აყრილ მხეც-ვნების დასაცხრობად.

ადამიანი რომ ცხოველია, ეს მგოსან-მაც კარგად იცის, მაგრამ ადამიანი მართა ცხოველი არ არის. იგი მიტომ არის ადამიანიც, რომ ბრმა ინსტინქტებზე მალა მიდის, და თავ-მიშვებულ ვნებას ლაგამსა სდებს. აქ, როგორც ვსთქვი, ქალსაც ეცვლება სახე, და გვევლინება არა როგორც მხოლოდ შიშველი სხეული, არამედ ადამიანი, მაღალ ღირსებათა შუქით გაბრწყინებული. მხოლოდ ვნებათა აღმძვრელ-დამაცხრობელი რამ კი არა, არამედ სხვა უმაღლეს ემოციათა გამომწვევიც, რომელნიც ვნებას ჰფარავენ, აცივებენ. აქ მგოსანს აინტერესებს არა შიშველი სხეული და მისი ნაწილები, როგორც შესაფერ ვნებათა აღმძვრელნი და შესაფერ მოძრაობათა გამომწვევნი, არა. სხეულს შორის იგი სჭვრეტს სულ სხვა რამეს. მაგალითად: თუ პირველ მომენტში, როდესაც ვნება ლაპარაკობს, ე. ი. მხეცი—ადამიანში, იქ, თვალები ეჩვენება როგორც

- „ . . . ღამეზედ შავნი,
- „ მოეფარები, ტუცხლის მკვესავნი,
- „ ვნებისა ძალით მძიებუქნი,
- „ მწველ ნეტარების დამზიებუქნი.

მეორე მომენტში კი სურათი იცვლება. იქ უკვე გონებაც ერევა, ადამიანი მშვენიერების მაღალ საფეხურზე ასულა, და სულ სხვა გვარად ამეტყველებულა:

- „ მისი თვალები?.. ეს ხომ ცა არი,
- „ ცა მოწმენდილი, ღაჟვარდფანი,
- „ რომლის სივრცეში უღერს ოქროს ქნარი
- „ აზოღანისა ფერად ხმოვანი.
- „ ეს წაღკატია მკეროვანი,
- „ სადაც იზრდება, ჰევაის ოცნება,
- „ სად იფურჩქნება სურნელოვანი
- „ სიყვარულისა დიადი მცნება.

თუ ვნების სამეფოში, ვნებითვე დამთვრალ ადამიანს, ქალის ტუჩები ეჩვენება როგორც „ლბილნი, ცრემლნი, დასაკოცნელნი და დამათობელნი“, აქ, მეორე მომენტში, ეს ბაგენი წყაროა მშვენიერების, „ბუნების ხელით ქანდაკებულნი, ყვაფილთ წყაროში ამოვლებული“; თუ ვნების მონობის დროს,

- „ ბრჯღ-ფიქალი მკერდი ღვთიური
- „ თვით ეინუღშიაც ტუცხლს აკვესებს!
- „ თვით სიკვდილს ნდომა ამ ქვეყნიურს
- „ სისხლს აუღუღებს და აკვესებს,

მეორე მომენტში, გონების სამეფოში, იგივე გულ-მკერდი

- „ ზამთრის თოვლივით თეთრ-მშვენიერს,
- „ მკერდი გინიოსთ მკვესავის დედის,
- „ ნაზი და ქარფა, მასთან ძლიერია!..

ხოლო მთლად ეს სხეული, ეს უცხო ქმნილება მძლავრი შემოქმედების უბრწყინვალესი გვირგვინი, ქვეყნად მოსული სინარნარე და მშვენიერება, ტკბილი ოცნება, ლამაზი გრძობა, „აღფრთოვანების უშრეტეი წყარო“, „სიკვდილის რგოლში სიცოცხლის ღიმი“, რომელშიაც მოქცეულია მთელი სამყარო, და რომელიც არის პირველი სიმი ღვთაებრივობისა. და იქ, სადაც ვნების მონა ადამიანი, ვნების მიერ გონება დაბნელებული, ამ მშვენიერ ქმნილებას მიჰმართავს, რომ

- „ . . . . . ერთი ნახტომი...
- „ და ვითა ქურციკს მშიერი ღომი,
- „ ჩაგჭიდებ ბრჭყალებს, ამ რკინის ხელებს
- „ ჩაკიკრავ მკრად მდეღვარე გულში,
- „ და მაც სხეულში...
- „ მაცდურ წყეულში
- „ ჩავიკავ სურვილს,
- „ ოიჟუსა წყურვილს...

აქ, მეორე მომენტში, როდესაც ადამიანი გაბრწყინებულია გონების შარა-

ვანდელით, აქ უკვე, იგივე ადამიანმა, მხოლოდ

„გულ-განწმენდილმა, ამაღლებულმა

„ვნების ბურუსი გადაიფარა,

„და იმ ქალის წინ აღტაცებულმა

„ლოცვით, კუჭთხევით მუხლთ მოიფარა.

(„შიშველი სხეული“)

აქ, პოეტმა სიყვარულს შემოაცალა ჩარჩო, მხოლოდ ხორციელი, და იგი სულის საუნჯედაც აღიარა, და თითქმის მთლად ამ უკანასკნელს მიაკუთვნა. აქ იგი გვაგონებს საშუალო საუკუნოების მწერალს, იმ საუკუნის, როდესაც სულიერი დასაბამი იყო აღსარებული ერთადერთ ღირებულებად, როდესაც სხეულში მხოლოდ იდევს ხედავდნენ, და ქალს კი, ზე-ქვეყნიურ გაღმერთებით, ღვთაებრივ შარავანდედს აფენდნენ. ჩვენ პოეტსაც აღარა სურს, რომ ქალის თვალებში ამ ქვეყნიური გრძნობა დაინახოს, ეხლა მის თვალში ქალი რაღაც ოცნებაა ხორც-შესხმული, „ღვთაებრივობის პირველი სიმი“. აქაც თითქოს ის სიყვარული გვაგონდება, ბოლონიის და ახალ ფლორენციის სკოლებმა რომ შეჰქმნეს, — ე. ი. პლატონიური. ასე იყო მაგალითად შექმნილი ღვთაებრივი სახე ბეატრიჩესი. მაგრამ ეს მხოლოდ წააგავს, ნამდვილად კი საქმე სხვა გვარ მოვლენასთანაა გვაქვს. ჩვენმა პოეტმა ის კი არა სთქვა, რომ სიყვარული მხოლოდ ამგვარი უნდა იყოსო, იდეალური, საოცნებო, არა. მას ჩვენთვის სიყვარულის ტრაქტატი არ დაუწერია. მან მხოლოდ ამ გრძნობის გასაფაქიზებლად კონტრასტი შექმნა. ერთ უკიდურესობას, მეორე დაუპირისპირა, და ის აზრი გამოსთქვა, რომ თუ ქალი — სქესობრივი სახეა, სქესი, ვნებათა აღმძვრელი, იგი იმავე ღროს ადამიანიც არის, სხვა თვისებებით აღსავსე, რომელთ წინ

ჩვენ მუხლის მოყრაც კი გვჭირიაო. ე. ი. ქალის ღირებულება, როგორც ადამიანის — აღიარა.

* * *

ქენევის აკადემიის პროფესორი ამიელი, თავის დღიურში ასე ახასიათებს ადამიანს და მის ცხოვრებას: „პატარა ჰაერის ბურთი სისხლში, ერთი წვეთი წყალი ტვინში, და ადამიანიც ისპობა, მისი მანქანა იმ-სხვრევა, აზრი ჰქრება, და მასთან ერთად ჰქრება ქვეყანაც, როგორც სიზმარი ალიონზე. როგორ წვრილ ქსელზეა დაკიდული ჩვენი პირადი სიცოცხლე. იგი ხომ მხოლოდ საპნის ბუშტია, ჩაღაზე ჩამოკიდებული: იგი ჩნდება, ფერადდება ცისარტყელის საუკეთესო ფერებით; იგი ხან მიმზიდველობითი კანონსა აღარ ემორჩილება; მაგრამ მალე მასხვევე ჩნდება შავი წერტილი, და ოქროსი და ლალის ფერი ბურთი ჰქრება სივრცეში, და იქცევა ჭუჭყიანი სითხის უბრალო წვეთადო“. — დიახ, ასეთია ტრაგედია ადამიანის არსებობისა. მაგრამ მიუხედავად ამისა, ადამიანში მაინც მძლეთა სცემს ძარღვი სიამაყისა, ინსტიქტი სიდიადისა. მასში მაინც არ ჩამქრალა უმაღლესი მომენტები ძიებისა, აზროვნებისა. მასში, ანატომო-ფიზიოლოგიურ სხეულის გარდა, მოსჩანს ის ადამიანური ელემენტი, რომელსაც უკმაყოფილება ეწოდება. მასში, ანტროპომორფიულ მაიმუნის გარდა, მოაზრე ადამიანიცა მეტყველებს, რომელიც უკიდურეს ძიების მომენტებში, თვით ღმერთსაც კი ჰგმობს, და იწვევს საერთაშორისო ბრძოლაში თავის ინდივიდუალობის შესანახად, დასაცავად. იგი, როგორც მოაზრე და დაკვირვებული ადამიანი, ფხიზლად იხედება აქეთ იქით, და ამჩნევს იმ მოვლენას, რომ მას გარშემო,

სამარადისო და მტანჯველი პრობლემები შემოჰქსოვია, და ამათ გვერდით კი ისეთი უსუსურობა, ისეთი უსრულობა დამკვიდრებულა, რომ ადამიანს შიში იპყრობს. ეშინიან ადამიანს თავისი სიცოცხლის, რომელსაც შავ არშიად შემოვლებია **სიკვდილი**, ეს „უმალღესი სიმბოლო, ქვეყნად გამეფებულ უაზრობისა“. (მეტერლინკი) „აგერ, დასეირნობს ხალხი, ამაყი, სალი. უცბად რაიმე ბრმა შემთხვევა, და რამდენიმე კვირის შემდეგ წაიყვანს ვინ იცის საითკენ“. („სიკვდილი“ — შნიცლერისა.)

ასეთია ტრაგედია ადამიანის სიცოცხლისა, რომელსაც ტანჯვის ჩრდილი შავად გადაჰფენია. დიახ, სიკვდილი, განა ეს ის წყეული პრობლემა არ არის, რომელიც ათრთოლებს ადამიანს, ვინც უნდა იყვეს იგი. და გასაგებია შნიცლერის სასტიკი და მწარე კილო მსჯელობისა, როდესაც იგი ფელიქს („სიკვდილში“) შემდეგ მწარე სინამდვილეს ათქმევინებს: — „თვით საბრალო ბოროტ-მოამქმედი, რომელიც მიდის საჯალათოსკენ, დიადი ბრძენიც, რომელიც სთხზავს აფორიზმებს მას შემდეგ, რაც გამოსცალა ფიალა შხამით სავსე, ის გმირიც, რომელიც მიიღობის თავისუფლებისკენ, რომელიც ღიმილით უმზერს თოფებს, მის მკერდისკენ მიშვერილებს, — ყველა ესენი ფლიდობენ, და ვიცი რატომაც; ეს თავდატერა მათი, ეს ღიმი, — ყველა ეს სისულელეა, რადგან ყველა ისინი გრძობენ შიშს, საზიზღარ შიშს სიკვდილისას, რომელიც ისევე ბუნებრივია, როგორც თვით სიკვდილიო“. ასევე მწარედ შემოგვესმის კნუტ ჰამსუნის სიტყვები: — „სამართლე, ეს ბრმა მხეცია. იგი შურს იძიებს განურჩევლად... იგი დვას შოთშინებით, და უცქერის, თუ როგორ ჰქმნის ხალხი ბოროტებას... მაგრამ

აგერ იგი სწრაფად ეშვება დაბლა, და სჯის **სიკვდილითაო**“ და განა აუარებელი ამგვარი ადგილების ამოწერა არ შეიძლებოდა, რომელნიც სულ შავად ღებავენ სიცოცხლეს ადამიანისას. გაუგებრობა, და ტანჯვა ამ გაუგებრობით, აი ხვედრი ადამიანისა, რომელიც სდგას უფსკრულის პირად, და მარად ესმის მკვეთრი ხმა **ბრანდისა**, მისკენ და მთელი კაცობრიობისკენ მიმართული: „ჰეი! ფთხილად! ერთ ნაბიჯზედა ხართ უფსკრულიდანო“. („ბრანდი“ — იბსენისა...)... და აქ, დიდი წყაროა ხელოვანისთვის, და მით უმეტეს ლირიკოსისთვის. ეს არის წარმტაცი სამეფო ხელოვნებისა, და ვისაც შესწევს უნარი, აქ შეუძლიან მოიქსოვოს დიადემა დიდებისა. აქ არის დაგუბებული წყარო, მთელ იმ ემოციათა გამომწვევი, რომელნიც უხვად არიან დაგუბებულნი ყოველ ადამიანის შინაგან სტიქიაში. ამ გზას ვერ ასცდება ვერც ერთი ხელოვანი, თუ იგი რაიმე დოგმით არ არის შებოროტილი, თუ იგი უხეშ კანტროლ ქვეშ არ იმყოფება, რომელიც მხოლოდ წალასა და მაზუტს ათავსებს ხელოვნების სამეფოში. ამ გზას ვერ ასცდა ჩვენი მწერალიც. იმისი ღირა ამ „წყეულ პრობლემებმა“ ათრთოლეს, თუმც უფრო სუსტად, და გამოიწვიეს შემოქმედებისაკენ. აგერ, გვესმის „ადამიანის სიმღერა“, რომელიც გოდებაა უკმაყოფილო ადამიანს შუა, გამოუცნობლობის ბურუსით რომ არის გარშემოხვეული:

„დღენი შიშობან... დღენი შიშობან...

„უკვე მოსჩანან ჩემი საზღვრები!..

„სიღვთის ბუნების ფესვებსა დრღინან,

„ავი თავგები, გაუშაძვრები!..

აქ ადამიანი უკვე გრძობს გარკვეულად სუნთქვას სიკვდილისას, უკვე განიცდის ძალას დროის უღომბელ კვერთხი-

სას, რომელიც სწავრავს მას, და არ აძლევს შეძლებას, რომ წუთით მაინც თავისუფლად ამოისუნთქოს; რომელიც ყოველ ადამიანს გვერდში ამოსტუზვია, ვით ჯალათი მახვილ მომარჯვებული, და ასე ამწარებს ისედაც მწარე და გატანჯულ არსებობას ადამიანისას. მაგრამ ადამიანი ხომ გულ-გრილად ვერ უმზერს ამ თავის უსუსურობას. იგი მაინც ჰბედავს, და ზეცას შემდეგ კითხვებს უყენებს: „რისთვის“ და „რათაო“, იმ კითხვებს, რომელნიც კაცობრიობის ისტორიას ყოველ წუთს თანა სდევნენ.

„დღენი მიჰქრან... საით და რათა?“

„მათთვის შე რა ვარ, ან კი ვარ რაშე?“

და აქ, ამ „საით და რათას“ გარდა, უკვე წამოყენებულია პრობლემა პიროვნების, ინდივიდუალური ღირებულობის, პრობლემა, რომელიც მთელი თავისი სიმძლავრით და სიჩქარით წამოყენებულია ყოველი ადამიანის წინაშე. ეს არის საკითხი არა მხოლოდ ფილოსოფიური, არამედ ყოველ-ღლიურიც. ადამიანი მოაზროვნე, ყოველ წუთს კრძალვითა სდგას ამ კითხვის წინ, და კითხვათა ჯაჭვი კი წინ მიიკლაკნება, — და „თუს“ და „რათას“? — საზღვარი აღარ ედება. პოეტი განაგრძობს:

„თუ სინათლე რამ თან ახლავს მათა,

„რათ გამიძეუეს შე გულში დამე!

„რათ მაჩვენებენ ცრემლსა მდუღარეს?“

„ტანჯვის კაცონზე აღსა მგზნებარეს?“

„ახვარასა მწარეს, რისხვას მქუხარეს,

„სულის დმერთს მოკლეულს, პირქვე მდებარეს?“

„რათ მიმალავენ მზესა ეღვარეს,

„სითბოს-სინათლის დრმასა მდინარეს?“

„სიყვარულს, აღესს, ტკბილ მონარნარეს,

„სახე-მშვენებარეს, პირ-მოცინარეს?“

„ზასუხი?... ვისგან?... დრთხი მიჰქრან...“

პოეტი პასუხს ეშურება... და აი მეო-

რე ლექსში: „იდეალის საფლავთან“ — უკვე იცის, თუ ვის მიმართოს ამ პასუხისთვის. —

„რისთვის და რათა? — ცას ვეკითხები...“

„თვალეები სიტყვებს თან მისტირან!

„აჰ ვერ სწვდებიან დგთის ტახტს კითხვები...“

„ვით ასრფილი შურდულის ქვეები,

„ისევ მიწაზე მძიმედ სცვივიან...“

აქ, იგივე ბარათაშვილის კითხვაა: „მაინც რა არის ჩვენი ყოფა, წუთი სოფელიო“, ეს იგივე ანათემას „მითხარ!“ ია — ეს ბალმონტის სევდიანი ძახილია „რისთვის? — რისთვისო?“ — რომელნიც მსოფლო სფინქსს ეხეთქებიან, და უკუცვივიან, რომელნიც გამოუცნობლობის უღრან ტყეში უგზო-უკვლოდ იფანტებიან, იკარგებიან, და აქ კი კვლავ „ამაოება ღესავს თვის ბრკყალებს“. და პოეტიც აქ უკვე აღელვებულია. იგი ბობოქრობს, რადგან მასში დაგუბებული ენერჯია შეჩერების ნებას არ აძლევს. იგი „ველურ სტიქიონთ“ აძლევს თავის ქნარს, თავის ხმას უერთებს „მრისხანე ზღვის ზვირთთა გრიალს, „ქარიშხალის საზარ გოდებას“, „ქვექა-ქუხილს“, „მძვინვარე გრიგალს“ და „ჯოჯოხეთის გულ-საკლავ ხარხარს“.

„ამ ხმათა გამაში მჭიდროდ ჩართული

„იმის ხმა ისმის უკვე მძლავრათა,

„ისმის მრისხანე ცად მიმართული,

„იგივე შეკითხვა: „რისთვის და რათა?..“

ამ კითხვებზე არამც თუ პოეტი, მთელი ქვეყანა ითხოვს პასუხს, რადგან იგიც ამავე წყლულით იტანჯება. ხოლო პოეტი კი არ შეპლალადებს ზეცას, კი არა სთხოვს, არამედ მოითხოვს, და წინააღმდეგ შემთხვევაში, ემუქრება კიდევ: —

„და თუ სიჩუმეს ცა არ დაარღვევს,

„ქვეყანა ესვრის მას მწარე გმობას,

„დაიჭრის თავის სისისხლე ძარღვებს,

„და თავში ახლის... თავის აჩსებობას!..“

ასეთია მთავარი მომენტები კოტე მა-
ყაშვილის შემოქმედებაში.—ეს შინაარსის
მხრივ, მაგრამ მართო შინაარსი კიდევ
არაფერი, თუ იგი ჯეროვან ლამაზ ფორ-
მაში არ ჩამოისხა. პოეზიაში აზრი ძალიან
ძვირად არ ფასობს, თუ იმ აზრს ჩარჩო
არ უვარგა, რადგან აქ, მთავარი ყურად-
ღება ექცევა არა იმას, თუ რას ამბობს,
არამედ იმას თუ, როგორ ამბობს. აქ,
პოეზიის სამეფოში, ჯერ სახეა საჭირო,
ფორმა, რომ მისმა სილაძაზემ მოგვხიბ-
ლოს, და შეგვიტყუოს იდეთა სამეფოში.
აქ ფორმა მეტყველობს, . თორემ აზრის
მეტყველებისთვის პოეზია აღარ იყო სა-
ჭირო. აზრი მაშინ თავის ლოდიკურ სქე-
მებში მოთავსებული, ფილოსოფიის გარედ
არ გამოჰყოფდა თავს. რომ არ გამოვე-
კიდოთ იმის განხილვას, თუ რა არის
ფორმა ხელოვნებაში, რა არის იდეა, და
როგორია მათ შორისი დამოკიდებულება,
საჭიროა აქ იმის აღნიშვნა, რომ პოეზია,
ეს გამოხატულებაა ადამიანის შინაგანი
სტიქიის, მხატვრულ ფორმათა საშუალებ-
ებით, რომ პოეზია, ეს არ არის თქმა ლო-
დიკური სილლოგიზმებით, არამედ თქმა
მხატვრული ფორმით, მხატვრული სახე-
ებით, და როგორც ასეთი, იგი უმთავ-
რესად სახეზეა დამყარებული, ფორმაზეა
დაყრდნობილი. ხოლო აქ ისიც უნდა
აღვნიშნათ, რომ „ყოველ მხატვარს,
როგორც იძახის ცნობილი იპოლიტ ტე-
ნი, აქვს თავისი სტილი, რომლითაც
ირჩევინ მისი ნაწარმოებნი. თუ იგი ფე-
რადებით მხატვარია, იმას აქვს თავისი
კოლორიტი, ნათელ-მდიდარი, ან მკრთა-
ლი, ბინდ-მოცულო. მასა ჰყავს საყვარე-
ლი ტიპები, კეთილშობილნი, ან და მდა-
ბალნი, აქვს თავისი მდგომარეობანი, თავისი
სახე, და თვით თავისი საკუთარი
ტექნიკა-გრუნტი, საკუთარი ფერადები,

და მათი ხმარება. თუ იგი მწერალია,
იმას ჰყავს თავისი გმირები,—ან ძალა-
დობის მოტრფილენი, ან და მშვიდნი,
წყნარნი; აქვს თავისი ნასკვი,—ან სადა,
ან რთული, თავისი ხსნა ნასკვის, ან ტრა-
გიკული, ან კომიკური, თავისებური ეფე-
ქტები, თავისი პერიოდები, და თვით სა-
კუთარი ლექსიკონიც. ეს იმდენად მარ-
თალია, რომ თქვენ თუ აჩვენებთ მკოდ-
ნე კაცს ნაწარმოებს ცოტად გამოჩენილ
ხელოვანისას, გვარ მოუწერლად, იგი
თითქმის შეუცდომლად მიხვდება, თუ ვინ
არის მისი შემქმნელი. და არამც თუ მიხვ-
დება, იგი იმასაც კი იტყვის, თუ მას გა-
მოცდილება და მკრძნობიარეობა თან ახ-
ლავს, თუ ხელოვანის ცხოვრების რომელ
ეპოქას ეკუთვნის ესა თუ ის ნაწარმოე-
ბია“ (ი. ტენი. ფილოსოფია ხელოვნე-
ბისა.) ასე მაგ. შოთას აქვს თავისი ენა—
სტილი, და სულაც არ არის გვარის თქმა,
რომ რომელიმე ტაევის წამკითხველი მიხვ-
დება, თუ ვინ არის მისი შემქმნელი. ან
აიღეთ „გურამიანი“—და იქაც საკუთარ
სტილს აღმოაჩენთ. ილია—აკაკი—ვაჟა-
მაც შექმნეს თავიანთი სტილი. ახლებში
კი ყველაზე უკეთესად გრიშაშვილიმა. კო-
ტე მაყაშვილიმაც საკუთარ ენაზე მოისურ-
ვა გამობაასება, და შექმნა საკუთარი
სტილი. დიახ, მას აქვს საკუთარი ენა,
ნათელი, ტკბილი და საამური სასმენი,
ბუნებრივად მომდინარე, და არა ძალით
შექმნილი, ხელოვნურად გამოკვეთილი.
მას აქვს ძლიერი სიტყვა, მგზნებარე სახე.
ლექსი მისი ყალიბ-მიღებულოა, მრავალ-
ფერი, შეზავებული. ბევრი მისი ლექსი,
ვით ტკბილი მუსიკა ტკბილადვე შემო-
გვესმის და გვატკობს. აი მაგ.:

„სტირდა, ცრემლი სდიდა,

„დაწვებზე ჩამოსდიდა,

„ქორთა გულ-შეკრდზე, თეთრ-ბრწყლზე...

„მარგალიტებთ სცვიოდა...
 „სხვრა მესმოდა... ჰკვნივსოდა...
 „გულში ღახვარი მესოდა... და სხ...
 ან კიდევ: „ღამა... სძინავს ბუნებას ცხველს,
 „ეველგან დაფრინავს,
 „ეველას და ეოველს,
 „ახუტებს გულში
 „ბრძნეული ძილი...
 „ნარნარი... ღბილი...
 „ზღაპრების მთქმელი...
 „ვით კოცნა ტკბილი
 „ნიავი ნელი...
 „არხევს ხის ფოთლებს,
 „ცელქობს და ხუმრობს...
 „ართობს მწირობლებს,
 „მათ ცრემლებს უშრობს და სხ...
 მას სულ თავისებური რითმაცა აქვს
 ზოგიერთ ლექსებში. ასე მაგალითად სა-
 უცხოვო ლექსთ-წყობით აქვს დაწერილი
 ლექსი: „დაკარგული სამშობლო“.

„შევედი ტაძარში... ნატკენსა და დაგულს,
 „ღვთის სახლს მამარჩენ სევედიან გულს?
 „სამშობლს დავეძებ, დავეძებ დაკარგულს,
 „ვეძებ მის სხეულსა და იმის სულს!..
 „ხუტესთა ბაკეზე ღოცვები დნებოდნენ...
 „ბრწყინავდნენ სახთლები შიგ...
 „მაკრამა ღოცვები სულს ვერა სწვდებოდნენ...
 „ვერც ვბოვე სამშობლო იქ!.. და სხ...
 ხოლო აზრი და ფორმა ისე ლამაზად
 არიან შეთანხმებულ-შეზავებულნი, რომ
 ლექსის გრძობას ზომიერად აცხოველე-
 ბენ, რომელიც გარს გვევლება სასიამოფ-
 ნო მუსიკად, და გულის სიღრმეში გვექ-
 სოვება. ასეთია შემოქმედება კოტე მაყა-
 შვილისა. და თუ მკითხავენ, აქვს თუ არა
 ადგილი ჩემს პანტეონში კოტე მაყაშვილს,
 ჩემი პასუხი იქნება: დიახ, აქვს, და ძა-
 ლიან პატივ-სადებიც. იგი—ტალანტია...
ვახტანგ კოტეტიშვილი.

ბუნება და სამკურნალო მეცნიერება

(წერილი მეექვსე)

უკვდავი მეცნიერი ლუი პასტერი და თვალთ უხილავი არსებანი

III

მუშტა პასტერის მეგობრები ბიო და
 დიუმა არ ურჩევდნენ მას ჰუშეს წინააღმდეგ
 გალაშქრებას, მაგრამ მეცნიერულის იდეით
 გატაცებული პასტერი არც პრემიას ხარბე-
 ბოდა და არც თუ მეცნიერის ჰუშეს დამარ-
 ცხება ახალისებდა, — პასტერს პრინციპიალუ-
 რად, მეცნიერების სასახელად უტუჟარ საბუ-
 თებით ჰსურდა ერთხელ და სამუდამოდ და-
 ერდვია რაღაც „თვით ჩასახვის“ ცრუ მო-
 ძღვრება.

სამეცნიერო აკადემიაში წარდგენილი ჰუშეს
 მოხსენება და მისი თეორია აი რაში მდგო-
 მარეობდა: „როცა ორგანიული რამ სხეული
 დუღდება (იხრწნება) ანუ ღვება, ამ დროს შიგ
 ჩნდება სიცოცხლე თვით ჩასახვით. ეს
 ახალი არსებანი, თვალთ უხილავი ორგანიზ-
 მონი, თავის სხეულს აშენებენ, ხორცშესხმულ
 ხდებიან იმ მკვდარ ორგანიზმთა ნივთიერე-
 ბიდანაო, რომელშიაც ჩაისახნენ და სხვ... მე
 ბევრჯულ ვცადე, განაგრძობს მეცნიერი ჰუშე,
 საცდელად ავიდებდი ხოლმე რომელსამე სით-
 ხეს, ჟერ ვადუღებდი, არც ბუზებს ვაკარებდი,

მერე პირდაცრულს შუშაში ვინახავდი. ბოლოს შეგხედავდი და შიგ აურებელი მიკროფონგანიზმები ფუთფუთობდნენ. აკერ ერთი ამისთანა შუშა თქვენთვის წამოკმდიდგენია საბუთად, დეე თქვენმა ბედნიერმა თვალმაც იხილეს „თვით ჩასახვის პრეტენსია“...

პასტერმა გასცა პასუხი მოკლე, სიდად და ცხადად: „რასაც ბრძანებთ, ბატონო ჩემო, ყოველივე ჭეშმარიტება განსავსით, ეგ სრულებით ბუნებრივი მოვლენაა და მაგრეც უნდა მოხდეს. თქვენ მხოლოდ ერთი რამ არ მიგვიღიათ სახეში, ანგარიშში, სახელდობრ ის, რომ ჭკერში აუარებელი თვალთ უხილავი არსებანი ფუთფუთობენ და მათი სპორებიც (თესლი) ურიცხვნი დაცურაობენ, მუშვივით ირვიან. თვითონ ჩვენ თავით ფეხებამდე განგლეულები ვართ ბაქტერიებში, რადგან ჭკერში ისე დავცურაობთ როგორც თევზი წყალში. მაშასადამე თქვენც ცდა, ბატონო პუშე, არ იყო მეცნიერულ პრინციპებზე დამყარებული“...

პასტერმა განაგრძო: აბა სიცილად აიღეთ თუ გინდ რძე. მდულარე წყალთ გამოკრეცხეთ სუფთა უხმარი ბოთლები, მერე ჩასხით შიგ პირთამდე მდულარე რძე და წამსვე დაუცეთ მდულარეში გავლებული სუფთა პრობები და ზევიდან პირს მოაკარით მდულარეში გავლებული პერგამენტის ქაღალდი ანუ ხარის ბუშტი. შემოდგით ქვებით წყალი და ამ გვარად რძით სავსე ეს ბოთლები ჩააწვეთ ან ჩადგით ქვებში. მერე შეუკეთეთ ციცილი ვიდრე ქვებში წყალი და ბოთლებში მყოფი რძეც გვლავ აღუდლებოდეს. აი ასე მომზადებული რძე თუ გინდ ათი წელით შეინახება. რძე არც აიჭრება ბოთლში, არც დამყავდება და არც კემას და თვისებას ჭკარგავს და ამის ჭკვიან სტერილიზაცია, ბაქტერიების დახორცვა. კარგი და პატრიოსანი. ეს ყოვლად უტყუარი საბუთი ხო ხელთა გვაქვს, აბა ახლა ბოთლში შეინახულ ამ გვარ

სად რძეს თუ გინდ ერთი წლის შემდეგ პირი ახადეთ და ისევე საჩქაროთ პირს დაუცეთ — მერე დღესვე ბოთლში დაიწვებენ ფუთფუთის მიკროფონგანიზმები, ციცილი აჩსებანი და შეიძლება ისე ადუღონ რძე რომ ბოთლიც კი გახეთქონ. — რად მოხდა ეს? რითი აჩსებება ეს მოვლენა? იმითი, რომ ბოთლში სტერილიზაცია ნაქმნარ რძეს, პრობა ახადეთ თუ არა, წამსვე ჭკერი მოხვდა და ჭკერი კი როგორც მოგახსენეთ სავსეა აუარებელ ბაქტერიებით და მათი სპორებით (თესლით)...

პუშემ უპასუხა მეცნიერთა კრებულის წინაშე: „ემარე სავსე რომ იყოს ჭკერი მიკროფონგანიზმებით, როგორც პასტერს ჭკობია, მაშინ ხო ჭკერი თაფლზედაც უსქველსი იქნებოდა და სხვა...“

გამარჯვებულმა ლუი პასტერმა ამ პასუხს უურადლება არც კი მიაქცია, აინუნში არ ჩაავდო და განაგრძო: „მე ხშირად მომსვლია იფქვად, — დმერთო კი ბეცვოდე და, ხირურგებმა (დოსტოქარი) აპერაციის დროს უსუფთაო იარაღის და შესახვევ მასლის გამო შეიძლება ჭირის რამ ბაქტერიის შეჭვარონ, უნებლიეთ გადაჭვიდონ ავადმყოფს — უის გავუყარე და ვაის შეგუყარე — როგორც ბრძანებს ხალხის სიბრძნე. პასტერის ეს სიტყვები ელვის სისწრაფით მოედო მთელს განათლებულ მსოფლიოს. მას მერე ინგლისელი გამოჩენილი მეცნიერი ხირურგი ლისტერი შეუდგა პასტერის დებულების თანხმად ანტისეპტიკას. ხოლო დღეს პასტერის წყალობით ხირურგიაში და მედიცინაში პირველი ადგილი უჭირავს ანტისეპტიკას (სისტოკ სისუფთავეს, ბაქტერიების გარეშე მუშაობას). მაკალითად, თვითონ დოქტორს შეუძლიან აპერაციის დროს ჭირის ბაქტერია რამ ჩაავდოს გაჭრილ იარაღში. სიიდან? როგორ თუ სიიდან: წვერ-უღვაშიდან, თმიდან, ტანისამოსიდან, უსუფთაო ხელებიდან, ფრჩხილებიდან და სხვა. ჯერ დღესაც ჩვენში ყოველ წლივ ახლობთ

მშობიარე ესაღმება წუთი სოფელს. რათა? რათა და იმიტომ რომ ბებია-აკუშერკა უსუფთაო ხელებს ახატინებდა, ბებიის ფრხხილუბის ქვეშე ჭუჭუში ჭირის ბაქტერიას ბუდობდა და აქედან ბაქტერიები მშობიარეს გვამში (საშვილისნოს) შეესივნენ, მისცა მშობიარეს საშინელი სიდხე (Родильная горячка) და თანაც გადაიტანა. დიად დღეს მთელი უურადღება მეცნიერთა სასტიკ სისუფთავეზეა მიქცეული—გამეფებულა ქირურგიაში ასუპტიკა და სტერილიზაცია. ციებ-ცხელების და სხვა ავადმყოფობის წინააღმდეგ დღეს ძლიერ არის გავრცელებული წამლით აცრა. ჭო და უსუფთაო ნემსით თუ აუტრით და თუ თვითონ იმ ადგილას კანს ეთერთ ან სპირტით არ გაუსუფთავებთ, მაშინ ხომ ადვილად შეგიძლიანთ ჭირის ბაქტერიები შეაღწათ ავადმყოფის სისხლში და წუთისოფელს გამოსაღმით—განა კი ცოტა უოფილა ამისთანა შემთხვევა. აი და ამ ათიადე წლის წინეთ ერთმა ჩვენმა მწიგნობარმა რუსულით სთარგმნა სექციო ბროშურა და უნებლიეთ შეცდომაში შთავარდა, როგორც არა სპეციალისტი საქმისა. წარმოიდგინეთ რო ძონძებს, ძონძიძეულას უჩივის არის, წუღულის შესახვევად!..

ბოლოს „თვით ჩასახვის“ თეორია ზასტერმას სამუდამოდ დასამარა. ზასტერმის ახსნით, საკითხის გამორკვევით უველანი კმაყოფილნი დარჩნენ ურწმუნო თომასთვისაც-კი აშკარა იყო. ახლა მხოლოდ ზასტერს უნდა ის დამტკიცებინა, რომ ჰაერში მართლაც და ირევიან აუარებელი ბაქტერიები და მათი სპორები (თესლი). ამისთვის მეცნიერთა მთელი კამისია დანიშნეს. ზასტერმა დამზადა საგანგებო შუშები (ბოთლები), ჩასახა შივ ბაქტერიების საყვარელი სითხე-სანოჯაკე და უველად ადგილას გამოსცადა (შუშემ და მისთა თანამაზრეთ უარი განაცხადეს კამისიაში მონაწილეობაზე).

ადგილებში აუარებელი მიკრობოგანიზმონი თუთფუთობენ, რომლისაშე მთის შუა წელზე ძლიერ ნაკლებ ირევიან ჰაერში ბაქტერიები, ხოლო მთის მწვერვალზე, სადაც საზოგადოთ ბოგახიული სიცოცხლეც ძლიერ ნაკლებ სწარმოებს, იქ ბაქტერიები ჰაერში თითქმის არ აღმოჩნდნენ. ზასტერი მეონი მონბლანის მთაზედაც კი ავიდა სცდელად.—

ერთის სიტუვით ზასტერმა დიდებულად გაიმარჯვა. მთელი ახალი ხანა შექმა, როგორც მეცნიერებში, ისე თუ მრეწველობაში და ზრატკტიკულ ცხოვრებაშიც.

IV

ზასტერი ძლიერ ბეგრს შრომობდა—მეცნიერი და მიკროსკოპი განუერკლნი იევენ. გატაცებული იგვლეგდა თვალთ უჩინარ ბოგანიზმოთა ცხოვრებას, მათს ხასიათს, ძაღას და უნარს. იმასაც კი იგვლეგდა, თუ ბაქტერიებს რა იამებათ და რა სწეინთო.

1863—67 წლებში ზასტერი გეოლოგიის და ქიმიის ლექციებს კითხულობდა Ecole de Beaux—Astrs-ში, ხოლო 1867—75 წლებში ეკავა ქიმიის კათედრა ზარიზის ფაგულტეტში, მეტის მეტად ნაყოფიერი იყო ზასტერის მეცნიერული შრომა უფრო იმით, რომ მეცნიერული, თეორიული მხარე რამე საკითხისა წამსვე ზრატკტიკულს სასარკებლო შედეგს მიიღებდა ხოლმე.—

ჯერ ხო იყო და ზედმიწევნით შეისწავლა მიზეზები რისგანაც და ვისგანაც სღუდს მარტი და სხვ... ხოლო როდესაც სამარადისოდ დააკანონა „თვით ჩასახვის“ უაზრობა, შემდეგ მიჭყო ხელი ზრატკტიკულს, მრეწველობაში უსაჭიროეს კითხვების გამორკვევას. აღმოაჩინა მიზეზი რაიდა ქმნის ძმარს—იზოგონა ბაქტერია Mycoderma aceti, რომელიც ქიმიურად ამზადებს ძმარს. ამ ბაქტერიას,

მიკოდერმა აცეტის, შეტად დიდი ფერმენტული ძალა და უნარი აღმოაჩნდა. დიდის სისწრაფით ხარობს და მრავლდება ღვინის ზედა ზირზე, რაიცა გამოიწვევს ხოლმე ღვინის სწრაფ დაძმარებას. ეს ბაქტერია ხის ნახერხიდანაც კი ამზადებს ძმარს. განთქმული ქიმიკოსი **ლიბინი** თავისებურ თეორიით ხსნიდა ამ პროცესს. ვიდრე ზასტერმა არ ჩასხვდა მიკროსკოპში და ახლოდ არ გააცნო ძმარის ბაქტერიას მიკოდერმა აცეტი...

მას მერე ზასტერი შეუდგა კვლავ ახალ გამოკვლევას—რად ავადმყოფობს ხოლმე ღვინო? აქაც იგივე მიზეზი, ცოცხალი ბაქტერიები აღმოაჩინა, რომელიც საშინელს ზარალს აძლევენ ხოლმე მთელს საფრანგეთს, რეკორც ღვინის მწარმოებელ ქვეყანას. დღეს **პასტერიზაციის** წყალობით (ღვინოს ადუღებენ ბოთლებში, ბოჩკებში და სხვ. ასევე ექცევიან ლუდს (პივოს). ე. ი. ცენტზე დუღილის დროს, 100—120° გრადუსის სიცხეში ხოცვენ ბაქტერიებს) ვეღამ, ღვინის ხელის მცოდნემ, მას მერე თავიდან აიცილა საშინელი ზარალი. ეს სკანგებო ბაქტერია, ღვინის ავადმყოფობის გამწვევით, თურმე სცხოვრობს და სხდობს ღვინის რომელიმე შემადგენ ნაწილით. ამიტომაც არა თუ აბრუნებს ღვინოს, გემოსა და სურნელებსაც კი (ბუკეტს) სრულებით უფუჭებს.

1865 წელს ზასტერი შეაკვლიანა მისმა მეგობარმა **დიუმამ** რათა გამოეკვლია მიზეზი აბრეშუმის ჭიის ავადობისა. 1849 წლიდან საშინელი სიღარიბე ჩამოვარდა ხალხში, რადგან საფრანგეთში 15 წელიწადი მეტი ჭიის სენი მძვინვარებდა და აუარებელი ზარალი მოჰქონდა აბრეშუმის მრეწველობაში. ზასტერი ჩვეულებრივად ხალისით და დიდის ენერჯით შეუდგა ამ ახალ საქმეს, კვლევა-ძიებას.

1865—1867 წელში ზასტერი უფელ ზაფხულს გაემგზავრებოდა ხოლმე **ალენში**, სადაც ერთი პატარა სახლი მოწვობილი ჰქონდა აბრეშუმის ჭიის გამოსაზღვლად, აქ იკვლევდა მიზეზს რითიც ჭია ავადობდა. მუშაობაში მას შეელოდა თავის ჯაღაბობა—ცოლი და ქალი და აგრეთვე **Ecol Normal-ის** სტუდენტები: **დიუკლო, ფერნე, მალიო და როლენი**.

ზასტერმა დაამტკიცა, რომ ის რაღაც „ნამცეცხანი“, რომელიც წინეთ მეცნიერთ აღმოაჩინეს ავადმყოფ ჭიის სხეულში, არიან ბაქტერიები, ჭირის ნამდვილი მიზეზი. ამ ბაქტერიებს უწოდეს სახელად **პებრინი**. ამთვან გამწვეული სენი არამ თუ გადასადებია, თურმე შემკვიდრობითაც კი გადადის... გარდა ამისა ზასტერმა ისიც დასაბუთა, რომ პებრინის ჭირის გარდა ჭია ავადობს აგრეთვე ლითარჯიის ბაქტერიითაც. ზასტერმა გამოსთქვა თავის აზრი, რომ პებრინის ამოსაგდებად საჭიროა სკანგებოდ არჩევა სადი ჭიის გრენისა (თესლისა), ხოლო ლითარჯიის (სადათის ძილი) ავადობას უნდა ვებრძოდეთ ჰიგიენურ ზომებითა.

ამის მერე იმპერატორმა ნაპოლეონმა III ზასტერი მიიწვია თავის მამულში ტრიესტის ახლოს, სადაც ზასტერმა მთელი თავის ცოდნა მოახმარა ჭიის გაჯანსაღებას. აქაც დიდებულად გაიმარჯვა თავის მოკონილ კულტურის საშუალებით და პეთოდით.

1871 წ. ზასტერმა თავის მოწაფის დიუკოს ჯაბარატორიაში დასაბუთა ახალი აღმოჩენა **Mucor mucedo-ის** (პრეეს სოკო) შესახებ. ეს ბაქტერია ლუდს (პივო) აფუჭებს (ადუღებს).

ბოლოს ზასტერი იმ დასკვნას დაადგა და დააკნინა, რომ თვალთ უხილავ არსებათა მიერ გამწვეული **დუღილი** არის სიცოცხლე, რომელიც უჭაროდ სწარმოობს.

აღმოჩენა აღმოჩენას მოჰყვა, აზრს აზრი;

ერთს საკითხს რა გააშუქებდა, ახსნიდა, მას მეორედ მოსდევდა. ამ ხანაში ჰასტერს ასეთი ბუნებრივი აზრი დაეპადა: თუ კი დღეს ჩვენს ხელთაა ყაჭის ჭიანის მოვამართოთ ჭირი—რადღაც ბაქტერიას, ისიც შეგვიძლია, რომ ლუდი დავიფაროთ ავადობისგან, იმ რადღაც მუკორ მუტუდელსაგან, ნუ თუ უფლებს არ გვაქვს ისიც ვიფიქროთ, რომ მეცნიერულის ძიებით შეგვიძლია იმ საშუალებასაც მივაგნოთ, რომ კაცობრიობას დავიხსნათ იმ ღვთის რისხვას გადავადებოთ ჭირთაგან, რომელნიც მუსრს ადენენ აუარებულ ხალხსა. „მე ვწამს, რომ დადგება ის დროც, როდესაც, მაგალითად, ყვითელი ციუბ-ცხელება სენეკაღში და მდინარე მისისინის ხეობაში ანუ ბუბონიანი ჩუმა (შავი ჭირი) მდ. ვოლგის ნაპირებზე, ადგილი მოსაგერებელი და მოსასობი შეიქმნებიან ჩვეულებრივი ჭიგეიერი ზომებით და სხვა ხერხით.

ამ გვარად ჰასტერმა ლუდის ბაქტერიის შესახებ მუშაობა დაამთავრა თუ არა, ახლა ლამობდა მთელი კაცობრიობის დახსნას ჭირისა და ბაცილისგან.—ჰასტერი აღტაცებული შეუდგა ადამიანის გამანადგურებელ სხვა და სხვა შესაყარ ჭირის მიზეზთა გამოკვლევას. ამ სიურკში კვლევას ძიების დროს ჰასტერმა საფუძვლიანად შეისწავლა უოვლეივე, რაიც კი მის წინეთ მეცნიერებას შეექმნა. მაგრამ მაშინდელ მეცნიერთა აზრი და მოძღვრება, რასაკვირველია, გენიოსს ჰასტერის გონებას ვერ დააკმაყოფილებდა. ბოლოს ჰასტერმა გადამდებ ჭირთა შესახებ თავის ფორმულას შეიშუშავა. არსებითი დადგენილება ჰასტერისა დაურღვეველ საბუთებზეა დამყარებული. ჰასტერმა გადაჭრით გამოაქვეყნა შემდეგი მოძღვრება: „ნორმალურ პირობებში ცოცხალი არსება უოვლის უმიზეზოდ ვითარდება და ხარობს, ვინაიდან თავის სისხლს და ხორცში არ შეიცავს არავითარ ჰარაზიტებს. მაგრამ როდესაც პირობები იცვლება, შეიძლება იგივე

სისხლი და ხორცი ესე იგი ქსელი და ლორწო შეიქმნეს საუცხოო კულტურად რომელიმე ჰარაზიტ მიკრობის სადროძინებლად. რაღაც, თქმა უნდა ჰარაზიტო ხარობს, იკვებება, ვითარდება, მრავლდება, ხოლო ადამიანის ჯანი კი იწამლება, იშხამება. ჭირი მოძავრობს და თუ რომ ჯანმა ბრძოლაში თავი ვერ გაიტანა, მტერი-ჰარაზიტო ვერ მოჰკლავ, მაშინ თვით ჯანი მარცხდება, ადამიანი კვდება“.

ამ ღვთის რისხვას ჰარაზიტების თავიდან ასაცილებლად ჰასტერმა გამოაქვეყნა გზა და ხერხი, რომლითაც შეიძლება ჭირის ყველა ბაქტერიას (ჰარაზიტო) ცალკე კულტურად მოშენდეს და მერე მათი ცოცხალი შხამის ხასათი მეცნიერულად გამოვიკვლიოთ, თანაც ამ შხამის უნარი და ძალა ჩვენდა სასურველად შევცვალოთ.

მას მერე მეცნიერებში გამოფიქრა ის აზრი, რომ მიზეზი ყველა გადამდებ ჭირისა მოკრობები არიან. ეს დებულება საფუძვლად დაედო მედიცინის და ჭიგეიერის სწავლა-მოძღვრებას. ამ არჩეულ საიმედო გზით იბრძვის დღეს მეცნიერება კაცობრიობის ჯანმრთელობისა და კეთილდღეობისთვის...

პირველ უოვლისა ჰასტერმა მიაქცია ყურადღება ციმბირის ჭირს (1876 წ.). სწორედ ამ დროს მეცნიერმა დავენმაც უკვე გამოაქვეყნა, რომ ამ საშინელი ჭირის მიზეზი არის ბაქტერია-ჰარაზიტო (*Bacterium anthracis*), ხოლო მეცნიერმა რობერტ კოხმა ის ის იყო დაბეჭდა კიდევ სტატია ამ ბაქტერიასთა სპორის (თესლის) შესახებ...

ჰასტერი აღტაცებული იყო, რომ მისგან გამოქვეყნებულ გზით მეცნიერება უკვე დიდის ბიჯით წინ მიდის.—ჰასტერმა თავის მხრეცაც გუდის-ყურთანად შეისწავლა იგი ციმბირის ჭირის ბაქტერია და შედეგად გამოაქვეყნა, რომ ეს ბაქტერია ცოცხლის ჯანში აჩენს ერთ გვარს შხამს, რომელსაც ჰასტერმა უწოდა ტოქსინი. თურმე ეს შხამი აწებებს ცო-

გელის სისხლის წითელ ბირთვებს, რის გამოც სხეული განსხვავდება ვარდისა და უფრო ხშირად ბრძანის ვეღარ უძლებს და კვდება.

V

მეტის-მეტე შრომით ვასტერს ჯანა მოკლდა და 1869 წ. აბკეშუმის ჭიის სენის ძიება-კვლევის დროს დიდებულ მეცნიერს დამბლა (წვეთი) დაეცა და ნახევარი სხეული-სა პარიჟინისგან დაუსხინჩდა.

ამ მოულოდნელმა უბედურებამ მთელ მის დანარჩენ სიცოცხლეზე დიდი გავლენა იქონია. ბედმა ეს არ აკმარა. თან დაერთო 1870 წ. გერმანელთა მიერ საფრანგეთის დამარცხება. ამან უფრო თავზარი დასცა კაცობრიობის მხსნელს გენიოსს მეცნიერს. დიდებულმა მამულიშვილმა ვასტერმა ვერ აიტანა საუკრულ სამშობლოს დამცირება, შეურაცხყოფა. ამის შემდეგაც ვასტერმა დიდხანს ვერ დაიმშვიდა გული—ხელი ვეღარ მოჰკიდა თავისს საუკრულს სამეცნიერო შრომას... ბოლოს გადაჭრილი უარი განუცხადა ბონის უნივერსიტეტის ფაკულტეტსაც, მიუხედავად იმისა, რომ ამავე ფაკულტეტმა რამდენიმე წლის წინეთ, დიდად დამსახურებულ მეცნიერს ლუი ვასტერს პატივი სცა და ვით ახალ სწავლა-მოდგურების დამფუძნებელს მიუსაჯა მედიცინის დოქტორობის დიპლომა *Honoris causa*.

1874 წ. საფრანგეთის დეპუტატთა პალატამ დიდად დაათვალიერებულ მამულიშვილის ვასტერის უადრესი კეთილმოძღვრება. სამშობლოს საბედნიეროდ და მეცნიერების სადიდებლად. პენსიად ვასტერს დაენიშნა სახელმწიფო ხაზინიდან უკველ წელი 12,000 ფრანკი, ხოლო 1883 წ. ეს პენსია ერთი ორად აქციეს—თვეში 800 მანეთამდე ეძლეოდა ვიდრე სიცოცხლეობდა.

მსოფლიო მეცნიერს ვასტერს სიცოცხლეშივე ორ გზის დიდად პატივი სცა აგრეთვე

ლონდონის სამეფო სამეცნიერო საზოგადოებაში. ჯერ იყო და 1856 წ. ხო მიუსაჯა ოქროს მედალი, ახლა ხელ-მეორედ 1874 წ. კვლავ ოქროს მედალით დაჯილდოვდა კაცობრიობის მხსნელი, ახალ მეცნიერების მამამთავარი ლუი ვასტერი. ხოლო საფრანგეთის სამეცნიერო აკადემიამ, როგორც უკვე ვიცით, მიუსაჯა დიდი პრემია „თვითნასხვის“ საკითხის მეცნიერულად გამოკვლევისათვის და სხვ.

კაცობრიობის საბედნიეროდ 1879 წ. ვასტერი კვლავ შეუდგა მეცნიერულ შრომას. უკვლავმა მეცნიერმა განიზრახა საბოლოოდ გამოეკვლია ჭირის ბაქტერიების ვითარება. კვლავ აღმოაჩინა ვიბრიონი *სეპტიცემიისა* (ბაქტერია ავი სიმპიონისა); შეისწავლა ამ ვიბრიონის ხასიათი და სიცოცხლის პირობები. აი ამ დროს ვასტერმა გამოსთქვა ის აზრიც, რომ ბევრს შემთხვევაში უფროდ შესაძლებელია თვით ექიმებ-ხირურგებმა აპერაციის დროს თავის და უნებურად ახალი ჭირი რამ გადაჭრიდონ ავადმყოფსაო. ეს დიდებული სიტყვები კვლავ დააჟანახეს მედიცინაში, კვლავ გაუმჯობესეს ხირურგიაში ახალი მეთოდები. შეიქმნა ახალი ხანა *ასეპტიურ ქირურგისა*, რომელიც დღეს იდეალურ სიწმინდემდე არის მიღწეული. დღეს დიდი აპერაციების დროს თვით ხირურგი და მისი თანაშემწენი არამეტო ხელებს და ფრხილებს ქვეშ იბანენ, ვანას იღებენ, მთელ ტანს და თავს იბანენ საგანგებო სუფთა ტანსაცმელს იცმენ და მერე ისე შეუდგებიან ხოლმე წმიდა მოვლუობას იარაღებით, რისთვისაც იარაღს დესტრუქციის და შესახვევ მასალას (მარლა, ბინტი და სხვ.) უვლან ამათ სტერილიზაციის ქარცხენებში ატარებენ—ას გრადუსიან ორთქელში აწრთობენ ხოლმე. ამოდენი სიფრთხილე სულმთლად იმისკა მიმართულია, რომ აპერაციის დროს გაჭრილ ადგილში ჭირის რამ ბაქტერია არ

ჩაადგინ, რამე ჭირს არ გადაჭკიდონ ავად-
მყოფი.

1879 წ. ჰასტურმა სცადა ქათმის ხოლერის აცრა. ქათმის ხოლერა გადამდები ეპიდემიური ჭირია, მთარულია, რომელიც ახად-გურებს, ჟღერს ქათმებს და სხვა შინაურ ფრინველებს, რითაც დიდი ზარალი მოსდის ხალხს ეკონომიურ ცხოვრებაში. ჭირის მიზეზიც აღმოჩნდა ბაქტერიის, რომლის კულტურაც ადვილი მოსაშენებელია, მაგალითად ქათმის ბულიონში (სადა წვენიში) მშვენივრად სტრუქტურებს და ვითარდება. ჰასტურმა დაასაბუთა ამ ბაქტერიის ჭირი და მისგან გამონადენი შხამიც, **ტოქსინი**.

ერთს ზაფხულსაც მოხდა, რომ ამ ბაქტერიისათა ახადმენი (კულტურა) კანკიულების დროს ჰასტურმა დაკეტილში დასტოვა თავის ღაბარატორიაში. თურმე ნუ ბრძანებთ, რამდენსამე თვეში ქათმის ხოლერის ჭირის ბაქტერიები იქამდე დასუსტდნენ, რომ ჰასტურმა რომელ ქათმისაც კი აუცრა ეს ჭირი, არც ერთი არ მოკვდა. ამ მოულოდნელმა უბრალო შემთხვევამ ჰასტურს დიდებული აზრი დაუბადა. საცდელად გაანინა ახალი კულტურა (ქათმის ჭირი ქათმის წვენიში) და ახლად ნაბარტუი, ახლგაზდა ძლიერი ბაქტერიები აუცრა სწორედ იმავე ქათმებს, წინეთ რა აცრილნი იყვნენ იმ დასუსტებული ბაქტერიებით. იმავე დროს ათიოდე ქათმისაც სულ პირველად აუცრა ის ძლიერი ბაქტერიები.

ჰასტური სინარულით ცაქ ეწია—დიდებული შედეგი მიიღო! იმ ორჯელ აცრილმა ქათმებმა (ჟერ სუსტი და მერე ძლიერით) მშვენივრად აიტანეს ძლიერი ბაქტერიებიც, ხოლო იმ ქათმებს, რომელთაც პირდაპირ ძლიერი ბაქტერიები აუცრა, ჭირმა დარია ხელი და უველანი დაჟლიტა.—აი ეს უბრალო, მაგრამ დიდებული აღმოჩენა საფუძვლად დაედო ჭირის

კულტურის მომზადებას და მათი დასუსტებული შრატით აცრას.

ჰასტური აღტანებით შეუდგა სხვა ჭირის ბაქტერიების შრატის მომზადებას და აცრას. ბევრი ეწვალა ციმბირის ჭირის საწინააღმდეგო შრატის მომზადებაზე, მაგრამ ბოლოს მაინც შესანიშნავად გაიმარჯვა. წინეთ თუ მილიონობით იჟლიტებოდა შინაური საქონელი, დღეს ციმბირის ჭირისაგან ასში 5—10 თუ კვდება. უანგარიშა ის სარგებელი, რომელიც დღეს ჰასტურის გამოგონებას მოაქვს სოფლის მეურნეობაში, საქონლის მოშენებაში.

1881 წ. დირსეული მამულიშვილი და მსოფლიო მეცნიერი ჰასტური ჩარიცხეს უკვდავთა შორის—აირჩიეს საფრანგეთის სამეცნიერო აკადემიის წევრად, კარდაცვალებულ მეცნიერის დიტრეს ადგილზე.

მართლაც და ბოლოს და ბოლოს ჰასტური შეიქმნა მთელი მსოფლიოს მსხნელი, მისი სახელი უკვდავ იქმნა მარადის უკუნისამდე, ჰასტურის გენიოსობამ იქამდე მიადწია, რომ კაცთა ნათესავი იხსნა იმ საშინელ ჭირისაგანაც, რომელსაც ცოფი ჰქვია. მარტოოდენ ცოფიანა ადამიანის წარმოდგენაც კი დღეს ჩვენთვის მეტად შესაზარია, თავზარდაცემი საშინელებაა. უწინ კი მთელ დედამიწის ზურგზე ადამიანის შვილი (მეუფე ბუნებისა) ათათასობით ცოფიანდებოდა, აუწერელ ტანჯვაებაში იღუპებოდა.

ცოფის წინააღმდეგ საბრძოლველად არავითარი საშუალება ხელთ არ ჰქონდა მეცნიერებას. ამ სენის შესწავლა უფრო ძნელი აღმოჩნდა ვიდრე ციმბირის ჭირისა. ჯერ ერთი რა მეტად ხანგრძლივი ინკუბაციის*) შე-

*) ინკუბაცია ლათ. ჭირის შეყრიდან ჭირის გამოჩენამდე კარგა ხანი გადის, აი ამ დროსა და ხანას ეძახიან ინკუბაციურ პერიოდს. მაგალითად

რითი აქვს და თანაც მისი მიკრობი ჯერ დღესაც არ არის აღმოჩენილი. ინკუბაციის პერიოდის შემოკლება მაინც მოხერხდა: ძაღლისთვის 14 დღით. მაგალითად მეცნიერმა რუმ ცოფის შხამი ტვინში აუტრა ძაღლს (ტვინის კოლოფის ძვალი ფრჩხილის ოდენა ადგილი აჭხადა (ტრეპანაცია)). ამ გვარივე ხერხით ცაცალოს (თეთრკურდღელს, კროლიკს) ტვინში რა აუტრეს, ინკუბაცია შემოკლდა და ექვსი დღით. ამის შემდეგ აი რა აღმოჩნდა: ცოფისგან მოკლულ ცაცალოს (კროლიკი) ხერხემლის ტვინი ჰუარში რომ დავსტოვოთ, მაშინ მოწამლული ტვინი (ქსელი) რამდენადც მეტად გახდება, იმდენად თანდათანობით ცოფის შხამიც ძაღლს ჰუარგავს, სუსტდება. ამ გვარად მეცნიერთა ხელთაა—რა ძალის შესაძლებლობა სასურველია იმისთანას ამხადებენ, ხმარობენ.

ხერხების ქსელი ცოფის შხამის კულტურისთვის ისეთივე ბადალი აღმოჩნდა, როგორც ქათმის ბულიონი (წვენი) ციმბირის ჭირის ჩხირებისთვის.

ცოფის ჭირის კულტურა 14 დღეში სრულებით ჰუარგავს თავის შხამის ძაღლს. ჰუ და ჩვენც ამ ორი კვირის განმავლობაში რა დროის და ძაღლის შხამიც დაგვიჭირდება, იმას ვიხმართ **ასაცრელად**. ატრილ ცხოველსაც მისდაგვარი იმუნიტეტის პერიოდი მიეცემა. რა ცხოველსაც აუტრეს, უველკან ბრწინვალე შედეგი მიიღეს.

კვლავ გამარჯვებული ზასტერი იმ დასკვნასაც დაადგა, რომ ამ გვარ ატრით არამთუ შეიძლება ცხოველი დაუიცვოთ და წინათვე დაგვიფაროთ ცოფის ჭირისგან, არამედ შეგვიძ-

ოფიანმა მგელმა ადამიანი დაგლიჯა. დაკბენის დღიდან ვიდრე ადამიანი გაცოფიანდებოდეს, თვეზე მეტი დრო გადის. ყველა ჭირს და მოარულს სხვა და სხვა ინკუბაცია აქვს—ხოლოერას და დიფტერიტს (ყელჭირვებს) სულ რამდენიმე საათი, ყვავილს 2—3 დღე და სხვა...

ლია უკვე გაცოფიანებული გადავარჩინოთ ამ საშინელ ჭირისგანაც.

ახლა ჯერი მიდგა ადამიანზე. აღმოჩნდა რომ ცოფიან ცხოველისგან დაკბენილ დაშხამულ ადამიანის ინკუბაციის პერიოდი გრძელდება მთელი ერთი თვე და ზოგჯერაც უფრო მეტიც—ორ თვემდე. აი სწორედ ამ დროს, ვიდრე ცოფი გამაჩნდებოდეს, ამ პერიოდით შეიძლება ვისარკებოთ და ცოფის წამალი (შრატი) აუტრათ ადამიანს, ცოფიანისგან დაკბენილს.

1885 წ. თიბათვეში მეცნიერების ისტორიაში დიდებული სასწაული მოხდა კაცობრიობის მხრად საკეთილდღეოდ. ზასტერმა სულ ზიკველად აუტრა ადამიანს ცოფის საწინააღმდეგო შრატი თავისივე გამოგონილ მეთოდით. ის ზიკველი ატრილი ადამიანი ისტორიაში ჩაიწერა, იგი იყო ცხრა წლის ბავშვი ელზასელი **იოსებ მეისტერი**. ზასტერის მეთოდმა აქაც საიმედოთ გაიმარჯვა.

VI

1889 წ. მოხუცმა მეცნიერმა დაანება თავი სხვა უოველსავე თანამდებობას და დიდის ხალხით შეუდგა თავისივე სახელობის ინსტიტუტის უფრო უკეთ მოწეობა—ოტგანიზაციას და ბოლოს მართვა-გამგეობასაც.—

ზასტერის სახელობის ინსტიტუტი ზარიზში დიდებული რამ დაწესებულა. ეს არის წმ. ტაძარი მეცნიერებისა, ადამიანის ჭეუბანების სიძლიერისა, გამარჯვებისა. ეს არის ძველი უდიდებულეს მეცნიერისა, რომელიც უკვლავ ჰუოფს ისეც უკვლავს ლუი ზასტერს მხრადის უკუნისამდე.

1892 წ. მთლად განათლებულმა კაცობრიობამ დიდებულად დიდის ზეგებით იდღესასწაულა მსოფლიო მეცნიერის ზასტერის დაბადების დღე, სამოცდაათი (70) წლის თავი. ხოლო სამი წლის შემდეგ სახელდობრ 1895 წ.

28 სექტემბერს, კაცობრიობის მსხნელმა, გენიოსმა აღამიანმა დასტოვა ეს საწუთრო, მაგრამ მისი სადმერთებელი სახელი და ხსენება უგვდავ არს აწ და მარადის და უკუნითი უკუნისამდე...

VII

პასტერის ინსტიტუტი

პასტერის სახელობის ინსტიტუტი პარიზში დაარსდა 14 ნოემბერს 1888 წ. Rue Dutol, 25, უზარმაზარი მოედანი უჭირავს, თერთმეტ ათასი ოთხკუთხი ადლის სიგრძე. ინსტიტუტის დაარსების აზრი და მიზანი იყო გადამღებ ჭირთა (ბაქტერიების) წინააღმდეგ ბრძოლა და ამ მიზნის მისაღწევად ხერხისა და საშუალების გამიხსნა.—მეტადრე მას შემდეგ, როდესაც პასტერმა ცოფისკან გადაარჩინა ის ელზასელი ბავშვი, ინსტიტუტმაც დიდი სახელი მოიხვეჭა და ხალხის დიდი სიმპატიის დამისახურა. მაგალითად, 1888 წელს ინსტიტუტის სასარგებლოდ ხელის მოწერით ხალხმა შესწირა სამ მილიონამდე ფრანკი.

დამფუძნებელი ლაბარატორიებისა და პირველი ხელმძღვანელი მეცნიერულ შრომისა, რასაკვირველია, თვით პასტერი იყო. მისი სახელობის ინსტიტუტი შეიცავს დღეს ეჭვს განუყოფილებას. ამათში უგვლავზედ უდიდესია ის ლაბარატორია, სადაც ცოფის საწინააღმდეგო გულტურას აშენებენ და აქედან ამზადებენ ასანდრელ სითხეს ანუ შრატს. აქვე ამ განუყოფილებაში უოგულ ცისმარე დღე ასამდე კაცს უცრიან, ცოფიან ცხველთაგან დაკბენილებს.

ამ განუყოფილების დირექტორად 1897 წ. იყო გრანშე ბავშვთა კლინიკის პრეფესორი მედიცინის ფაკულტეტისა; თანამშრომლობენ ოთხი ასისტენტი და აგრეთვე ნორმალურ სკოლის ორი მოწაფეც დაცოფიანებულთა მისაღებად, ყურნაღის საწარმოებლად.—თვით

ინსტიტუტის დირექტორად დიდებულ მამამთავრის პასტერის შემდეგ არჩეული იყო პრეფესორი დიუკლო, დირსეული მოწაფე პასტერისა.

მეორე განუყოფილება პასტერის ინსტიტუტისა შეიცავს საზოგადო ბაქტერიოლოგიას. აქ მხოლოდ მარტოოდენ მეცნიერული გამოკვლევანი სწარმოობს, აგრეთვე გადამღებ ჭირთა წინააღმდეგ საშუალებათა ძიებაში არიან. აქვე გადმოიტანეს სობობინიდან კათედრა ბიოლოგიურ ქიმიისა, ბაქტერიათა საუკეთესოდ შესასწავლად. ამის მეტე უფრო მეცნიერულ ნიადაგზე დამუარდა ბაქტერიათა ფორმის, ხასიათის და მათი ცხოვრების კვლევა-ძიება. აქ იკვლევენ, სტრიან ჭირის ბაქტერიებს რა გავლენა და ძალაც აქვთ აღამიანის სხეულზე და სხვ...

ეს საზოგადო ბაქტერიოლოგია შესდგება სამ განუყოფილებისაგან. არის აქ მოთავსებულნი:

- 1) მედიცინური ბაქტერიოლოგია.
- 2) მორფოლოგიური ბაქტერიოლოგია.
- 3) ბაქტერიოლოგია ჰიგიენურ მიზნის დამხმარებელი.—

სამკურნალო ანუ მედიცინურ განუყოფილებაში ორი ლაბარატორია არის: 1) მეთოდური და 2) კვლევა-ძიებისა. მეთოდურ ლაბარატორიაში უმთავრესი ყურადღება არის მაქცეული ჭირის ბაქტერიათა წინააღმდეგ საბრძოლველ საშუალებათა გამიხსნას. მაგალითად რა საშუალებით შეიძლება ავიციდინთ თავიდან ტუბერკულოზი (ჭლერქის ბაქტერიები), დიფტერიტი (ყაღთმას ანუ ველჭირვების ბაქტერიები), ქუნთრუშა და სხვ...

კვლევა-ძიების ლაბარატორიაში სწარმოობს მხოლოდ და მარტოდ წმინდა მეცნიერული, სპეციალური მუშაობა.

მორფოლოგიურ ბაქტერიოლოგიის სათა-

ვეში სღვას განთქმული მეცნიერი რუსი ილია მეჩნიკოვი. ამ განყოფილების მეცნიერული შრომა განისაზღვრება მიკრობებთა ბუნებრივი ისტორიის შესწავლაში.

აქ არის კიდევ ერთი განყოფილება, რომელიც შეფარდებულია საზოგადო და კერძო ჰიგიენასთან. ამ ლაბორატორიაში შეცადნიერებენ უკეთესად მოაწიონ და შეისწავლონ **აერის საქმე**. აქ გამოკვლეული დებულება საფუძვლად დაედება ხელმე ჭირის ბაქტერიების წინააღმდეგ სმუალებას—წინასწარ მფარველ ანოთ (შრატით) და სხვ. ეხილემიის (გადამღებ ჭირთა) წინააღმდეგ საბრძოლველად დიდს უნადლებას აქცევენ ჰუკრის და სუშელ-სასმელ, სანოვაკეს ავ-კარგიანობას, აგრეთვე ტანთ-საღმელს და სხვ... ერთი სიტუვით ვუკლანი იმ სატების კვლევა-ძიებაში არიან, რომელნიც აღვილად ავრცელებენ ხალხში ჭირს, ერთმანეთს გადასდებენ ხელმე მოარულს. ამ განყოფილებას განაკებს ცნობილი მეცნიერი რუ.

ზასტერის ინსტიტუტის მიხედულობით ამ ტიპის მაკვანი ბაქტერიოლოგიური ინსტიტუტი დააკნდა სხვა და სხვა სახელით ვეროხაში, ამერიკაში და რუსეთშიაც. მაგალითად ჰეტროკრადში დააკნებულია ინსტიტუტი ექსპერი-

მენტალურ მედიცინისა. აგრეთვე ბერს ქალაქებში გახსნეს ბაქტერიოლოგიური სტანციები (სადგურები): მოსკოვს, ვარშავას, ოდესაში, კიევს, თბილისში, სამარაში, ყაზანს, ხარკოვში და სხვ.

აი აქ, ზასტერის ამ სტანციებში უცრიან ცოფის წინააღმდეგ წამალს. უოველ წლივ აუარებელი ხალხი აწუდება ზასტერის სტანციებს ცოფიან ძაღლისაგან ანუ ნადირისაგან დაკლეჯილ-დაკბენილი. სტატისტიკურ ცნობებიდან სჩანს, რომ ხალხის ნდობაც უოველ წლივ მატულობს. მაგალითად მარტო თბილისის სტანცია რე ავიდოთ, დააკნების ზირველ წელსვე (1888) აუცრეს 31 კაცს, ამათში უველა გადარჩა, **არ გატოფიანდა**. 1889 აუცრეს 88 კაცს, ამათში მხოლოდ **სამი** გატოფიანდა და მოკვდა. 1990 წ. აუცრეს 94 კაცს, ამათში გაკიფდა და მოკვდა მხოლოდ **ხუთი** და ასე და ამგვარად.

თვით ზასტერის ინსტიტუტში, ზარიზში უოველ წლივ უცრიან ცოფის საწინააღმდეგო წამალს სამი ათასმდე (3000) კაცს. ათასში შეიძლება 5—6 კაცი ვერ გადაარჩინონ ცოფით ტანჯვას, სიკვდილს, თორემ დანარჩენები სრულებით იკურნებიან მეცნიერების სასახელოდ და ზასტერის სადიდებლად, სამარადისო სათაფრანებლად.

ილ. ალხაზიშვილი.

გებლობის მიხედვით; კარგი ტყე, დილა პირველსაც ახარებს და მეორესაც, მხოლოდ ეს სიხარული თვითთულისა განირჩევა ერთი მეორისაგან და არ შეიძლება ისინი შევადაროთ ერთი მეორეს. რომელი გრძნობს მეტს აღტაცებას, სიხარულს, სიამოვნებას, ილია, თუ ილარიონი?!.. რასაკვირველია ილია მეტს გრძნობს ვინემ ილარიონი. პირველის აღტაცება-სიხარული განუსაზღვრელია და არ შეედრება მეორეს, თუნდაც იმ შემთხვევაშიაც, ტყე რო შეადგენდეს მის საკუთრებას და შეეძლოს მით სარგებლობა. მას თუ უხარიან ტყის ხილვა, იმიტომ რომ სასარგებლო რამე ნახა, ის ტყისაგან სარგებლობას ითხოვს მატერიალურს; ხოლო ილია თუ აღტაცებაში მოდის იმიტომ, რომ მას ძლიერ მოეწონა ტყის სიმშვენიერე და ტყისგან ის ამ დროს არაფერს ითხოვს, გარდა უბრალო ცქერისა. აქედან სჩანს, მეორეს, ილარიონს არ შეუძლიან განიცადოს ისეთი ძლიერი, სიცოცხლის მომნიჭებელი აღტაცება-სიხარული, რომელიც იფეთქებს ილიას არსებაში წარმტაცი ტყის ხილვით. თუ ბუნების ლამაზი სურათის ხილვა იწვევს პირველში ასეთ აღტაცებას, ამავე დროს იმავე ბუნების სილამაზის განადგურება-დამახინჯება განუსაზღვრელ მწუხარებაში აგდებს მას.

ვსთქვათ, ხსენებული ილია და ილარიონი რამოდენისამე ხნის შემდეგ მოხვდნენ ერთად ამავე ტყეში; აღმოჩნდა, რომ ილარიონს ეს ტყე შეუძენია, მიუღწევია მისი მიზნისთვის, გაუკაფავს კიდევ და იმავე ალაგას სიმინდი დაუთესია; ილიას მწუხარებას საზღვარი არა აქვს, როდესაც განადგურებული ტყე ნახა; ის უსაყველურებს ილარიონს, მაგრამ ის უპასუხებს: „დამერწმუნეთ, რომ კარგად მოვიქცევი; აი, ბევრი ფიცარი დავამზადე, მალე სახლ-

საც წამოვჭიმავ, ბევრ ფიცარსაც გავყიდი, აქ სიმინდს ვაკეთებ და წლის სარჩოს მოვიწვევ... და მართალიც არის ილარიონი, თავის გონებით მან სასარგებლო რამე ჰქმნა და არც კი ესმის, თუ ილიას რატომ სწყენია... ყველა თქმულიდან სჩანს, როგორ აფასებს სხვა და სხვა ადამიანი ბუნების სილამაზეს და სიმდიდრეს. ეხლა ვიკითხოთ, რატომ პირველი ასე აფასებს ბუნების სილამაზეს და რატომ მეორე სხვაფერ? იმიტომ, რომ პირველი, ილია ესთეტიკოსია, მეორე—ილარიონი კი—არა. ილარიონს ეს გრძნობა, როგორც სჩანს, სრულებით არა აქვს; რასაკვირველია, არიან საგნები, რომელნიც მას მოსწონს, მაგრამ მოსწონს იმავე სარგებლობის მოტანის მხრით, და ამას ხომ ვერ ვუწოდებთ ესთეტიურ გრძნობას. მაშასადამე, არიან ადამიანები, რომელთაც სრულებით არა აქვთ ეს გრძნობა და ან თუ აქვთ, ისეთი სუსტია მისი ჩანასახი მათში, რომ მათთვისაც და ყველასთვისაც შეუძინვევლია, ამას ხომ მაინც არ ქონება ჰქვიათ ამ გრძნობისა. როგორც ვსთქვით, ეს გრძნობა ყველას ერთნაირი არა აქვს, არამედ მეტ ნაკლები; ეს დამოკიდებულია მის ბუნებრივ ინდივიდუალობაზე და ამ გრძნობის აღზრდაზედაც. როგორც სჩანს, შესაძლებელია ამ გრძნობის აღზრდა, შესაძლებელია უკუღმართი პირობების მეოხებით კიდევაც გავაქარწყლოთ სრულებით ის ადამიანში. რაც შეეხება ამ გრძნობის აღზრდას ადამიანში, შეგვიძლიან ვსთქვათ, რომ ეს შესაძლებელია მხოლოდ მაშინ, როდესაც ბავშვს ჩაჰყენებთ სასურველ პირობებში და ამასთანავე ბუნებიდანაც თუ აქვს თანდაყოლილი ამ გრძნობის ჩანასახი; წინააღმდეგ შემთხვევაში შეიძლება ადამიანში აღვზარდოდ დიდი შრომით, მხოლოდ ბუნების სილა-

მაზის შედარება-განსხვავება ერთი მეორისაგან და არა ესთეტიური გრძნობა; ძალად ადამიანს, რომელიც სრულებით მოკლებულია ამ გრძნობის ჩანასახს, ვერ დაეასწავლით, ვერ ავღზრდით მასში იმ სიხარულის, აღტაცების განცდას ისე, როგორც არ შეიძლება ადამიანს დაეასწავლოთ მგოსნობა. ესევე ითქმის არა მარტო ბუნების სილამაზის განხილვა და მით ესთეტიურად განცდის დროს, არამედ ხელოვნების ყოველგვარ ნაწარმოების განცდა-განსჭერეტის დროსაც. ხშირად შეხედებით ბევრ ინტელიგენტებს, (არა თუ გაუნათლებელი) რომელთაგანაც გაიგონებთ: „ჭირივით მეზარება ლექსების კითხვა და არც ვკითხულობ, უბრალო პროზა ათასწილად მიჩვენია“, ანდა—რა სანტიმენტალობაა, ზოგიერთი შეხედავს ცას, მინდორს ან ტყეს, წყარო-ჩანჩქერს და რაღაც სიამოვნებით იღიმება, თითქოს მართლაც რაიმე სასიხარულო ეპოვოსო“. მართალია, ზოგიერთი ლექსის კითხვა საზარელია, მაგრამ ისინი ამას არა ამ მოსაზრებით ამბობენ, არა, იმათ მართლა არ იზიდავს, არ ახალისებს არავითარი პოეტური ნაწარმოები და არც ბუნების სიმშვენიერე; რაღა მათი გულახდილობაა საჭირო, რომ დაუკვირდე, თითონაც შეამჩნევ, რომ ეს სიმპატიური და ძვირფასი გრძნობა მასში გაქარწყლებულია. ეხლა ვათავებ ამით ესთეტიური გრძნობის განხილვა-განმარტებას და გადავდივარ საშუალებების აღნიშვნაზე ამ გრძნობის ასაღზრდელად, რომელნიც ხელთ აქვთ ჩვენს სოფლის ოჯახებს თავის შეილები ასაღზრდელად.

ესთეტიური გრძნობის აღზრდა-განვითარება იწყება ოჯახიდან; პირველი საფეხური ამ აღზრდისა არის სისუფთავე; პატარა ბავშვი უნდა მივაჩვიოთ სისუფთავეს ჯერ კიდევ იქიდან, როდესაც მას არავი-

თარი წარმოდგენა არა აქვს სისუფთავეზე, მივაჩვიოთ უნდა მისდა შეუფერებლად. ამ მიზანს ჩვენ მივალწევთ მაშინ, როდესაც წრე, რომელშიაც ბავშვი იბადება და იზრდება სისუფთავეს დაჩვეულია. ხედავს რათვის გარშემო სისუფთავეს, ბავშვი ძალაუნებურად ეჩვევა მას, და სისუფთავე ეს უპირველეს ყოვლისა მდგომარეობს ბავშვის და მის გარშემო მყოფ ადამიანთა ტანსაცმელთა და ტანის სისუფთავეში; გარდა ამისა დიდი მნიშვნელობა აქვს, როდესაც ოჯახში, სადაც ბავშვი იზრდება, ყველაფერი წესრიგზეა დაწყობილი, დასუფთავებული და მილაგებული, ოჯახის წევრები მწყობრად შრომობენ; ყოველივე ამას დიდი მნიშვნელობა აქვს ამ მიზნისათვის. წესრიგი უნდა დაიცოს ბავშვი ყოველგვარ თავის მოქმედებაში. თამაშობის დროს ის არ უნდა ფანტავდეს სათამაშოებს უწესრიგოდ, არ უნდა ამტვრევდეს თვისი უბრალო ჭირვეულობისა გამო. რა გინდ ღარიბი იყოს ოჯახი, მას ყოველთვის შეუძლიან დაიჭიროს სისუფთავე და წესრიგი ყოველგან და ყველაფერში; შეიძლება ადამიანს ღარიბულად ეცვას, მაგრამ სუფთად და დაკვრებული, და არა დაფლეთილ-გაჭუჭყიანებული; ყველას შეუძლიან თავისი სახლი, ქოხი სუფთად დაგავოს, მიაღავოს, ტანსაცმელი და ტანი სუფთად იქონიოს.

ზოგიერთ ოჯახში რო შეხვიდე სოფელში, სწორედ თვალი გაგინათლდება, ისე ლამაზად და წესრიგზე აქვთ დასუფთავებული და მილაგებული ყველაფერი. ამ გვარ ოჯახში აღზრდილი ბავშვი არასოდეს არ ითმენს ჭუჭყს თავის ტანზე და გარშემო, ყოველთვის სუფთად და კახტად არის ჩაცმული, რაც უნდა ღარიბულად ეცვას, უყვარს წესრიგი ყველაფერში. დამტკიცებულია ფსიხოლოგიურად,

რომ ვინც ითმენს ჭუჭყს თავის ტანზე და მის ირგვლივ, ის სულის დაჭუჭყიანებასაც ადვილად ურიგდება; თუკი ბავშვი ისეთ ოჯახში იზრდება, სადაც სისუფთავე და წესრიგი უყვართ, ადვილი განსავითარებელია მაშინ მასში ეს გრძნობა, უმეტესად სოფელში, სადაც სოფლის უხვი და მრავალ-ფეროვანი ბუნება ძლიერ უწყობს ხელს ამას. ოჯახში სისუფთავეს და წესრიგს დაჩვეული ბავშვი ოჯახს გარედაც — ბუნებაშიაც გადმოიტანს ამ ჩვეულებას; (ის აქაც იცავს სისუფთავეს და წესრიგს) ამჩნევს ბუნებაში სილამაზეს, წესრიგს; ის არასოდეს არ დაგლეჯს, არ მიღწე-მოღწევას ყვავილ-მცენარეებს, არ აწვალეებს ცხოველებს და ფრინველებს, როგორც ამას სჩადიან ბევრი ჩვენი ბავშვები, არამედ ზრუნავს მათ კეთილდღეობაზე*). ნამეტან კარგს სამსახურს გაუწევს გალობის სწავლება ამ გრძნობის ასაღზრდელად და განსავითარებლად. არიან ოჯახები, სადაც თითქმის ყველა ოჯახის წევრს შეუძლიან სიმღერა; მღერიან სხვა და სხვა ხალხურ სიმღერებს, ზოგ ოჯახში კი საეკლესიო გალობაც აქვთ შესწავლილი. ასეთ ოჯახში ბავშვი თავისთავად შეისწავლის სიმღერა-გალობას, მისთვის არავითარი მასწავლებელი არ არის საჭირო, მხოლოდ ამ შემთხვევაში უნდა გვახსოვდეს ორი რამ: ბევრს ოჯახში, უმეტესად სოფლებში, ხალხურ სიმღერებში ხმარობენ ორ გვარ ლექსებს, პირველ გვარი ლექსებია ეროვნული, რომლებშიც გამოხატულია ერის თავგადასავალი, წარსული, აწმყო და მომავლის იმედები, ასეთი ლექსები მართლა ნამდვილი პოეტურია, თუ არ მივიღებთ მხედველობაში გამონაკლისს

*) იხ. „განათლება“ № 5 ჩემი წერილი.

მათში; ამას გარდა ხმარობენ კიდევ ლექსებს, რომლებშიც გამოხატულია ცხოვრების სხვა და სხვა სიბრძნე-თქმულება; ამგვარი ლექსები, ძლიერ სასარგებლოა, თუკი ის ბავშვის გონებისათვის ხელმისაწვდომია; თუ ბავშვის სუსტი გონება მათ შინაარს ვერ ჩასწვდება, ვერ შეითვისებს შეგნებულად, უმჯობესია არ ვამღეროთ ბავშვები ასეთ სიმღერებს, — რადგანაც ყოველივე შეუგნებლად შესწავლილი ბავშვის გონებას ჩლუნგავს და აჩვევს მას თუთიყუშობას; მეორე ნაირი ლექსებია — პარნოგრაფიული, რაიც ძლიერ გავრცელებულია სოფლებში, უმეტესად ახალგაზრდა ბიჭები ხმარობენ სიმღერებში ასეთ ლექსებს; პარნოგრაფიული — უწმაწური სიტყვებით შეზავებული, ანუ უცენზურო, როგორც ამას სოფლებში უწოდებენ, ძლიერ მავნებელია ბავშვისათვის, ის აჭუჭყიანებს მის ფაქიზ გულს და უჩლუნგავს ესთეტიურ გრძნობას; ბავშვის ნაზი გული ხარბად იზიდავს ყოველ გვარ ახალს, უფრო ეტანება ამ გვარ სიტყვას, ლექსებს; ეს ითქმის არა მარტო სასიმღერო ლექსებზე, არამედ სხვაზეც: ჩვენში, და ყოველგან, ჩვეულებად აქვთ დაასწავლონ ბავშვს ლექსები, დაახეობრიბებენ და წარმოათქმევენებენ შეკრებულობაში; ხშირად, უმეტეს შემთხვევაში სოფელში შეხვედებით, ზავშეს თუთიყუშივით გაუხეობრიბია პარნოგრაფიული — უწმაწური სიტყვებით შედგენილი ლექსები თავის „პედაგოგ“ მშობლების მეოხებით, ამ გვარ ლექსებში არის გამოთქმული სქესობრივი დამოკიდებულება ქალის და კაცის და ბევრი სხვა ასეთები, რის ჩამოთვლაც აქ შეუძლებელია; ბავშვი ამბობს ამგვარ ლექსებს, მსმენელები კი, კმაყოფილებით იღრიკებიან, მშობლებს თავი მოაქვთ, რომ მისმა ბავშვმა ლექსები

შეისწავლა მათი მეოხებით, ახალისებენ ბავშვს, აქებენ, აძლევენ საჩუქარს, ტკბილელულობას და ფულსაც. ოხ, რო იცოდეს ამ „პედაგოგებმა“ როგორ რყვიან ბავშვის ფაქიზ, სპეტაკ-ნაზ გრძობას; როგორ აჭუჭყიანებენ მის წმინდა, ანკარა მთის წყაროსავით მორაკრაკე ენას და როგორ აშავებენ ბინძურ სიტყვებით ბავშვის სპეტაკ სულს. ეს ვაჟბატონები და თვურ სამსახურს უწევენ თავის შვილებს; ხშირად შეხვდები სოფელში და ქალაქებშიაც, საბრალო, გონება დახშული დედაკურში ჩაქურტულებს თავის ბავშვს სხვა და სხვა ვითომდა საალერსო სიტყვებს, შეზავებულს პარნოგრაფიულ ეპიტეტებით; ასწავლიან ბავშვს უწმაწურ ლაპარაკს, სხვის შეგინებას და ლანძღვას და ეს მათ კი ახარებს; ბავშვთან უფროსებიც ხშირად უწმაწური სიტყვებით ლაპარაკობენ; რო უსაყვედურო, თუ რატომ სჩადიან ამას, გიპასუხებენ: „ბავშვი რას გაიგებს ჩვენს ნალაპარაკს, ან და, როცა გაიზრდება, შერცხვება და კი არ იტყვის ამგვარ ლექსებს, კი არ ილაპარაკებს ასეო“, მაგრამ ძლიერ სცდებიან ჩვენი „პედაგოგები“; უბედურებაც ის არის, რომ ბავშვი შეუღებლად ითვისებს ყველა ამავებს, ბავშვის ნაზ-მგრძობიერ გულში ღრმად იდგამს ფესვს ასეთი სიტყვები და შემდეგ აღარ ამოიფხვრება იქიდგან. მას არც კი ჰგონია, თუ რასმეს უწესოს ლაპარაკობს, უბედურებაც ეს არის!

ყოველივე ამას უნდა ერიდოს ყველა ქვეაში მყოფი მშობლები და ნორჩი ბავშვის ირგვლივ მყოფი თუ არ უნდა ბავშვის გული გააბინძუროს, გააჭუჭყიანოს, ნურც ბავშვებს მისცემენ საშუალებას შეისწავლონ ასეთი სიტყვა—ლექსები. და ნურც თითონ ილაპარაკებენ ბავშვებთან უწმაწურად; თუ ისე დაჩლუნგებულია მათი

ესთეტიური გრძობა, რომ ყოველსავე ბინძურს სიტყვა-პასუხს ეტრფის, ბავშვებთან მაინც დაიჭირონ თავი ზრდილობიანად, რათა მათაც არ დაუჩლუნგონ ეს გრძობა და არ მიაჩვიონ ისინი უზრდელობას; უზრდელობა—სიტყვა, თუ ჩავუკვირდებით მის შინაარსს არის ესთეტიური გრძობის წარყვანა, ან და მისი არქონება; უზრდელი კაცი, ან ქალი ყოველთვის ისეთ რასმე იტყვის ან მოიმოქმედებს, რაც არ შეეფერება ესთეტიურად განვითარებულ კაცს.

ამნაირად, ვათავებ, რა საშუალებების ჩამოთვლას ესთეტიური გრძობის ასალზრდელად ოჯახში, დავსძენ: დავიფაროთ ბავშვის გული და სული გაჭუჭყიანებისაგან, გავაფაქიზოთ, გავსწმინდოთ იგი და შევჩვიოთ თავიდანვე ბავშვი ტანის და სულის სისუფთავეს, ხოლო, თვალი მისი კი ყოველგვარ სილამაზით დატკობას მივაჩვიოთ.

გადავიდეთ სკოლაში. როგორც ნათქვამიდან სჩანს, სოფლებში ბავშვის აღზრდა არა სასურველ პირობებში სწარმოებს; მათ ფიზიკურ და ზნეობრივ აღზრდაზე ძლიერ ცოტას ზრუნავენ, და თუ ფიზიკურად სოფლელები უფრო ჯანსაღი არიან, ვიდრე ქალაქელები, ეს იმას არ ნიშნავს, რომ აქ ფიზიკურ აღზრდას მეტ ყურადღებით ეკიდებოდნენ; სოფლელების ფიზიკურ აღზრდაზე თვით სოფლის უხვი ბუნება ზრუნავს და ამჩნევს თავის დაღს; ხოლო რაც შეეხება ზნეობრივს და ესთეტიურ აღზრდაზე კი ნაკლებად ზრუნავენ სოფლელები; ამისთვის მათ არც შესაფერი ცოდნა აქვთ და არც დრო. ვინ უნდა იზრუნოს მათ ზნეობრივ-ესთეტიურ აღზრდაზე სოფელში? -- რასაკვირველია მასწავლებელმა. ყველა ამ გვარ პირობებში აღზრდილი ბავშვი სასკოლო

ასაკობას მიაღწევს თუ არა, სკოლაში იყრის თავს მასწავლებელთან.

რადგანაც ჩემი წერილის საგანი მხოლოდ ესთეტიური აღზრდაა, შევეხები ამ საკითხს ამ მხრით. რა საშუალება აქვს მასწავლებელს სკოლაში ამ გრძობის ასაღზრდელად და რა უნდა იღონოს მიზნის მისაღწევათ. თავდაპირველად უნდა გაიწმინდოს ბავშვის გული, რამდენადაც ეს შესაძლებელია, ყველა იმ ცუდ ზნე-ჩვეულებათაგან, რაიც აფერხებს ესთეტიურ აღზრდას; ამისათვის კი საჭიროა მასწავლებელმა იცოდეს, რომელ მოწაფეს რა ცუდი ჩვეულება, ან მიდრეკილება აქვს, ესე იგი გაეცნოს მის ინდივიდუალობას. მთესველმა უნდა იცოდეს მის საყანე მიწაზე რა უვარგისი ბალახებია, რომელიც უნდა მოისპოს, რათა ახალი თესლი არ დაახშოს და არ შეუშალოს ამოსვლა, ნაყოფის მოტანა. მასწავლებელს სკოლიდანაც აქვს საშუალება გაეცნოს თვითეული მოწაფის ინდივიდუალობას, წრეს, ოჯახს, სადაც მოწაფე იზრდებოდა და იზრდება.

ამისათვის არ არის არც საჭირო და არც ხელსაყრელი მისთვის ჩამოიაროს ყველა ოჯახი და გაეცნოს მას. ამისთვის საჭიროა სკოლაში ახლად შემოსულ მოწაფეებთან ამხანაგური საუბარი-გამოკითხვა, რაიც უნდა მდგომარეობდეს შემდეგში: მასწავლებელმა სკოლაში ახლად შემოსულ მოწაფეთ პირველ დღესავე არ უნდა დაუწყოს ჩიხინი, როგორც ჩვენში იციან: ადექი, დაჯექი, პირჯვარი დაიწერე, ეს რა არის, მე ვინ ვარ, შენ ვინ ხარ და სხვა ასეთები; მოწაფეს არ უნდა აგრძობინო, რომ სკოლის და ოჯახური ცხოვრების შუა დიდი განსხვავებაა, არამედ ერთ კვირის განმავლობაში ისე უნდა ეპყრობოდე, რომ ახალმა, ნორჩმა მოწაფემ

უნდა იფიქროს, რომ სკოლის ცხოვრება იგივე ოჯახური ცხოვრება ყოფილა ან და გაგრძელება მისია; ბავშვს ერთ კვირის განმავლობაში ამ გვარ შემთხვევაში ისეთ კითხვებს უნდა ვაძლევედეთ, რომელნიც ტრიალობენ მისი ოჯახის და ბავშვურ ცხოვრების მოთხოვნილება ინტერესების ფარგალთა შორის. ასე ბავშვი ჩვენ გულუბრყვილოთ გადაგვიშლის თავის ნორჩ გულს, რა შეგვატყობს, რომ ყოველივე მათ ნათქვამს ლმობიერად და ყურადღებით ვეპყრობით, და არა სასტიკად, რასაც ბევრი ჩვენთაგანი სჩადის. ეს კი საშუალებას გვაძლევს გავეცნოთ ადვილად ბავშვის ინდივიდუალობას და შემდეგ ამის და შესაფერად შევეცადოთ ბავშვში ცუდი ზნეჩვეულებათა აღმოფხვრას და კარგის ჩათესვას. ეს საჭიროა, არა მარტო ესთეტიური გრძობის აღსაზრდელად მასში, არამედ ყველა სამოსწავლო საგნის საფუძვლიანად სწავლება შეთვისებისათვისაც. ამას გარდა, კიდევ, ასეთი მოპყრობა პირველად მოწაფეთადმი უქარწყლებს მათ იმ ყალბ შიშს, (ზოგიერთ შემთხვევაში კი მართალს) თითქოს მასწავლებელი ვინმე დესპოტი იყვეს, რომელიც სცემს და აწვალებს მოწაფეებს; ამ შიშის გამო სოფლებში ხშირად მინახავს, მშობლებს სკოლაში უნდა შეიყვანოს ბავშვი და ის კი არ მიდის, ამბობს: „სკოლაში არ წავალ, იქ, მე მასწავლებელი მცემსო“ და სხვა: ამაში თვით მშობლებიც დიდი დამნაშავე არიან, ისინი ხშირად, თავისი ჭირვეული ბავშვი რო დააწყნარონ, ეუბნებიან, ან დაანახვებენ მასწავლებელს და ეტყვიან: „გაჩერდი, დაწყნარდი, თორემ მასწავლებელს გავაღაზინებ შენს თავსო.“; ამ დროს, ზოგიერთი ჩვენი პედაგოგებიც უდასტურებენ მშობლებს და ბავშვს თითის ქნევით

ეტყვიან: „გაჩუმდი ბიძი, თორემ ყურს მოგკრიო“. აი, ამის შედეგი ის არის, რომ ზოგ ბავშვს სკოლისკენ პირს ვერ აქნევენებთ. თუმცადა ეს ჩვენი წერილის პირდაპირ კითხვას არ ეხება, მაგრამ ამ მოვლენის უყურადღებოდ დატოვება არ შეიძლება. ეხლა გადავალ პირდაპირ საგანზე. როგორც ვსთქვი, უპირველეს ყოვლისა სკოლაში მასწავლებელი უნდა შეეცადოს ცუდი ზნე-ჩვეულებები აღმოფხვრას მოწაფეებში, რაიც უშლის ამ გრძობის აღზრდა-განვითარებას: განვიხილოთ ეხლა, რა ცუდი ზნე-ჩვეულებებია ეს, რომელნიც უნდა აღმოიფხვრას მოწაფეებში: სკოლაში ხშირად მოდიან მოწაფეები პირდაუბანელი, დაუვარცხნელი, დაფლეთილი, დახეული, დასვრილი; ავდარი თუ არის ფეხით შემოაქვთ ტალახი სკოლაში, არ იწმენდენ ფეხებს და სხვ.

როცა ბავშვი სკოლაში პირდაუბანელი მოვა, მასწავლებელმა უნდა შენიშნოს ეს და მოწაფეს მაშინვე პირი უნდა დააბანინოს და თავი დაავარცხნინოს, ამისათვის მას სკოლაში უნდა ჰქონდეს მოწყობილი პირსაბანი, რაც ძვირად არ დაჯდება; მასწავლებელმა უნდა ადევნოს ფხიზლად თვალყური მოწაფის ნივთების, ტანსაცმელის და ყოველივე მათ გარშემო საგნების სისუფთავე—წესრიგს. შეიძლება ბავშვს ეცვეს ღარიბულად, მაგრამ სუფთად დაკერებული, მოწაფე უნდა გადავაჩვიოთ წიგნებზე და რვეულებზე უსაფუძვლო ჯღაბნას, მივაჩვიოთ უნდა ტანისა და ტანსაცმლის სისუფთავეს, მოწაფეებმა იციან დაფის და სკამების წმენდა ხშირად ხელით, სახელოებით, ბაშლაყით და წიგნ-რვეულებითაც. მოწაფეს ამ ჩვეულების გადასაჩვევად უნდა მოვატანიოთ ჩვარი თითფულს, რომლითაც მან უნდა სწმინდოს სკამები და ყოველივე დამტვე-

რიანებული ნივთები და არა ხელით, ან სახელოებით. ბავშვს კარგად უნდა ჩააგონო ტანის და ყოველგვარ ნივთების სისუფთავე; ამას ის ადვილად მაშინ შეისისხლობრცებს, როდესაც ხედავს თვის გარშემო სისუფთავეს; ამის ცოცხალ მაგალითს კი მასწავლებელი უნდა აძლევდეს ყველაფერში. მოწაფეებს უნდა ჰქონდეთ ამას გარდა უბრალო—იაფ ფასიანი ცხვირსახოცი, რომ გადავაჩვიოთ ხელით ცხვირის მოხოცვას და ტანზე ხელის შემშრალებას, ან იატაკზე განერწყვას; მოწაფეებს უნდა მიუჩინოთ სკოლაში საფურთხებელი, რაიც ძვირი არ დაჯდება და საქმისთვის კარგია. ყველა ამ არასასურველ ჩვეულებებს ბავშვი უნდა გადავაჩვიოთ თანდათანობით და ნელ-ნელა, რაიც მოითხოვს მასწავლებლის ენერგიას და ხასიათის სიმტკიცეს. შეიძლება ყველა ეს ვისმე გადაჭარბებულად და წვრილმანად ეჩვენოს, მაგრამ თუ ჩაუუკვირდებით, ესთეტიურ გრძობის ასაღზრდელად დიდი მნიშვნელობა აქვს ასეთ მოქმედებას სკოლაში და სკოლის გარედაც; სისუფთავე ყველაფერში და წესრიგი ყოველ გვარ მოქმედებაში, აი ნიშნობლივი თვისება ესთეტიურად განვითარებული კაცისა. უწმაწური სიტყვების ხმარებას მოწაფეების გადაჩვევა არც ისე ძნელია, როგორც ეს ჰგონია ზოგიერთებს, საჭიროა იცოდეს მასწავლებელმა, რომელი მოწაფე ხმარობს ასეთ სიტყვებს, რის შემდგომ შეუძლიან იმოქმედოს მასზე ჩაგონებით, აუხსნას ამ ჩვეულების ცუდი მხარე და შედეგიც, რაიც მოჰყვება მას.

მოვიყვან მაგალითს ჩემი სკოლიდან; ერთი მოწაფე ისე იყო დაჩვეული დედის გინებას, რო გაკვეთილზეც არ შეეძლო თავის დაჭერა და გაკვეთილზე აგინებდა დედას თავის ამხანაგებს და იგიც ხმაბლ-

ლა; ეს იყო პირველ წელს, (შარშან) ჩემი მასწავლებლობისა, მე ჩავაგონე მას ამ გვარი ჩვეულების ცუდი მხარე და ამხანაგურად ვსთხოვე დაეტოვებინა ეს ცუდი ჩვეულება. მან პატიოსანი სიტყვა მომცა, მაგრამ ხანდისხან მასდა უნებურად, ჩვეულების ძალით წამოსცდებოდა გინება; როცა შევნიშნავდი, ის დარცხვენილი მიპასუხებდა: „რავქნა ბატონო, ძლიერ მინდა არ წამომცდეს ასეთი სიტყვები, მაგრამ უცბათ ვერ მივატოვეო“, მაგრამ ეტყობა, ძლიერ ცდილობდა ამ ჩვეულების მოშლას, და მართლაც, სამ თვის განმავლობაში ისე გასწორდა ეს ყმაწვილი, რომ ეხლა სამაგალითოდ ითვლება ზნეობის მხრით ჩემს სკოლაში; მხოლოდ ჩავგონებით და ლმობიერებით შეგვიძლიან მოვაშლევინოთ ბავშვს ცუდი ზნე-ჩვეულება და არა სიმკაცრით და დასჯით.

უწმაწური სიტყვების მოშლას ძლიერ უწყობს ხელს შერეული სკოლა; ამის მაგალითი ყველას თვალწინ აქვს, ვინც კი შერეულა სკოლაში მუშაობს. როდესაც ყმაწვილები თავის ამხანაგ ქალებთან გრძნობენ თავს, ისინი ერიდებიან ყოველგვარ უწმაწურ სიტყვას და უმსგავსო მოქმედებას; და თანდათანობით სტოვებენ მას.

ამნაირად, ჯერ უნდა გავსწმინდოთ ბავშვის გული ყოველისავე ცუდი ზნე-ჩვეულებებისაგან, შემდეგ კი შეგვიძლიან გავაბნოთ განწმენდილ გულის ველზე ახალი თესლი ხსენებულ გრძნობის ასაღზრდელად, ისე, როგორც მთესველი, ჯერ გასწმენდს საყანეს ნარ-ეკლებისაგან, მერმეთ კი გააბნევს შიგ ახალს თესლს დაიმედებული, რომ ნარ-ეკლები აღარ დააშთობს ახალ ნაყოფს.

რა საშუალება აქვს მასწავლებელს სკო-

ლაში ამ გრძნობის ასაღზრდელად?—აი, ეს საშუალებანი:

1) პოეტური ნაწარმოების საფუძვლიანად შესწავლა—კითხვა და წარმოთქმა გრძნობით და გამომეტყველებით.

2) გალობის შესწავლა.

3) ხატვა-ხაზვა და სუფთა-ლამაზი წერა (კალიგრაფია).

პოეტური ნაწარმოების შესწავლა მაშინ განავითარებს ესთეტიურ გრძნობას, როდესაც ის ისწავლება უწინ სამშობლო-გასაგებ ენაზე; ქართული ენის შევიწროება ჩვენში, როგორც იყო წინად ძლიერ აფერხებს პოეტურ ნაწარმოების საფუძვლიანად შესწავლას.

ცხადია, უცხო ენაზე შესწავლილს ბავშვის გონება ისე ღრმად ვერ ჩასწვდება და ვერ შეითვისებს, როგორ სამშობლო ენაზე შესწავლილს. ამით მე ის არ მინდა ვსთქვა, რომ სხვა ენაზე არაფერი შევასწავლოთ მოწაფეთ მეთქი, პირიქით, უნდა შევასწავლოთ, მხოლოდ მაშინ, როცა სამშობლო ენაზეც საკმაოდ ვავარჯიშებთ ბავშვს პოეტურ ნაწარმოებთა შესწავლა-განცდაში. ჩვენში ასს სკოლაში შეიძლება ათი ნახოთ ისეთი, სადაც მოწაფენი ლექსს (გინდ ქართული იყოს და გინდ რუსული) გრძნობით და გამომეტყველებით კითხულობდენ. მიზეზი ამისა ის არის, რომ ლექსი უცხო ენაზე, ის რაც უნდა კარგი ღირსების იყოს, უფრო ძნელი შესასწავლია, ვინემ სამშობლო ენაზე; სამშობლო ენაზე შესწავლილი ლექსი ბავშვის გულს ღრმად ჩასწვდება, ბავშვს შეუძლიან განიცადოს ის გრძნობები სრულად, რაიც გამოთქმულია ლექსში, ეს კი ძლიერ უწყობს ხელს ესთეტიურ გრძნობის განვითარებას. დღეს ჩვენს სკოლებში პოეტური ნაწარმოების შესწავლა არათუ რუსულ ენაზე, ქართულ

ენაზე თითქმის უფრო კოჭლობს; ბევრ ჩვენს მასწავლებელს არც კი ესმის, თუ რა მნიშვნელობა აქვს პოეტური ნაწარმოების საფუძვლიანად შესწავლას, ლექსების და სხვა პოეტურ ნაწარმოებთა სწავლება ჩვენს სკოლების უმრავლეს ნაწილში სწარმოებს რაღაცა მშრალად, იძულებით ხასიათს ატარებს; ამის მიზეზი უმთავრესად ის არის, რომ ჩვენც, მასწავლებლებიც ამგვარ პირობებში ვართ აღზრდილნი... ლექსის ან რომელიმე პოეტური ნაწყვეტების შესწავლის დროს კარგია, სანამ აუხსნიდეთ ლექსს, სანიმუშოდ ზეპირად წარმოვსთქვათ გრძნობით და გამომეტყველებით შესასწავლი მასალა; ეს ძლიერ უწყობს ხელს შთაბეჭდილების გაძლიერებას და სრულ განცდას ლექსის შინაარსისა; შემდეგ ამისა თვალსაჩინოდ, ცოცხალი—მხატვრული ენით უნდა აუხსნათ შინაარსი და გადაუშალოთ მათ თვალწინ სამშობლო ენის სიტურფე, სიკეკლუცე-სილამაზე; ბოლოს კარგია, ლექსის გრძნობით კითხვის შესწავლისათვის გუნდ-გუნდათ ვაკითხოთ მოწაფეებს; მხოლოდ თუ კარგად ვერ ვაწარმოებთ ამას, უმჯობესია გუნდათ არ ვაკითხოთ; ვერძოლოთ უნდა მოწაფეების სიჩქარეს ლექსის კითხვის და წარმოთქმის დროს, რაიც მოწაფეთ ღირსებად მიაჩნიათ. არა ნაკლები მნიშვნელობა აქვს საეკლესიო და ხალხური სიმღერების სწავლებას სკოლაში ესთეტიური გრძნობის ასაღზრდელად. გალობა-სიმღერის მოთხოვნილება ყველა ადამიანს აქვს, თუ გინდ ის სრულებით მკლავებული იყოს სიმღერის ნიჭს; ყრუმუნჯი, რომელსაც არც ესმის და არც ლაპარაკობს, ისიც კი მღერის თავისებურად; თუ სასწავლებელში საეკლესიო გალობა არ ისწავლება, ხალხური სიმღერები აუცილებლად უნდა ისწავლებოდეს.

მიუტოვებელი შეცდომა და დანაშაული მიუძღვის იმ მასწავლებელს თავის მოწაფეთა წინაშე, რომელსაც შეუძლია გალობის სწავლება და არ ასწავლის მათ. გალობის შესწავლის შესახებ იგივე ითქმის, რაც ვსთქვით პოეტურ ნაწარმოებთა შესწავლის შესახებ, მხოლოდ აქვე უნდა დავსძინო, რომ ესთეტიური გრძნობის აღსაზრდელად უფრო ძლიერი იარაღია სამშობლო ენაზე გალობა და სიმღერა, უმეტესად ხალხური, ეროვნული სიმღერები. სამშობლო ენაზე გამოთქმული სიტყვების ხმარება სიმღერებში უფრო აძლიერებს მის სიწარმტაცეს.

ღიდი მნიშვნელობა აქვს აგრეთვე ხატვას; უმთავრესად ბუნებიდან საგნების გადმოხატვას თავისუფლად. ეს მოწაფეს უვითარებს დაკვირვებითი ნიჭსაც და ძალა უნებურად შეასწავლის საგნის ამა თუ იმ გარეგან ფორმას, რაც საჭიროა, რომ ადამიანმა საგნისაგან მთლიანი შთაბეჭდილება მიიღოს. ხაზგაზეც იგივე ითქმის, ამ გრძნობის გასავითარებლად, რაც წმინდა—სუფთა და ლამაზ წერაზე; ორივე ამ გვარ შემთხვევაში ხელი ეჩვევა სუფთად და კოხტად მოქმედებას. ყველას გამოგვიცდია ის აღტაცება და სიამოვნება, როდესაც კარგს სუფთა და ლამაზ ნაწერს და ნახაზავს ვხედავთ; ეს სიამოვნების განცდა მით უფრო მეტია, როდესაც ჩვენვე შეგვიძლია სუფთად-ლამაზად ვხაზოთ და ვწეროთ. სკოლის გარედაც ბევრი საშუალება აქვს მასწავლებელს ესთეტიური გრძნობის ასაზრდელად. ბუნების მეტყველების შესწავლის დროს, უმთავრესად ბოტანიკა-მინერალოგიის გავლის დროს არ არის საკმარისი მარტო სკოლაში მოტანილი თვალსაჩინოება ამ სასაგანთა შესასწავლად, არამედ უნდა მოვაწყოთ ექსკურსიები—ამ მიზნისათვის სხვა

და სხვა მხარეს, ეს კი საშუალებას მოგვცემს გავეცნოთ პირადად ბუნების მრავალფერ სილამაზეს; სხვა და სხვა ყვავილებს, მცენარეებს, ტყეს, მთებს, წყარო-ჩანჩქერ ნაკადულებს, სხვა და სხვა მადნებს; მასწავლებელს უნდა შეეძლოს აუხსნას მოწაფეთ ყველაფერი საჭირო, რაც შეხვდება ამ ექსკურსიის დროს, უნდა—ჩაახედოს თითოეული მოწაფე ბუნების მრავალფერ სილამაზეში და შეაყვაროს იგი; კარგია ექსკურსია მზის ამოსვლის და ჩასვლის საყურებლად, სადაც ეს მოსახერხებელია, საჭიროა ელემენტარულად ავუხსნათ მოწაფეებს ბუნების სხვა და სხვა მოვლენა, რათა ისინი ამგვარ მოვლენებში ხედავდნენ ბუნების სიდიადეს და არა შიშს, რაიც ხშირად გამოწვეულია ცრუმორწმუნობით და ბუნების მოვლენებზე ყალბ შეხედულებებით. კარგია, აგრეთვე სკოლას ჰქონდეს დეკორატიული ან ხეხილიანი ბაღი, სადაც მოწაფეთ შეეძლება იზრუნონ მცენარეებზე და ესთეტიური გრძნობა განავითარონ ლამაზი ბაღის შემწეობით და გაეცნონ მცენარეთა ცხოვრებას. ყველა ეს ადვილი მისაღწევია მაშინ, თუ კი მასწავლებელი არის ესთეტიურად გან-

ვითარებული ადამიანი, თუ კი მასაც უყვარს ბუნება...

აღნიშნოთ მოკლეთ ეხლა ესთეტიური გრძნობის მნიშვნელობა ადამიანის ცხოვრებაში. ამ გრძნობის განვითარება ხელს უწყობს ადამიანის განკეთილშობილებას; ასეთი ადამიანი ძალაუნებურად ისწრაფის ყოველგვარ სიმშვენიერე—სილამაზისაკენ და ზურგს აქცევს ყოველგვარ უმგებანო და კაცის ღირსების წამბილწველ საქმეს. მისი მგრძნობიარე, ფაქიზი გული ყვერ იკარებს ვერავითარ ჭუჭყს; ყოველივე მის მოქმედებას ემჩნევა კვალი ამ გრძნობისა. გარდა ამისა მისი სული ხშირად აღწევს თავს მძიმე წუთებს ცხოვრებისას და ისვენებს, რათა ახალი ძალღონით შეებრძოლოს ცხოვრების უკუღმართობას; ესთეტიურად განუვითარებელი კაცი ხშირად ხდება მსხვერპლი ცხოვრების მძიმე წუთებისა, რადგანაც არ შეუძლიან მას დაახწიოს თავი მძიმე წუთებს და ბუნების სიმშვენიერეში ეძიოს მოსვენება სულის, ის ამ დროს ან სხვას სჩაგრავს, არბევს, ჰკლავს, ან თავს იკლავს, ორივე შემთხვევაში ის უმწეოა.

ი. სიხარულიძე.

სქესობრივი საკითხი ზედაგოგიაში

ფორელის თხზულებიდან

ყოველ ადამიანის სქესობრივი შეგრძნებანი და სქესობრივი წადილი ორი ჯგუფის ელემენტებისაგან შესდგება: ა) ჩამომავლობითებიდან ანუ მადრეკილეების სხსით, დაბადებასთან ერთად ქვეყნად მოტანილ ფილგუენეტურ ელემენტებისაგან (ჩამომავლობითი მნემა) და ბ) იმისთანებისაგან, რომლებიც

ცხოვრებაში გარეშე გადიზიანებათა, ჩვეულებათა და ვარჯიშობათა წყალობით შეიძინების. შირველები თავიდან, როგორც ჩასახული ენერკიები ანუ მადრეკილეებანი, ადამიანში მთვლემაგებია და მის ხასიათს ეკუთვნის. მხოლოდ ასაკში შესვლის შემდეგ ხდება იმათაგან მამეტებულ ნაწილის ფაქტიური გა-

მომზეურება, მეტი განვითარება გარეშე გაღიზიანებათა საფუძველზე და პირფენებისგან და მის ნებისგან, ე. ი. თავის ტვინისგან, ამ გაღიზიანებათა გადაშეშობის შესაფერისად. მეორეები კიდევ ნაყოფია ერთიულ (სისი-ფარულ) გაღიზიანებათა და ჩვეულების ანუ ვარჯიშობის გაფენებისა. პირველებში ზედა-გოჯის არაფრის შეცვლა არ შეუძლიან; ისინი უკვე აღრევა შექმნილნი და ზედაგოჯურ ხელფენებისთვის საფუძველს შეადგენენ. მასსადაც ზედაგოჯურ ხელფენების მიზანი მხლად იმაშია, რომ მოხსენებული ჩამო-მავლობითი სქესობრივი მიდრეკილებანი, რამ-დენადაც კი შეიძლება, მიზანშეწონილ, კარგ და სად მონიოში (კადაპოტში) ჩაყენოს. თუ სრულიად მახინჯი მიდრეკილებანი არსებობენ, ცხადად გამონატულ კომონექსუალურ წადი-ლების, სადიზმის და სხ. მაგვანნი, მაშინ ეთიურ აღზრდას შეუძლიან, სულ ბევრი-ბევ-რი, ცოტა რამ გააკეთოს ხასიათისთვის და ბრძოლა გამოუცხადოს იმას, რაც სქესობრივ წადილს აღიზიანებს. მისი დირსების შეცვლის-თვის კი მას ძალა ვერ შესწევს. ამ მხრივ ტუეილუბრალად მივეცემით ილუზიებს. პირ-იქით, უვუკან, სადაც კი ბუნებრივი საშუა-ლად მიდრეკილებანი არსებობენ, ვადმეფურ მახინჯ სქესობრივ საქციელთა და ჩვეულებათა მოსახებლად, წადილის ბუნებრივ განვითარე-ბისთვის და მის ბუნებრივ გზაზე შეეგების-თვის, აღზრდას ბევრი რისამე გაკეთება შე-უძლიან.

ჩვენ დავინახეთ, განსაკუთრებით მე-VII თავში, რომ ზოგიერთ გრძნობების შთაბეჭ-დილებებთან მიჩვევა თან და თან ასუსტებს მათ ერთიულ ზედგავლენას, კარდა ამისა, ერთიოში, *libido setualis*, განსაკუთრებით უჩვეუ ხედვითი და სხვაგვარ შთაბეჭდილებით და წარმოდგენებით აღიგზნება, რომელიც მეორე სქესს შეეხება ხლამე. შვილების აღზრ-დის დროს აღმინი მუდამ ერთსა და იმავე

შედგომას ჩაიდენს, სახლდობრ—თავის გრ-ძნობებს (მოზრდილის გრძნობებს) შეუგნებ-ლად ბავშვებს ახვევს ხლამე თავზე. ის, რაც მოზრდილის სქესობრივ წადილს აღძრავს, სრულიად გულგრილად სტოვებს ბავშვს, რ-მელიც ჯერ ასაკში არ შესულა. ამიტომ ძლი-ერ კარგად შეიძლება მასთან ზოგიერთ საგ-ნებზე ვილაპარაკოთ და გავაცნოთ ისინი მას ისე, რომ სქესობრივობის მხრივ არ ვაფლ-ვოთ. პირიქით, იმის გამო, რომ ბავშვი მიე-ჩვევა სქესობრივი დამოკიდებულებანი და საგ-ნები ბუნებრივ რამეებად ჩასთვლას, მისი ცნობის მოყვარება და ერთიოში შემიღებში ცაილებით ნაკლებად გაღიზიანდება ამეებით, რადგანაც სიხლის სიმშვენიერე არ ექნებათ. თუ ბავშვი მოზრდილთა ტიტველას სხუელის სანახაობას მიჩვეულია, მაშინ იგი მათ სქე-სობრივ ასოებში არავითარ განსაკუთრებას არა ჰხლავს, და მკალოთად, სრულიად ბუნებრი-ვად ჩასთვლის, როცა განსაზღვრულ ხანში სასქესო ნაწილებზე იმასაც დაუწევებს თმა ზრდას. პირიქით, კარდამეტებულ ცრუ მორ-ცხვობაში და სქესობრივ საგნების სრულ უცო-დინრობაში აღზრდილი ბავშვები საშინლად დეულდებიან და მოცხვობენ იმის გამო, რომ მათ თმების ზრდა ეწევებათ, და ამასთანავე ერთიულ აღზნებას განიცდიან ხლამე. ეს უფრო მეტად ქალწულების პირველ თვიურის მოსვლასზე და ვაჟების პირველ თესლის წა-მოქცევაზე ემჩნევა. საიდუმლოება, რომლი-თაც უვულა ეს საგნებია კარემოცული, და საერთოდ უვულა ის, რაც სქესობრივ მოქმე-დებასთან არის დაკავშირებული, ბევრი ბავშვი-სათვის არამც თუ შიშის, ბოცვის (მოუსვენ-რობის) საგნად ხდება, არამედ მათ ცნობის მოყვარობას და დაწუებულ ერთიოშმსაც აღ-ძრავს; ისე რომ ბიწიერ აღმინების და გა-ფუტებულ ბავშვების საშუალებით, ცხოველთა მიდგომების დაკვირვებით, უწმწურ წიგნების კითხვით და სხვ. ისინი მომეტებულ შემთხვე-

ვაში სრულიად შეუსაბამო წესით (იდეით) და შეტად დიდ ბიწიერების მხრივ განვითარდებთან. უველახე ცუდი ის არის, რომ ეს განვითარება ჩვეულებრივ ჩიკნურ ობიექტს, ან სქესობრივ სხვა მახინჯ საქცეოებს, ან რესპიკობა ნახულობას უკავშირდება ხოლმე. უმანკობა, როგორც მას უწოდებენ, ე. ი. ასაკში შემსვლელ ბავშვის გულუბრყვილო უმეტრება, განსაკუთრებით სიმშვენიერეს წარმოადგენს ორთავე სქესის ავხარცთა თვალში, რომელუბინ ამისთანა არსების გარეშნაში გაწვლილიადებულ სიამოვნებას ჰპოულობენ. სამწუხაროდ მშობლები იშვიათად შეიგნებენ თავიანთ უყურადღებობის მნიშვნელობას, როცა სქესობრივ საგნებზე ბავშვის გულუბრყვილო კითხვებზე თავს უარით, მიკიბუ-მიკიბვით და სიცრუით დაიხსნიან ხოლმე. სასიხარულოა ჩემთვის ოჯახის განათლებულ დედის ქალბატონ შმიდეგერის აზრის მოყვანა აქ (De l'education sociale de nos feiles, Lausanne, Maison du peuple, 1904), რომელსაც სრულიად ვეთანხმები. ქვემოთ სტრიქონებში მის მასაზრებებს გადმოვცემთ.

უველა ან, მანცა და მანცა, თითქმის უველად დედები თავიანთ ქალიშვილებს ქორწინებისთვის აღზრდიან: შეიძლება იმის მტკიცება, რომ ისინი რამდენადღაც კი სასურველია, იმდენად კარგად მოამზადებენ მათ? ჰაი, ჰაი, არა; ჯერ ეხლაც კიდევ უყურადღებოთ სტრუგებენ ელემენტარულ ცოდნებს, რომლებსაც მომავალი ცოლი და დედა უნდა ჰყოლობდეს; საუკუნეთა განმავლობაში ახალგაზდა ქალწულები თავიანთ ბუნებრივ ფუნქციების და მოვალეობათა თითქმის სრული უცოდინარნი მისდევენ ქმრებს. მართალია, მათ ხშირად ასწავლიან ხარშვას, კერვას და ოჯახის მოვლამართვას; მაგრამ სქესობრივ ფუნქციებზე და მათ შედეგებზე არაფერს აკებინებენ. ეხლახან ციურისში მომვლელთა სკოლა გაიხსნა, სადაც მელოგინეთა მოვლას ასწავლიან. ეს

სკოლა ისეთ ქალწულებისთვისაც კი მისაწოდო-მია, რომელნიც მომვლელად გახდომას არ აპირებენ, მაგრამ ჰსურთ ზნაქტიუვლად ჰქონ-შიტალური სკოლის კურსი გაიარონ, რომ თავიანთ ოჯახებში ავადმოფთვებს და განსაკუთრებით ახლად დაბადებულებს და მელოგინეთ მოუარონ ხოლმე. ეს ახალი შემოღება, რომელიც უდიდეს მოწონების დირსია, საჭიროა უველგან და ფართოდ იუოს გავრცელებული. ამ საგნებთან გაუცნობელი ქალი, როგორც მოუხერხებელი, მოუხეშავი და უნიჭო აღმოჩნდება ხოლმე, და როგორ ძვირად დაუჯდება ხოლმე ხახდისხან მას თავის უვიცობა! ადა-მიანებში ეს საგნები ისე უბრალოდ არ ხდება, როგორც ცხოველებში, რომელთათვისაც საკმარისია ინსტიქტი, რომ თავიანთ შვილებს მოუარონ. ეხლა ხან მედიცინის ექიმმა, ქალბატონმა გილოფიკერმა ციურისში უფრო ვრცელი გეგმა წამოაყენა, რომელიც, სამწუხაროდ, კანონმდებლის დახმარებას მოითხოვს. იგი ამბობს, რომ კაცებს კუნთების ვარჯიშობისთვის სამხედრო სამსახური აქვთ; საჭიროა უველა ჯანმთელ ქალწულებისთვის, რომელთაც ზრთოვისაც ამის ასრულებას არ უშლის, სამხედრო სამსახურის მაგიერ, 18 წლის შესრულების შემდეგ, დაავსესოთ ერთი წლის სამსახური ჰქონიიტლებში, თავშესაფრებში, ქალთა კლინიკებში, სინდახორებში ან სახალხო სკოლებში. ამ რიტად ქალები სოციალურად სასარგებლო განათლებას მიიღებენ, და მოხსენებულ დავსებულებას საჭირო ძალებით იქნება შეჭურვილი. მარტო კაცები რათ უნდა ასრულებდნენ სავალდებულო სოციალურ სამსახურსო?

ასეთი რეგულირციონური იდეა ცხადია დიდ გაწერომას და ოპოზიციას გამთიწევს. უწინარეს ყოვლისა, თავის წმინდათა-წმინდა გრძობებში ნაკუნნი ბურჟუაზიული დედები განაცხადებენ, რომ იმათ არ შეუძლიანთ დასთანხმდნენ მათმა ქალიშვილებმა გაიგონონ და

ღანის ხონ ისეთი საცხები, რომლებზედაც განთხვევამდის არაფერი უნდა იცოდნენ. ჭოი, წმინდა გუგუბრუვილოდაჟ! მერე, რატომ არ უნდა იცოდნენ? განა უფრო ლაღიკური არ იქნებოდა ჩვენი ქალიშვილები ქორწილისთვის მოკვეთმზადებისა, ქორწილის შინაასრი აგვეზნა, გვეთქვა რას მოსთხოვს იგი და რას ავადებს. თუმც შეუგნებელი, მაგრამ ნამდვილი დანაშაულებას მშობლების და ზედაგოგების მხრივ ეგრედ წოდებულ ახსნის მოვალეობიდან თავის ძვრენა. ჯილმა კაცებმა უკეთ იცინან, რასა შვრების, რცა ჯვარს იწერენ. ზირიქით, ზნეში, იმდენადვე მკაცრები, რამდენადც ბუნების სწინააღმდეგობი, ჩვენ ახლგაზდა ქალებიდან სრულ უფიცობას მოითხოვს, რაიც მთელ მათ მომავლისთვის ხშირად მეტის-მეტად სახიფათოა ხოლმე. ვინ გააგრძელა ზირველმა სასაცილო და უზნო იდეა, რომ უმანგო ქაღწუელმა იმ წამებამდი, რომლებიდანაც იგი უკვე მთელი სიცოცხლის განმავლობაში საფაღლებულა სქესობრივ მოვალეობათა აღსრულებას შეუდგება, სრულიად არაფერი უნდა იცოდეს მათ ბუნებრივ რცაზე და მათ შესაფერ მოვალეობებზე? სისხლის სამართალი სჯის იმათ, რომლებიც არწმუნებენ სხვებს მიიღონ თავზე რაიმე მოვალეობანი და ამავე დროს მათ ნამდვილ ბუნებას და შედეგებს კი განძრახ უმაღავენ. განა საჭირო არ არის ამგვარადვე დავსაჯოთ ის მშობლები, რომელნიც თავიანთ უცოდინარ ქალიშვილებს, ეგრედ წოდებულ, უმანგო საცოლოების მომთხოვნელ კაცებს რომ მიათხოვებენ? ზოგიერთი ქალები შეგვებასსებთან ამაზე, რომ ქორწილი მეტად სამწუხარო და ნაკლებად მიმზიდეული იქნებოდაო, თუ მას წინ არავითარი ილიუზიები უძღვისო. ძალიან ცუდი იქნებოდა, თუ რც ან რცდა ხუთ წლებში არავითარი ილიუზიები არა გვაქვს. სიჯიულეში ვეველა დარგში ბევრი ილიუზიებია; ისინი, რომელნიც თვით სიჭაბუკის ბუნებისაგან

არაინ გამოწვეულნი, კარგები და საღები არიან, მაგრამ ასეთნი არ არიან ფანტასტიური ზმანებანი, რომელნიც სინამდვილესთან მკაცრ წინააღმდეგობაში არიან, ისე რომ მათ ჩქარი ცაბუნება მოსდევდეს. ვინც თვით ქორწილამდის ემზირეებში (ზესკნელი, საიღვანაც ცის მნათობნი ჩამოდან) დაჭოვრინავს, იგი ჩვეულებრივ საფრთხეში დრმა შერევის განცდის მხრივ. უფრო მართებული, სქესობრივ დამოკიდებულებათა ახსნასთან შეერთებული აღზრდა მეტად მინდობილ ხასიათის ქალებს არამც თუ ღანისნიდა მოულოდნელ და მკაცრ ცაბუნებებიდან, არამედ, ამავე დროს ქრმების ეთიურ მღგომარეობასაც აამაღლებდა. თუ მომავალმა ცოლმა მტკიცედ იცის, რას შვრება, რცა თხოვდება, მაშინ იგი მომავლის უფრო საიმედო თავდებას მოსთხოვს ქმარს, და აკრთვე წარსულის აზგარიშსაც.

მაგრამ ამ სფეროში ახალ შეხედულობების უოველი რზოზიცია უსარგებლო გამოდგება. ჩვენი ახლგაზდა ქაღწულები უკვე ეხლაც კინებას აღარ აძლევენ თავიანთ თავს ისე თვალზე ახვეულად მოიქცნენ ხოლმე; ისინი თვითონ მიისწრაფვიან უმეტესს და უმეტესს განთავისუფლებისაკენ. განა უკეთესი არ იქნებოდა ამ მხრივ ხელი გაკვეწოდა და თავის დროზე გაკვეფრთხილებინა ისინი? ბევრი მშობლები დაუჯერებელ გულგრილობით ჭკზავნიან თავიანთ ქალიშვილებს ადგილებზე, და იმას კი არა ფიქრობენ, რგორ ადვილად შეიძლება ესენი უკულო და უსინდისო დონუანის მსხვერპლებად გახდნენ, თუ კი მათ უცოდინარებს და გუგუბრუვილოდ მიმდობილებს გაისტუმრებენ შინიღვან. ჩვენ ვლანარაკობთ აქ იმ მახეებზე, რომლებსაც მატუკები დაუკებენ ვველგან (იხ. თავი XI). ამის გარდა, სქესობრივობის მხრივ განათლებულ ქაღწულს ბევრი ქაღური ვარამის გაქარება შეეძლო თავის კარშეიმო. იმის მაგოვრად, რომ ქედმაღლურ ზიზღით ან მხდალი შიშით

ეუბნა დაუქრწილებელ დედებისთვის და ამგვარ უბედურებისთვის, იგი განივრულ ნუგეშის ცემით და დახმარებით მიჰმართავდა მათ; ცხოვრებაში ილიუზიებით შესვლის მაგივრად, იგი კეთილშობილურ სოციალურ მისწრაფებებით მძაფრ სინამდვილის გალხობას შეეცდებოდა.

საიდგან და რადის დავიწყოთ? ჰაი, ჰაი, არა სწორედ ქრწილ წინ, არამედ რამდენადაც კი შეიძლება ბავშვობიდან. თუკრიაში სთანხმდებიან, რომ ბავშვებს არ უნდა ვატყუებდეთ, და ჰსურთ, რომ ბავშვები შეურეგვლ ნდობით იყვნენ დედამისადმი გამსჭვალულნი და თვითონაც სიმართლეს დახარაკობდნენ. თავის თავად იგულისხმება, რომ შეუძლებელია ბავშვს სქესობრივ საკითხის ყველა წვრილმანებში აცხსნას, მაგრამ შეიძლება მას კითხვებზე სიმართლე მიუცთ ხოლმე წლავანობის მიხედვით, და თუ ბავშვმა იცის, რომ მას ასე ექცევიან, მაშინ საჭირო დროს შეუძლიან ასეთ პასუხითაც დაკმაყოფილდეს: „შენ ჯერ მეტად პატარა ხარ, ჯერ ვერ გაიგებ: ამას აგიხსნით მაშინ, როცა ცოტა წამოიზრდები“.

ყოველი ვაჟი რადისმე ჰკითხავს თავის დედას, თუ იგი ჰბედავს მასთან გულახდით დახარაკს, როგორ ჩნდებიან ბავშვები ქვეყნად. ამასვე დედას მით უფრო ადვილად შეუძლიან უპასუხოს, რომ ბავშვს თვითონ ჰქონია შემთხვევა დაჰკვირვებოდა ამას ცხოველებში, მწერებში და სს. დედამ რატომ უნდა დაუმალოს მას, რომ ადამიანთა ბავშვებიც ქვეყნად ისევე, ან თითქმის ისევე, იბადებიან, როგორც ცხოველთა შვილები? აქ არავითარი დუდი ბიწიერი აზრები არ მოაბრუნება, რომლებსაც შემდეგში ჩვენი ერთობიში ამ საკანს უკავშირებს. ბავშვები გაცილებით უფრო დაკვირვებულნი არიან, ვიდრე ჩვენ ვფიქრობთ. ერთმა პატარა გოგონამ, რომელსაც ბავშვების მომტან წერეთლის სასატილო ისტორიებით

უმასწინებლდებოდნენ, ერთხელ თავის დედას უთხრა: „დედიკო, მე ისე განარბული ვარ, რომ ბებიას უსათუოდ პატარა ბავშვი ეყოლეუბა“. დედა განცვიფრდა. „უსათუოდ, — გააკრძელა პაწამ—იმას ისეთივე დიდი მუცელი აქვს, როგორც ჩვენ კატას, როცა იგი მალე კნუტებ დასაყრელია ხოლმე“. ქნი შმიდტი თავიდან ამ პატარა ისტორიის სინამდვილი-სა. იგი დაუმატებს, რომ იმან ერთ სეკლის მეტობრიდან ჯერ კიდევ ათი წლისამ გაიკა, რომ მისი, ამ ცოტა ხანში დაბადებული, და წერსაცან კი არ არის მოტანილი, არამედ დედისგან დაიბადა. ეს ბუნებრივი ფაქტი მას მცდლურად არ ეჩვენა, მაგრამ ამ დღეს მშობლებისადმი ნდობა კი ძლიერ შეერყა.

თავიდან ბავშვები იმ ცოდნით კმაყოფილდებიან, საიდგან ჩნდებიან მათი პაწია დები და ძმები. მაგრამ ცოტა-ცოტაობით უფიქრდებიან ამ მოვლენას და იმ პირებს, რომლებსაც ენდობიან, უწებენ გამოკითხვას, როგორ შეუძლიანთ ამ პაწია არსებებს დედის სეველში განჩნა. აქ საჭიროა მოხერხებულ შემთხვევას მოუცადოთ, რომ მიდგომის პრცესი რაც შეიძლება უბრალოდ ავუხსნათ. ქალბატონი შმიდტი მოგვითხრობს, თავის შაშვებს ამ საკანის შესახებ ახსნა როგორ მისცა. მისი რვა წლის ვაჟიშვილი რ თავის უფროს დასთან ცხარე პასში იყო საქათმის შესახებ. გოგონები მამაში მეტად ბოროტ არსებანს მხედვდნენ და სრულად მეტად სთვლიდნენ, რადგანაც ის კვერცხს არა სდებს. ვაჟკაცურ სიამაყეში შეურაცყოფილმა, ვაჟმა მამაღი თავის მოარველობის ქვეშ მიიღო, და განაცხადა, რომ მამაღს უსათუოდ რამე სარკებლობა მოაქვს.—თუმცა ნამდვილად არ იცის, სახელდობრ როგორი. საკამათო საკითხი ასხსნელად დედასთან იყო გადატანილი. დედამ გულ ახდით განურცხადა ბავშვს, რომ დედებს, ჰაი ჰაი, უმამლოთაც შეეძლოთ კვერცხების დადება, მაგრამ ამისთანა კვერცხებიდან არა-

ფერი გამოდის; მამაღმა კრუხებს თესლი უნდა მისცეს; მამა—მამალი თუ არ იქნებოდა არც შეილება—წიწილები იქნებოდნენ. ვაჟმა სიამაყე იკრძნო და უბრალო წმინდა ბავშვურ ღოღოკით მაშინვე ჰქითხა: „დედიკო, მამასა-ღამუ არც ჩვენ შეგვიძლიან ბავშვები გვუფანდეს უმამოდ?“—როდესაც დეამ, ცხადია, დამამ-ტვიცტეული საბუთი მისცა. ამის შემდეგ, და-კმაუფილებული ბავშვები, თამაშობას დაუ-ბრუნდნენ. ამ მეორე ახსნისთვის აგრეთვე ბოტანიკით (მცენარეობა მცენარეებზე) და ზო-ოლოგიით (შენიერება ცხოველებზე) შეიძ-ლებს ვისარკებოდათ; მაგრამ თვით ქ-ნი შიდა-ტიც გვეთანხმება, რომ მეორის ახსნა ისე ადვილი არ არის, როგორც პირველის. კარ-და ამისა იგი ფიქრობს, რომ შეიძლება სკოლებში ბავშვებისთვის ადამიანთა წარმო-შობა ისევე უბრალოდ აუხსნათ, როგორც მცენარეთა და ცხოველთა წარმოშობა. მართ-ლაც, ეს საუკეთესო ხერხი იქნებოდა, თუ წარმოვიდგინებთ, რომ მასწავლებელი ქალი ან კაცი მოახეხებენ ამის სახსრიანად ასრულე-ბას. დაუმატებ ამას, რომ ბავშვებისთვის სქესობრივ საკითხის ახსნა, თუ შესაძლებე-ლია, ვაჟებისა მამამ ან მასწავლებელმა კაცმა უნდა იღოს თავზე, ქალიშვილებისა — დედამ ან მასწავლებელმა ქალმა. სრულიად მართებუ-ლად შევნიშნავს ქ-ნი შიდატი, რომ მშობ-ლებს, მომეტებულ შემთხვევაში, ბავშვების-თვის თავის დროზე სქესობრივ დამკვიდრებუ-ლებათა აუხსნელია რწმენის გამო არ ემარ-თებათ; არა ისინი შეუხერია სქესობრივ დამო-კიდებულებათა ზრდილობიან — მართებულად ახსნის სიბნელის სულმოკლე შიშს. ზოგაერ-თი დედები ვერაფრის გულისთვის ვერ გაჭ-ბედავდნენ ამეებზე ღაზარაკის დაწყებას უმე-ცარ ბავშვთან, მაგრამ ხალისიანად იწყებენ სქესობრივ საკვებზე ღაზარაკს თავის ბავშვებ-თან, და ამისთანავე არა უფიქრობის სერიო-ზულად და შესაფერ კილოთი, რაკი შეამჩნევენ,

რომ იმათ ცოტად თუ ბევრად უკვე შევსე-ნათ ამ საკვებზე სხვებისაცან.

სანახულოა, რომ ზედაგოგთა მხლოდ მე-ტად ნაკლები რიცხვი მეტადინეობს ამ საკით-ხის გასაშუქებლად, და რომ მშობლები სქე-სობრივობის მხრივ თავიანთ ბავშვების განა-თლებას მეტად ცუდ წყაროებს მიანდობენ: გაფუჭებულ მოსამსახურეებს, გათახსირებულ ამხანაგებს, ცუდ და ზარზოგრაფიულ წიგნებს და სხ. ამის გამო მეტად მავნებელი. ერთი ერთმანეთისადმი ნდობის მომსპობი, ჩამოშო-რება ხდება ერთმხრივ მშობელთა და ზედაგოგ-თა და მეორე მხრივ ბავშვთა შორის. ნაად-რეულად მოზოვებულ სქესობრივ მახინჯ საქ-ცვილთა ან არა სად სქესობრივ წადილის ნა-ადრეულად განვითარებას აგრეთვე არ შეიძლე-ბა ცრუ მორცხვობით, ბუნდოვან ზნეობრივ ქადაგებებით მკაცრ „თვალის ბრალით“ წინ ადუღვით იმ შემთხვევაში, თუ ბავშვი რითი-მე შეიჩნევს მათ; ეს შეიძლება მხოლოდ გულახდილობით და სიყვარულით. თავის ძვრებით და ეგრედ წოდებულ მკაცრ ზნეობით მხოლოდ ჩამოშორებას, სიძრუეს და ცბიერებს მიახწევვენ, ეს კი ბოროტებაა.

აი ქადაბატონი შიდატის მოსახრებანი. მაგრამ შემდეგ, როგორც ჩვენ, ხაზს უსვამს საჭირობის ვამუშაოთ ხოლომე ქაღწელები და შევასწავლოთ რამე ხელობა, რომ მათ უფიქვ გვარ გაჭირვებულ პირობებში შესძლონ ცხოვ-რების ბრძოლის გაძლება, ბრძად არ აჭყენენ პირველად ცოლად თხოვნას ან რისკიბობას არ მიეცნენ, და ამითა არ იფიქრონ სიმში-ლის ან დაღუპვას თავი დაახწიონ. ამისთანავე იგი სამართლიანად შევნიშნავს, რომ ცოლის მუშაობა ოჯახში და ბავშვების მოვლა ისეთი-ვე მუშაობად უნდა ითვლებოდეს, როგორც ქმის გარეთ ხელობით მუშაობა.

საჭირო არ არის ჩემთვის ვიღაზარაკო, რომ სქესობრივი განათლება ვაჟებისთვის ისე-ვე საჭიროა, როგორც ქაღწელებისთვის.

მართლაც პირველები იმ საფრთხეში ვერ ჩავარდებიან თავიანთ უვიცობის გამო, როგორც უკანასკნელები ქორწილის ან ორსულობის გამო, სამაგიეროდ მით უფრო მძლავრდება განსაცდელეები და ცდუნებანი, რომლებსაც ვაჟები სკვლელ გზებზე ჰხვდებიან. სქესობრივობის მხრივ გზა აბნეული, ჩიკნობის წყალობით თუ სხვა იდეით, ისინი სქესობრივ ავადმყოფობათა გარეშედაც კი შეტად აწებენ თავიანთ თავს, და სწორე გზაზე მათი ხელახლად დაყენება შეტად ძნელა ხლამე. ამიტომ მე მივმართავ ყველა მამებს და აღმზრდელებს იმავე მოთხოვნებით, რომლებითაც ქანი შვიდტი დედებს და აღმზრდელ ქალებს მივმართავს: საშუალებანი თავის დროზე მიიღეთ, და ნუ აღოდინებთ, ვიდრე ვაჟიშვილები ცუდად იქნებიან განათლებულნი, ან ერთიუფლებობის მოყვარეობით უკვე შეცდენილნიც-კი. ასეთი შეცდენა ჩვეულებრივ ცუდ ამხანაგების წყალობით ხდება ხლამე, მაგრამ არა იშვიათად მოზრდილ ერთიუფლებების საშუალებითაც.

ჩვენ მოვალენი ვართ. აქ რამდენიმე მნიშვნელოვანი პედაგოგიური ხელმძღვანელი დებულებანი წავიმძღვაროთ.

კაცის ტვინში გონება (ინტელექტი) და გრძობიანობა მჭიდროთ არიან დაკავშირებული, და ნების გადაწყვეტილებანი პირველი და მეორეების შეერთებულად აღმოცენდებიან; ეს გადაწყვეტილებანი, სიმტკიცის და ხანგრძლივობის მიხედვით, თავის მხრივ, მძლავრ უკუქცევითი მოქმედებას ახდენენ ტვინის ცხოვრებაზე. ამიტომ ტლანჩი თავის მოტუება, ვითუქროთ, რომ ადამიანის სულის ამ სამუთავრეს სფეროზე — გონებაზე (ინტელექტზე), გრძობებზე და ნებაზე — უფელზე ცალკე შესაძლებელია დოქტორურად და თეორიულად ვიმოქმედოთ. უწინარეს ყოვლისა სკოლის მხრივ შეცდომია წარმოდგინას, რომ მას მხოლოდ გონების განათლება შეუძლიან,

გრძობებზე და ნებაზე ზრუნვა კი ვითომ მშობლების უნდა მიანდოს. კიდევ უფრო დიდი უაზრობაა სურვილი გრძობებზე, და განსაკუთრებით კეთილ გრძობებზე. სანიდისზე, ზნეობრივ ქადაგებებით და სასჯელებით ვიმოქმედოთ. ოხ, ეს ზნეობრივი ქადაგებანი, ოხ, ეს თეორიული სწავლება — რა მანინჯი ნაბიჭვრებია ადამიანის სულისა! თითქოს განუეჩებულ (აბსტრაქტულ) დოქტორურ დებულებებით სინიდიის და აღტრუისტულ გრძობების ჩაჭედვა შეიძლებოდაც ბავშვის ტვინში, რომელიც მხოლოდ კონკრეტული სადმია მგრძობიარე. თითქმის ყოველ ოჯახში ყოველ დღე შეიძლება შევხვდეთ, მშობლების შუთთან, გაჯავრებითი ან საღმობიარე მუდამ ერთ და იმავე შინაარსიანი და კილოიანი საყვედურები. როგორ ერთ უერში შეიძლება ბავშვისაგან და მეორეში გაიშვება, ან როგორის გამტრუხულის სახით, ხანდისხან ცრემლებით სავსე თვალებით მოცსმინება ხლამე; ხშირად იმავე გაჯავრებულ კილოთი შეჯახებასაც გამოიწვევს. საერთოდ კი ბავშვის სულს ისევე უკვალად ასხლტებიან ეს საყვედურები, როგორც ქარი კედელს. მთელი სცენა კარგ დამკვირვებელზე არდანის მთაბეჭდილებას ახდენს, რომლის ჰანციც ორთავე მხრიდან, ასე რომ ვსთქვათ, ავტომატიურად (თავისთავად უკულოდ) ივრის. თუ ეს ზნეობა, რომელმაც ბავშვებზე მოქმედება უნდა იქონიოს, მაშინ მისი უმედგობა და მავნებლობა რადა გასაკვირველია. მშობლები ვერ ამჩნევენ ამ დროს, რომ „ბავშვების გასწორების“ სახით ისინი თავიანთ საკუთარ სისუსტეს და განრისხებას აძლევენ ნებას. მით უკეთეს ამჩნევენ მას, შეცნებით ან შეუგნებლობით, ბავშვები, — და შესაფერისად ეწინააღმდეგებიან ხლამე. ყველაზე უარესი ის არის, რომ ისინი თვითონაც შეითვისებენ ამ ცუდ ჩვეულებებს და თავის მხრივ ერთი ერთმანეთს „ზნეო-

ბას“ უქადაგებენ და ჰატარა მაიმუნებს: ავით თავიანთ მშობლებს ჰბაძავენ.

ნამდვილი ეთიური აღზრდა, ნამდვილი ეთიური ზეგავლენა ბავშვებსზე მათთან მოქცევაში მდგომარეობს; სახელდობრ, იმაში თუ როგორ ელაზარაკებიან მათ, როგორ დამოკიდებულებაში არიან მათთან, როგორ მოეპყრობიან მათ. მხურვალე გრძნობამ, გულწრფელობამ, რწმენამ და სიმტკიცემ თავის გამონატყუება ამაში უნდა იპოვოს; მხოლოდ მათ შეუძლიანთ ბავშვის სულში სიმამაცა და ნდობა აღუძრას იმათადმი, რომელთაც გავლენის მიხედვით ჰქსურათ მასზე. არა ცივი ზნეობრივი სიტყვა, არამედ მხურვალე ალტრუისტული გრძნობა, რომელიც უფოვლ ნაღაზარაკებში და ნამოქმედარში უნდა გამოჰქრთოდეს, მოქმედობს ბავშვზედ ეთიურად აღმზრდელობით. სწავლული, რომელიც ხმელ, მოსაწყენ კილოთი ძლიერ საფუძვლიან და კარგს სიტყვებს ჰქვავს, როგორც ცნობილია, არაფერს ან ძლიერ ცოტას შეასწავლის თავის შეტირდებს. ისინი ამოქნარებენ და სამართლიანად ამბობენ, რომ აგრეთვე კარგად ან უკეთესადც შეეძლოთ ამისავე წაკითხვა წიგნში. პირიქით, რომელიც ამხინად და დარწმუნებით ლაზარაკობს, და გამხნეებაც იცის, ურადლებას მიიპყრობს, და ის, რასაც იგი ლაზარაკობს ტვინიში აღიბეჭდება. რატომ? სახელდობრ იმიტომ, რომ პირველ შემთხვევაში გონება (ინტელექტი) გრძნობისაგან მხარ დაჭერილი არ არის; მეორეში, პირიქით ჰაპნოტიზური გადაძვლები ძალა გამხნეებისა მსმენელთ გაიტაცებს, იგონებს და, ამის წყალობით, მათ გონებას (ინტელექტს) გაკვრით გაცილებით უფრო მეტად და სასარგებლოდ ამდიდრებს, ვიდრე მეუღარი მეტნიერება, რომელიც მესხიერებას ავსებს, გულს კი ცარიელს სტოვებს. რაც გულისგან არ გამოდის, ის გულში ვერ შედის, ამბობს გერმანული ანდაზა! მაგრამ იგი უფრო ძნელად თავში შედის. ნე-

ბაც სრულად ამ გვარადვე მუდმივ მოქმედებით აღიზრდება. უკვე ბავშვობაში უნდა იყო გატაცებული სოციალურ მოქმედებით; უნდა უანგარო კეთილშობილურ, თავგანწირულ მოქმედებისკენ მიისწრაფოდეს, რომელიც ჯილდოს მოლოდინით ან სასჯელის შიშით არ უნდა იყოს გამოწვეული. ამის მიხწვევა სოფლურ აღმზრდელ თავშესაფარების (Zander rieh ungerh eime) მაგვარ აღზრდის სისტემით შეიძლება, რომლებიც პირველად რედლისაგან ინგლისში იყო დაფუძნებული, ლიცისაგან გერმანიაში და ეხლა ხან ფრეესაგან და ცუბერბლიუსერისაგან შევიცარაშია შემოდებული; ეს დაწესებულებანი, ამ ბოლო ხანს მაინც, რუსსოს, პესტალოცის, რუენის, ფრებელის იდეებს პრაქტიკულად ახორციელებენ. მსიხლოდგიურად განათლებულ ჰედაგოგისთვის ჰქმნარტი სიამოვნებაა სოფლურ აღმზრდელ თავშესაფარებში გაუბინდში (ტიურინგია) ან გლარისეგტეში შტეკბართან (ბადენის ტბაზე) აღზრდას დააკვირდეს. ბავშვები აღტაცებულნი არიან თავიანთ სკოლით; ისინი ამხანაგები და მეგობრები არიან თავიანთ მასწავლებლებისა. სხეულის გამოჯეგვა, გონების განვითარება, აზროვნებანი და ცოდნანი გრძნობების და ნების აღზრდასთან ხელისხელ ჩაკიდებულნი მიდიან. მშრალ სახელმძღვანელოებს კი არ აძლევენ ბავშვებს, არამედ გაცნობენ ჩვენ დიდებულ მწერალთა ნაწარმოებებს, საიდანც ისინი, ცოდნის გარდა, გრძნობების აღძვრას და გამხნეებასაც ითვისებენ. სიდოცხლის სიხარული გულ გადაძვევ გაკვეთილებით და შიშის აღმძვრელ გამოცდების (ეგზამენების) მოლოდინით კი არ იწამლება, არამედ ამადლება მით, რომ ნასწავლს, შეძლებისა დაგვარად, იმავე დროს თვითონვე განიცდიან კიდევ. ამ რიგად შესწავლული მართლაც ბავშვების საკუთრებად კარდაიქცევა, მათ პირთვების მაცოდხლებელ ნაწილად ხდება და მათ

ტენის და მეხსიერებას, როგორც მკვდარი ნასწავლობა და გარკვე სხეული, ისე კი არ ამძიმებს, არამედ, როგორც სასარგებლო მთავრებულობა, შეუსისხლხორცდებთ (ასსიმილიაცია სდება). დასჯა ამ სკოლებში მხოლოდ

იმ გვარად გამოიყენების, რომ იგი ჩადენილ დანაშაულობის ბუნებრივ შედეგად ეჩვენება კაცს.

ლ. ცაგარელი.

(დასასრული იქნება)

ცოტა რამ საეკლესიო-სამრევლო სკოლებზე

საეკლესიო სკოლები არსებობდნენ ყველა საქრისტიანო ქვეყნებში, როგორც დასავლეთის ეკლესიისა, ისე აღმოსავლეთისაში. მათი არსებობა დაკავშირებულია ქრისტიანობის გავრცელებასთან ამა თუ იმ ადგილას. ქრისტიანობის გავრცელების და დამყარების შემდეგ ყველგან, თითქმის, იხსნებოდა საეკლესიო სკოლა, რომ ახლად გავრცელებულ სჯულს მისცემოდა მტკიცე საფუძველი, იქიდან უნდა გავრცელებულიყო გარშემო მიდამოებში თან და თანობით; ამ სკოლებში მასწავლებლობდნენ ღრმად განსწავლილნი ქრისტიანობის სარწმუნოებაში. არამც თუ ქრისტიანობის შემოღებიდან, მანემდისაც იყო სკოლები ზოგიერთ ქვეყნებში, მაგალითად ალექსანდრიის ფილოსოფიის სკოლა, სადაც სხვათა შორის გადიოდნენ ფილოსოფიას, რომელსაც ქრისტიანობასთან დიდი კავშირი ჰქონდა. მაშინდელი სკოლები ახლანდელს არ ჰგავდნენ, ე. ი. იქ არ იყო დიდროვანი, თანახმად ჰიგიენისა და პედაგოგიისა, მოწყობილი საკლასო ოთახები, საკლასო ჟურნალები თვისის ბალებით, კონდუიტებით, ზარების რეკვით უწყება სწავლების დაწყებისა და გათავებისა, არც წლოვანებით ლებულობდნენ

მოსწავლეებს სკოლებში. იმ დროს სწავლა ცის ქვეშ, ერთი დიდი ხის ძირს სწავრობოდა, მოსწავლეები ძირს, დედა-მიწაზე იყვნენ მოლაგებულნი და მასწავლებელი უწინგოდ უხსნიდა ამათ ამა თუ იმ დოგმატს, თეზის, სარწმუნოებას, რელიგიას. თვითონ იესო ქრისტე ასწავლიდა ხალხს ყველგან, სადაც შეხვდებოდა: ტაძრებში, ზღვისა და მდინარის კიდეებზე, მთის მწვერვალზე და მთის ძირას, ველში, უდაბნოში და სხვაგან. ქრისტიანული ქადაგება არასოდეს არ ყოფილა მარტო ობიექტიური გადმოცემა დოგმატებისა და მცნებათა. ყურადღება იყო მიქცეული უფრო მსმენელთა შინაგან სულიერ მდგომარეობასთან. იესო ქრისტე მოქმედებდა მსმენელებზე პირადის თვისის სიყვარულით ერისადმი. ასევე იქცეოდნენ მოციქულებიც.

საეკლესიო სკოლები რუსეთში დიდის ხნიდან არსებობენ; 1884 წ. კანონით ამ სკოლებს მიენიჭათ უპირატესობა სხვა სკოლებთან შედარებით; 26 თებერვლის 1896 წ. კანონით უმაღლესად განაგებს მათ უწ. სინოდი, ხოლო ექვემდებარება ეპისკოპოსს და საეპარქიო სამოსწავლო საბჭოებს, რომელნიც შესდგებიან სასულ-

ლიერო და საერო პირთაგან. სწავლება დაკისრებული აქვს მღვდლებს, კრებულის წევრს—მთავარ-დიაკონს, დიაკონს და აგრეთვე განსაკუთრებით დანიშნულ მასწავლებელთ, რომელთაც მიღებული აქვს სწავლა-განათლება სასულიერო სასწავლებლებში. სკოლებია: მეორე კლასიანი (второклассный), ორ-კლასიანი, წერაკითხვისა და საკვირაო, სასწავლო საგნებია: საღვთო სჯული განსაკუთრებით, საეკლესიო და მხედრული წერაკითხვა, საეკლესიო და საზოგადო ისტორია.

საქართველოში საეკლესიო სკოლები უხსოვარის დროიდან არსებობდნენ. წარსულში სწავლა-განათლების საქმე საქართველოში კარგა მალალ ხარისხზე იდგა იმ დროსაც კი, როდესაც ქართველებს ათასი საშინელი უბედურება ადგა კარებზე, სხვათა შორის, ავტორი უკანასკნელი ქართლ-კახეთის მეფის გიორგი XIII ცხოვრებისა მოგვითხრობს, რომ თბილისში, მესამე წლის ალა-მაჰმად ხანისაგან აკლების შემდეგ, როდესაც გაწყვეტილ იქმნა დიდი წილი ქალაქის მცხოვრებთა, სწავლობდა 400 მეტი ყმაწვილიო.

აქედან ცხადია, თუ რა დიდი იქნებოდა მოსწავლეთა რიცხვი მშვიდობიანობისა და მოსვენების დროს. საეკლესიო გუჯრებში სწერია, რომ ყოველი ეპისკოპოსი თვის კურთხევის დროს კათალიკოსს აძლევდა აღთქმას—ყოველი შემწეობა აღმოეჩინა სკოლებისათვის, გაეხსნა იგი ყველა ეკლესიასთან, ყოველ მონასტერში, და ეზრუნა მათს წარმატებაზედ. აი ამით აიხსნება ის მოვლენა, რომ მე-XVIII საუკუნეში სკოლები იყო დაარსებული არა მხოლოდ ეპისკოპოსთა საკათედრო დაბაქალაქებში, რომელთა რიცხვი მთელს საქართველოში აღიოდა ორმოცამდის, არა მარტო მრავალ მონასტერში, რომელთა

რიცხვი ორმოც და ათს აღემატებოდა, არამედ ყოველ თვალსაჩინო ეკლესიებთანაც კი. თავის კვალობაზე მღვდლის ცოლებიც ვალდებული იყვნენ, გაეხსნათ შინაური სკოლები წერაკითხვის გასაგრძელებლად მოზარდ ქალებში.

სამოქალაქო მთავრობაც დიდ ყურადღებას აქცევდა ამ სკოლების გამრავლებას და ერთგულად ზრუნავდა მათ წარმატებაზე. თვითონ მეფე ხშირად დახედავდა ამ სკოლებს, გამოსცდიდა მოსწავლეთ და თავის ხელით ასაჩუქრებდა უკეთეს მათგანს.

სამრევლო სკოლებს, შემდეგ საქართველოს რუსეთთან შეერთებისა, ჩვენში ჩაეყარა საფუძველი 1885 წელში. ამ დროს საქართველოს ექსარხოსად იყო ცნობილი პავლე, რომელმაც შეადგინა რა გეგმა ქართული საეკლესიო სკოლებისა, დაეკითხა წინდაწინ იმერეთის ეპისკოპოსს, ნეტარხსენებულს გაბრიელს და იმ დროინდელ კავკასიის სასწავლებლო ოლქის მზრუნველს, იანოვსკის. ეს გეგმა დაამტკიცა უწმიდესმა სინოდმა იმავე 1886 წელს. ამ გეგმით დაწესდა სამი წლის კურსი და საგნების სწავლება ქართულ ენაზე. რუსული ენა იყო შემოდებული როგორც ცალკე საგანი და მისი ლექსიური სწავლება უნდა დაწყებულიყო პირველი წლის ნახევრიდან, როდესაც ქართულ ანბანს გაათავებდნენ სკოლაში; რუსული წერაკითხვა იქნებოდა მეორე წლის დასაწყისიდან. პირველი გაკვეთილი იყო საღვთო სჯულისა, მეორე და მესამე ქართული ენისა, მეოთხე რუსული ენა და მეხუთე არითმეტიკისა და გეომეტრიისა. ამნაირად ქართული ენა მთავარ საგნად იყო აღსარებული საეკლესიო სკოლებში ჩვენში.

ეს გეგმა სავალდებულო იყო ყველა

სკოლებისათვის. იგი თხუთმეტი წლის განმავლობაში უცვლელად დარჩა, მხოლოდ ერთი მუხლი იქმნა შეცვლილი: ლექსიური გაცვეთილები რუსულის ენისა დაიდო პირველი წლის დასაწყისიდანვე.

1900 წელს სასულიერო მთავრობამ საჭიროდ დაინახა სამრევლო სკოლების სკოლა არა რუსთათვის უფრო ხანგრძლივი შეექმნა და მოუმატა მეოთხე წელიწადი. ამ ცვლილების სული და გული შეიქმნა ცნობილი დეკანოზი იოანე ვოსტორგოვი. მან შექმნა ოთხ წლიანი სკოლის გეგმა. ამ გეგმით ქალაქებში ყველა ქართულ სკოლებში სწავლება პირველ წლიდანვე უნდა მიდიოდეს რუსულს ენაზე და სახელმძღვანელოებად რუსულის ენისა მეორე წლიდან მაინც უნდა იხმარებოდეს ის წიგნები, რომლებიც იხმარება რუსეთს და შედგენილია რუს ბავშვთათვის; რუსულსავე ენაზედ უნდა იყოს სწავლება საგნებისა იმ სასოფლო სკოლებშიაც, სადაც ქართველთა შორის ურევია ოსები და სომხები, თუნდა ეს უკანასკნელნი ქართულად ლაპარაკობდნენ; ქართული ენა ამ სკოლებში ისწავლება, როგორც ცალკე საგანი და ისიც მხოლოდ მაშინ, თუ მასწავლებელმა იცის ეს ენაო. მხოლოდ იმ სკოლებში, სადაც მართო ქართველებია, სწავლება საგნებისა სწარმოებს ქართულს ენაზე, მაგრამ რუსულით თარგმნითა; მეოთხე წელიწადსკი ყველაფერი უნდა ისწავლებოდეს მართო რუსულ ენაზე.

მ. ვოსტორგოვმა ეს გეგმა დაამტკიცებინა უწმიდეს სანოდს და, რადგანაც მიიღო სანქცია უმაღლეს სასულიერო მთავრობისაგან, მაშინვე შეუდგა მის განხორციელებას. მ. ვოსტორგოვმა დაარსათვისის სურვილების, პროექტ-გეგმების

გასასაღებლად საოლქო საბჭო, რომლის სულის ჩამდგმელი თითონვე შეიქმნა. ის დაამტკიცეს ოლქის მეთვალყურედ მთელს საექსარხოსოში. ვოსტორგოვმა შეისხა ფრთები და მოედო შავს ზღვასა და კასპიის ზღვას შუა მდებარე ქვეყნების თავისებურად გარდაქმნას. მეთვალყურეებად ეპარქიებში სხვა ტომის კაცები დანიშნა, იგინი შეიქმნენ მისი ყურ-მოჭრილი ყმები და „ბალი აღის“ მთქმელნი. ვერასფერს ვიტყვით იმ დროინდელ მეთვალყურე ბ. თ. დ. ჟორდანიის შესახებ, რომელზედაც ორნაირი აზრი ტრიალებს საზოგადოებასა და პრესაში; როდესაც სამსახურიდან აიძულეს გასვლა ბ. თედოს, მაშინ იწყო მტკიცება პეტრე მოციქულივით იმისი, რომ „არა ვიცი კაცი იგიო“. უფრო მისი სასწორი ქართველებისაკენ უნდა ყოფილიყო გადახრილი, მისი თქმით. ამას პირუთენელი ისტორია დაამტკიცებს.

1905 წელს საქე სკოლების მართვაგამგეობისა სხვანაირად მოატრიალეს. ამ დროს შესდგა კრება დასავლეთის საქართველოს საეკლესიო სკოლების ბატონ-პატრონთა: ორი ეპარქიის მეთვალყურეებს და საბჭოთა თავმჯდომარეთა კრება ბ. თ. ჟორდანიას თავმჯდომარეობით. ამ კრებამ შეადგინა ე. ი. წოდებული პროექტი პროგრამისა, რომელიც ანიჭებდა ქართულ ენას უპირატესობას საეკლესიო სკოლებში. ეს პროექტი დაიბეჭდა და სანიმუშოთ დაურიგდა სკოლებს, რომლებიც ხელმძღვანელობდნენ მითი 1913 წლამდისინ. ამ ხნიდან კვლავ კები მოაბრუნეს და დასამარებული 1902 წლის პროგრამა კვლავ გააცოცხლეს და შემოიტანეს სკოლებში. ამას პროგრესი უწოდოთ თუ რეგრესი, მკითხველი კარგად მიხვდება.

მიუხედავად იმისა, რომ სკოლების საქმე ჩვენში საზოგადოდ როგორც საეკლესიო

იწ, ისე საეროსი ცუდ პირობებშია და ყველგან პოლიტიკაა გამეფებული, რომელსაც ადგილი არ უნდა ჰქონდეს სწავლა-აღზრდის საქმეში, მაგრამ მაინც შესაძლებელია რიგიანი ხელ-მძღვანელობის ქვეშ ასე თუ ისე წესიერად მიმდინარეობდეს სწავლების საქმე მათში. ჩვენ შევეხებით დასავლეთ საქართველოს ზოგიერთს სკოლების მდგომარეობას, როგორც გარეგნულს, ისე შინაგანს, გაკვირით.

სკოლის გახსნა შესაძლებელია ყოველ სოფელში, ყოველს ეკლესიასთან, აქაა საჭირო მხოლოდ სოფელელთა განაჩენი, მაგრამ საქმე ამ განაჩენის შედგენაშია. არა მგონია, რომ სადმე ორმოცს განაჩენში, ერთის მეტს მისცემოდეს კანონიერი ძალა და მსვლელობა. კანონით განაჩენს ამტკიცებს სამაზრო ადმინისტრაციის წარდგენილობით გუბერნატორი და ამის შემდეგ იგი სისრულეში შედის. საეკლესიო სკოლის განაჩენი დგება მამასახლისის და ან მისი თანაშემწის თანადანსწრებით და წარედგინება საეკლესიო სკოლების საბჭოსა და მის განყოფილებაში. თუ შეუდექით ასეთის განაჩენის განხორციელებას და მიჰმართეთ ადმინისტრაციას, მაშინვე მოგკითხავენ გუბერნატორის დამტკიცებას მისას, უამისოდ კი კრინტსაც არავინ დასძრავს. ხშირად გადახედავენ რა ასეთს განაჩენს, ჩაილაპარაკებენ „*Поповская школа*“ და გამოგაბრუნებენ მხარზე ჩალა გადებულს. სამინისტრო სკოლას უფრო მეტი გარანტია აქვს, მისი გახსნის დროს ესწრება მაზრის უდიდესი წარმომადგენელი პოლიციის მხრით ჩაფრებით და სამინისტროს მოხელეთურთ. აქ ხანდისხან თუ არაფერი გავიდა და ხალხი უარზე დადგა, ხანდისხან ძალასაც მიმართავენ და ხალხს ხელს მოაწყურინებენ განაჩენზე; დირექტორი ხელად

წარუდგენს დასამტკიცებლად ასეთს განაჩენს გუბერნატორს, რომელიც აღარ აყოვნებს მის დამტკიცებას და სისრულეში მოყვანას. სამინისტრო სკოლას ხეირიანი შენობები აქვს, შეშა, განათება, მსახური და სხ. საეკლესიო სკოლების შენობა კი წარმოადგენს უმეტეს ნაწილად ერთ თვალთან დაბალს, უგვეგმო-უსინათლო შენობას, სადაც ზამთრობით სიცხით კანკალებს მასწავლებელ-მოსწავლენი და ზაფხულობით სიცხით სული ეხუთებათ. შიგ თუ შეიხედავთ, ნახავთ ცოტადენს გრძელ-გრძელ ადამის ჟამის პარტებს და ზოგან უბრალოთ გადებულ ფიცრებს, სადაც სხედან მხოლოდ მოსწავლეები და ხელში წიგნები უკავიათ. ადვილად წარმოსადგენია ასეთს სკოლებში რანაირი სწავლება უნდა იყოს. ბევრიც რომ ეცადოს მასწავლებელი ნაყოფს მაინც ვერაფერს მოიტანს. ასეთი შენობები უმეტეს ნაწილად აგებულია სკოლის მმართველის მღვდლის და ეკლესიის საფასურით. აქ ძლიერ ცოტაა ისეთი სკოლა, რომ საზოგადოებას ან საეკლესიო სკოლის მთავრობას აეგოს, საჭიროა ყურადღება მიქცეოდა ამ მხრით სკოლების საქმეს; განაჩენი უნდა შესდგეს ისე როგორც სამინისტრო სკოლებისა და მთავრობაც უნდა ეწეოდეს ცოტა რასმე სამშენებლო საქმეში, როგორც ამას სჩადის სამინისტრო.

როგორც მოგახსენეთ, თანახმად უმაღლესად დამტკიცებულ დებულებისა 26 თებერვალს 1899 წ., თვითეულს მღვდელს ნება ეძლევა სკოლის გახსნისა, მხოლოდ უნდა მოხსენდეს მთავრობას. ყველაფერი კარგი, მაგრამ აქ ხშირად მმართველი ყოველივე უფლებას იტოვებს, მასვე შეუძლია თავისი კანდიდატი მასწავლებლად წარმოუდგინოს მთავრობას დასამტკიცებ-

ლად და ამის გამო, რომ ითქმის ყველ-
გან, ყოველ სკოლაში გამგე ან მღვდლის
შვილია, ან სიძე, ან ცოლის ძმა, ან ძმის
წული და ან სხვა; აქ ადვილი წარმოსად-
გენია, რომ მამა-მეილს ჩხუბი არ მოუვათ
და სწავლების საქმეში ერთმანეთს არაფერს
შეეკითხებიან. ვინ იცის რამდენჯერ გა-
მოუშვა გაკვეთილი სკოლაში შეიღმა მას-
წავლებელმა, მაგრამ მამა გამგე განა სადმე
ამაზე შეიტანს განცხადებას, ნუ გეშინია,
არაფერს დასჯის ამისათვის არც ერთს და არც
მეორეს. გარდა ამისა, რომ გამგე-მასწავ-
ლებელთ შორის სისხლოვანი ნათესაობაა,
კომპლექტი მასწავლებლებისა სხვა და სხვა
ჯგურის სკოლებიდანაა, უფრო დაბალი
სასწავლებლებიდან, სადაც მეთოდისა და
პედაგოგიკის ხსენება არაა და არც წარ-
მოდგენაა მათზე. უმეტეს ნაწილადაა სა-
სულიერო სასწავლებლის მეორე, მესამე
კლასიდან გამოსული, კურს დამთავრე-
ბულნიც, მეორე კლასთან საეკლესიო
სკოლის მოწაფენი, საბჭურნეო სკოლაში
მყოფნი და სხვა. იშვიათად შეხვდებით
სემინარიელს საეკლესიო სკოლებში, ისიც
იქ აქ ორ-კლასიანებში თუ იქნებიან. აქ-
ნამდისინ მასწავლებელს ჯამაგირი ძლიერ
კოტა ჰქონდა 10—20 მ., ზოგის ისიც არ
ჰქონდა, რა უნდა მოსთხოვო ისეთს მასწავ-
ლებელს, რომელსაც წლის განმავლობაში
ფეხთსაცმლის ფული არ აუღია? რა ნაყოფი
გამოვა იმის სწავლებიდან და ვის რას შეს-
ძენს? ამ ჟამად კოტად თუ ბევრად და-
კმაყოფილებულნი არიან ჯამაგირის მხრით
მასწავლებელნი, მაგრამ აქაც დიდი უს-
წაორ-მასწაობაა, მაგ. ერთს, რომელსა-
მე მეორე კლასიან (второклассная) სკო-
ლას არ გასცილებია, აქვს წლიურად
360 მ. და მეორეს, რომელიც 8 კლასიან
სასწავლებელი გაუთავებია მეორე მას-
წავლებლადაა და წლიურად ღებულობს

120 მ. ეს ჩვენ დიდ ნაკლად მიგვაჩნია
და ამის შესწორება არც ისე ძნელია, თუ
კი ვინმე მოინდომებს. საჭიროა მასწავ-
ლებლად იყოს სემენარიელი, სასულიერო
იქნება თუ სამასწავლებლო სულ ერთია,
ჯამაგირი და ბინა რიგიანი უნდა იყოს.
ბევრგან მასწავლებელს სკოლაში ბინა არა
აქვს და თავის ნახევარს ჯამაგირს ბინის
ქირაში იხდის, დანარჩენით ჩაიცვი-დაი-
ხურე, კოლმეილი არჩინე, მტერსა და
მოყვარეს გაუძეხი და ათასი მოთხოვნი-
ლება შეასრულე... ვინ იცის ასეთი და-
ყენებული საქმის დროს რამდენი ენერ-
გია იკარგება ტყუილ-უბრალოდ, გული
უტრუფდება საქმეზე და სარგებლობის
წილ, ზარალი მოხდის? ჯამაგირი თანას-
წაორად უნდა იყოს განაწილებული მას-
წავლებლებზე, პირველზე და მეორეზე
ერთნაირად, არც მეტი, არც ნაკლები,
მასწავლებლებიც პედაგოგიური სასწავ-
ლებლებიდან უნდა იყვნენ, რომ საქმე
ემოდეს და პირნათლად ემსახურებოდენ-
თვის უმაღლეს, უკეთილშობილესს მოვა-
ლეობას.

საეკლესიო სკოლებს გამდელ-პატრონი
ბევრი ჰყავს; საეპარქიო საბჭო, მისი გან-
ყოფილება (თუ არსებობს), საეპარქიო და
სამაზრო მეთვალყურეები, სკოლის გამგე,
მზრუნველი და სხვ. მიუხედავად ამდენ
მომვლელ-მზრუნველისა, ის მაინც უმე-
ტეს ნაწილად ხორც შეუსხმელი ჩონჩხია
და ძლივს ატარებს ცხოვრების დღეებს.
თავი და თავი სკოლების თვალ-ყურის
გდება მონიჭებული აქვსთ საეპარქიო და
სამაზრო მეთვალყურეებს; იგინი ადგი-
ლობრივ უნდა გაეცნონ სკოლებს, რევი-
ზია უყონ, აათვალყურე-ჩაათვალყურეონ,
გაიგონ მისი პედაგოგიურ-ჰიგიენური, მა-
ტერიალური მხარეები, ღირსება და ნაკ-
ლი და პირუთვნელი ანგარიში წარუდგი-

ნონ საბჭოს, რომელსაც შემდეგ მათი მოხსენება-ანგარიშის განხილვისა, გამოიტანებენ ამა თუ იმ დადგენილებას რომელსავე სკოლის შესახებ, ეს დადგენილება წარედგინება შემდეგ ადგილობრივ ეპისკოპოსს, რომელიც აძლევს უკანასკნელ სანქციას მას და შედის სისრულეში კიდევ. ერთს ეპარქიაში, როდესაც დამსახურებული ქართველი მეთვალყურე დაითხოვეს, მისი ადგილი, მიუხედავად იმისა, რომ შესაფერი კანდიდატები იყვნენ წამოყენებულნი ამ თანამდებობაზე ქართველთაგანი, სკოლების ბედ-იღბალი მაინც მიანდეს სხვა ტომის კაცს, რომელსაც ქართული არ ესმის და, ღმერთო შეგცოდნე, უკაცრაული პასუხია, მგონი რკინის გზის ნაკანტროლოერი უნდა იყვეს. ასეთ არა ნორმალურ მოვლენაზე ვრცელი მოხსენება უწ. სინოდის სახელზე, სხვათა შორის, პატივცემულმა დავით ეპისკოპოსმაც მიუთითა, ასე გვახსოვს. საეპარქიო მეთვალყურის მარჯვენა ხელია სამაზრო მეთვალყურე, რომელიც ემსახურება მას ყველაფერში და ურთი-მეორეთ წყალს არ დააქცევინ, თუმცა თვითეულ მათგანს ცალკე ფარგალში უნდა უხდებ-

ბოდეს ყოფნა. ამ უამად საეპარქიო და სამაზრო მეთვალყურეებს გაუდიდეს ჯამაგირები, პირველს 4000 და მეორეს 2,700 მ. წლიურად. ჯამაგირის მომატებით საქმეს წარმატება არ მიეცემა, ჩვენის ფიქრით. ეს ჯამაგირები უნდა მიეცეს უმძლავრესად განათლებულთ, განვითარებულთ, ცნობილთ პედაგოგიკის მოღვაწეთ, რომ საქმე რიგიანად დადგეს სკოლებში, თორემ მეთვალყურემ რომ ჩამოიაროს სკოლების დასათვლიერებლად ზერელედ, მერმე გამგისას შეუხვიოს და ლაზათიანად შეჭოლიკდეს, ამით საქმეს რა ეშველება!?

ღიახ, საქირთა საეკლესიო სკოლები ნორმალურ კალაპოტში ჩადგეს და რომ ცოტაოდენი ნაყოფი მაინც მისცეს საზოგადოებას; მით უმეტეს, რომ ამ სკოლებს წინეთ უფრო კარგის თვლით ღუყურებდნენ, რადგან იქ სწავლება უმეტეს ნაწილად სამშობლო ენაზე იყო. ასეთის აზრის იყო მაგ. ამ სკოლებზე დიდთ პატივცემული, დამსახურებული პედაგოგი, განსვენებული ი. გოგებაშვილი.

კ. გ—ძელი.

ბავშვების სწავლება

სახალხო სკოლები ის საფუძველია, რაზედაც ხშირად ემუარება შემდეგი სწავლადობა. ვინ არ იცის, რომ ძნელია განსწავლულის სწავლება. თუ ცუდი რაზე ისწავლეს ბავშვებმა, პირველ-დაწყებით სკოლებში, მათ შემდეგში ძლიერ გაუჭირდებათ მისი მიტოვება. ამიტომ უნდა გვდილობდეთ გონივრულ ნიადაგზე დავაყენოთ ჩვენს სკოლებში სწავლადობის საქმე, რომ არ ვიქნეთ პასუხის მკებელი ჩვენი ახალგაზდობის წინაშე.

რაც დრო გადის, ვითარდება ხალხი, ვითარდებიან მათი შეილება—ჩვენი მოწაფეები; სწავლების სხვა და სხვა ხერხიც იცვლება—სასწავლო პროგრამა ფართოვდება,—და საჭიროა მასწავლებლებმაც მეტი ფხა და ენერჯია გამოიხიხონ, არ ჩამოაჩნენ ცხოვრებას.

უხდა გვდილობდეთ, რაც შეიძლება ნაკლები შრომით ბევრი რაზე შეიძინონ ბავშვებმა. ბევრს ჩვენს სკოლაში სწავლების დროს წესრიგი (დისციპლინა) არ არსებობს. ეს ძლიერ

აფერხებს საქმეს. ერთი ჰედაგოგი ამბობს, სკოლა, სადაც წესრიგი არაა, ჰედაგოს ისეთ წისქვილს, რომელსაც წყალი არ ედინება, რათა ფეხავსო. მართლაც, თუ სკოლაში სწავლების დროს ხმაურობაა, მასწავლებელი იძულებულია ერთი და იგივე სიტყვები რამდენჯერმე გაიმეოროს, იუვიროს, რითაც მას ძლიერ ეგნება (უვირილი ასუსტებს ადამიანის სხეულს) და უგელა ბავშვი ვერ გაიგებს მის ნათქვამს.

წესრიგი რომ იქნეს სწავლების დროს, საჭიროა ბავშვები პირველი წლიდანვე შევაჩვიოთ წესრიგს. თუ ბავშვები შეეჩვიენ სწავლის დროს ცუდქობას, ძნელია ეს მოიშალონ მათ. ერთ სკოლაში მოწაფეები შეითქვენ იმ მასწავლებლის წინააღმდეგ, რომელიც ცდილობდა თავ-გასულ ბავშვებისათვის წესიერად მოქცევა ესწავლებია, და მოითხოვეს სხვა მასწავლებელი.

წესრიგისათვის ამას გარდა საჭიროა: როცა მასწავლებელი რამდენსავე განყოფილებასთან მეცადინობას, წერითი სამუშაო მისცეს სხვა განყოფილებებს ერთს გარდა, რომელთანაც ზეპირ სწავლებას მიჰყოფს ხელს. გაკვეთილის პირველნახევარზე ერთ განყოფილებაში წერა, მეორეში ზეპირი მუშაობა; გაკვეთილის მეორე ნახევარში კი ის განყოფილება, სადაც ზეპირი მეცადინობა იყო, სწერს, მეორე განყოფილებაში კი ზეპირი სწავლება უნდა იყოს.

კარგია, თუ ბავშვებს შეატყობებენ, რომ მათთვის ფრიად სასარგებლოა, როცა ისინი სწავლის დროს წინარად სხედან, მთელ ყურადღებას მიუხრებენ იმ საკანს, რის შესახებაც მასწავლებელი საუბრობს.

რა ჰქნას მასწავლებელმა იქ, სადაც ბავშვები შეეჩვივიან ცუდქობას გაკვეთილების დროს?

1) სწავლების დროს დადგეს ისეთ ადგილზე, საიდანაც ის მთელ მოწაფეებს დაინახავს: სულ უნდა ადევნებდეს თვალყურს ბავშვთა ყო-

ველგვარ მოძრაობას და არ ჰქნას, რომ შენიშვნა არ მისცეს ბავშვს მაშინვე, როცა ის წერს გადაცდება და იცულებს. 2) ის განყოფილება, სადაც ის მეცადინობს, დაინტერესოს საგნით და ცოცხალი ენით, ხალისით გადასცეს გაკვეთილი. 3) როცა მასწავლებელი კლასში შედის, მას შეუძლია თან შეიტახოს ერთგვარი სულიერი განწყობილება, რაც გადამდები სენივით შეიზურბოს თითქმის ყველა მოწაფეს. ამიტომ დინჯათ უნდა შევიდეს მოწაფეებთან და თავისი მოქმედების დროს არ ცუტობდეს. ერთხელ კლასში რომ შეკვიდრიდნენ გუნებაზე ვიყუვი, სახე მიტირდა. ბავშვებიც იმ გაკვეთილზე ზღაზღნით ეკიდებოდნენ საქმეს, სიტყვიტე და სიმკვირცხლე დაჰკარგეს. მასწავლებელთან რომ ჰყუვი, ცუტათ მოგვიდე სწავლებას ხელი. ბავშვები მართლაც მისმენდნენ, მაგრამ გაკვეთილს შემდეგ, როცა გარეთ გამოგვიდი, წერს გადასული მდევრა-უვირილი დასცხეს.

დედა-ენა.

საჭიროა ბავშვებს შეავყაროთ უფველივე მშობლიური და დედა-ენის სწავლება შესაფერ დონეზე დავაუენოთ. მართლაც დღევანდელ სულის შემხუთველ პირობებში ძნელია მიზნის მიღწევა, მაგრამ არ გვმართებს მაინც გულის გატეხა. საქმე ის არის—ცუდი პირობები გადალახო, თორემ კარგ პირობებში მოქმედება ყველასთვის თითქმის ადვილია.

იმისათვის, რომ ბავშვებმა შეისწავლონ დედა-ენა, საჭიროა.

- 1) თვითონ მასწავლებელი ლაპარაკობდეს სწორი ქართულით.
- 2) უკითხავდენ ბავშვებს შესაფერ მოთხრობებს და ანტერესებდენ საგნით.
- 3) როცა კითხვაში საკმაოდ გავარჯიშდებიან — (მეორე წლიდან) ურიკებდენ მოწაფეებს ჰატარა წიგნებს. უკეთესია, თუ ზღაპარი, ან ლექსის წიგნი იქნება: — ბავშვები ლექსებს ძლიერ უტანებიან.
- 4) გამოათქმვიონ თავისი აზრი მოწაფეს სიტყვებით;
- 5)

ვაწერინათ მათთვის მისწოდებულ ტუმაზე, პირველ ხანებში მათივე ცხოვრებიდან. ასწერონ რომელიმე შესანიშნავი მოვლენა. პირველ ხანებში აღნიშნონ ნამდვილი ფაქტები, ნამდვილი ამბავი, ბოლოს, უკანსკერულ განყოფილებებში—შეთხზან თვითონ ამბები. სწერონ წაკითხული მოთხრობა-სტატეების შინაარსი და მოქმედ გმირთა დახასიათებაც. აღნიშნონ—ვის რომელი მოთხრობის გმირი მოსწონს და რატომ. სწერონ—ვის იცნობენ თავის სოფელში კეთილ კაცს და როგორ იჩენს თავის გულკეთილობას ეს ადამიანი, ვინ არ მოსწონთ და რატომ? რა თვისება მოსწონთ კაცში და რა არა. რა ცუდი ჩუქულება დასაგმობი და რატომ. ბოლოს—თვითონ ამოიჩინონ ტუმა და სწერონ, ვის რა საგანზე სურს. შეიძინონ რეკულები, სადაც ისინი აღნიშნენ უოველ დღიურათ თავის მოქმედებას, მას, თუ რა შეემთხვათ, რა ნახეს, ან რა შეიძინეს კარგი და სხვა. უველას ეს მასალა უნდა მიაწოდონ იმის მიხედვით, თუ რომელია პირველად აღვივლად დასაწერი მათგანი, რომ თან და თანობითი სიძნელების მიხედვით სწერონ. რომ ბავშვები შეეჩვიონ აზრების ლოგიკურად დაწესებას, საჭიროა ვაწერინათ ისეთ ტუმაზე, როცა ბავშვებს თავიანთი ეშვებათ მოქმედების სხვა და სხვაობა. მაგალითად, სწერონ ამ ტუმაზე: „რა ვაკეთე გუშინ“. აი, რას სწერს ერთი ჩემი მოწაფე ამ საგანზე: „ავდექი დილით, ტანისამოსი ჩავიცვი, პირი დავიბანე, სახლი დაგვავე და ჭიქა-საინი დავრეცხე. მერე წყალი შემომეღია და წყალი მოვიტანე. მარტო ვიუფი, სახლს ვბატონობდი. ძმა სკოლაში გავცხაუნე. და როცა დაბრუნდა, სადილი ვჭამეთ. სადილი რომ ვჭამეთ, ვკითხე—გაკვეთილი რა არის მოცემულითქო, მან მითხრა უველაფერი, და მე წიგნი ვაკითხე. დადამდა. ჩემმა ძმამ (თვითონ დამწერი ქალი) საქონელი მორეკა, დამწვევდა და საკვები მისცა. ამასთანავე დედამაც მოვიდა... ძალიან

გამეხარდა“. ეს ამოვიწერე ამ მოწაფის რეკულებიდან თითქმის უცვლელად.

მასხოვს:—სამრეველო სკოლის მესამე თუ მეოთხე განყოფილებაში ვიუფი. ავიღე ხელში კალამი და დავწერე: „ჩვენი მღვდელი (ის, ვინც მაშინ საღვთო სჯულს გვასწავლიდა) წინეთ ბუღალჩინი იყო, ახლა მღვდელია... აი, ეს სიტყვები დავწერე, და როცა ჩემი დაწერილი წავკითხე, ჩემს სიხარულს საზღვარი არ ჰქონდა! გახარებულმა დედასთან მივირბინე და წავუკითხე. და მაშინ რომ დამეწერა ის, რაც იმ ბავშვმა დასწერა, სიხარულით ხომ ცას დავეწვოდით! ვუვიქრობ, არა ნაკლებ სიხარულს გრძნობენ ისინიც ამ წიგნის დროს: ბავშვები საქმიანობენ, თავს დასტრიალებენ ცხენებით მშობლიურ კერას, ემატებათ ხალისი სწავლისა, ითვისებენ ცოდნას და უვითარდებათ დაკვირვების ნიჭი.

ტუმაზე „ვინ მიუყვარს და რატომ“ ერთი სწერს სხვათა შორის: მიუყვარს მშობლები, რადგანაც ისინი ხელს მიწეობენ, რომ მე ვისწავლო; მიუყვარს სწავლა, რადგანაც უსწავლელი კაცი ახლანდელ დროში არ ვარცა და შუა კაციც არ არის.“ მეორე სწერს: „უველაზე უფრო მიუყვარს ჩემი მასწავლებელი... ბოლოს დასძენს: „სულ უველაზე უფრო ჩემი ნათლია მიუყვარს“. აი, დახასიათდა ეს ბავშვი! გამაშკარავდა, რომ ის თელიდა, როგორც მას თავისმა ამხანაგმა უწოდა, როცა მე ეს შევნიშნე მას. შეუძლებელია, რომ კაცს ჯერ ერთი უვერდეს უველაზე უფრო და ამავე დროს ამაზე უფრო კიდევ სხვა უვერდეს.

საერთოდ, უველა წერითი მუშაობა დიდ მასალას გვაძლევს ბავშვთა ხასიათის გამოცნობისათვის. ეს კი ფრად საჭიროა მასწავლებელთათვის, რათა მათ უვერდებს მიაქციონ ბავშვის ხასიათის ცუდ მხარეებს, შეასუსტონ და მოსპონ იგი.

ანგარიში.

ზოგიერთი სკოლის მოწაფეები ანგარიშში ძლიერ სუსტნი არიან. რუსულად შეუძლიათ იანგარიშონ, ქართულად კი „60“, „70“, „30“ ვერ წაიკითხვენ. გამოსაცდელად პატარა, სულ უბრალო ამოცანა ვუთხარი ბავშვებს. მათ რუსულად დაიწიეს ანგარიში. კარგი, თუ გინდა დაიწიონ, მაგრამ როცა მოკავდნენ. რათ ვერ შესძლეს ქართულად გამოანგარიშება? ეს შეეძინება მეორე განყოფილების მოწაფეებს. სხანს გონიერი მასწავლებელი პირველ წლებსვე, აი მაშინ, როცა სავალდებულო არ არის მუდამ უცხო ენაზე ჩინი, ის რუსულს აჭარბებდა, მშობლიური კი დაავიწყა.

ანგარიშის სწავლება პირველ ხანებში უნდა მიდიოდეს აუცილებლად თვალსაჩინოთ, საგნების შემოქმედებით. ბოლოს შეიძლება მარტო რაცხვით იანგარიშონ. უფელდღე ორი სპი ამოცანა უნდა გამოიანგარიშონ ბავშვებმა. ვთქვამთ, თუ მასწავლებელი დროს არ დაჰკარგავს უბრალოთ, პირველ წელს ასამდე გამოცდის უფელ მთქმელებს მშობლიურ ენაზე. ხუთი-ექვსი წლის განმავლობაში კი ბევრს ისეთ ცოდნას შეიძენენ, რაც დიდ სარგებლობას მოუტანს მათ. სწავლაც რომ ვერ განაგრძონ, ბრმათ არ დახვდებიან იმ შემთხვევებს, როცა მათ დასჭირდებათ თავისი ცოდნა გამოიყენონ.

გეომეტრია.

ამ საგნის სწავლების დროს განსაკუთრებული ყურადღება უნდა მიექცეს იმას, რომ ბავშვები ნათლად წარმოიდგენდნენ საგანთაგან დაჭერილ სივრცეს და არა თვითონ ფიზიკურ საგანს. სწავლება უნდა ხდებოდეს თვალსაჩინოთ. სადაც ეს შესაძლოა, ჯერ საგნები ვუჩვენოთ, შემდეგ დაფაზე დავუხაზოთ. ვახაზვით მოწაფეებს სხვა და სხვა ფიგურები. ვეცადოთ ბავშვებმა შეიძინონ პრაქტიკული ცოდნა მიწის ზომვის შესახებაც

სამშობლოს შესწავლა.

გეოგრაფიის სწავლება უნდა იწიებოდეს მესამე განყოფილებიდანვე. ჯერ ბავშვებმა უნდა შეისწავლონ გეოგრაფიულათ ქვეყნის მხარეები, შემდეგ საკლასო ოთახი ასწიონ, გაეცნონ იმ სოფელს, სადაც სკოლა სდგას, სადაც ცხოვრობენ; შეისწავლონ თავისი საზოგადოება, მახრა, გუბერნია, თავისი მხარე, მერვე ჩვენი ქვეყნის სხვა და სხვა მხარეები. გაეცნონ მთელ საქართველოს, კავკასიას, მის ხალხს, ბუნებას მისას, ადგილების მდებარეობას, ცხოველთა და მცენარეებს. შეისწავლონ თავისი ქვეყნის ჰავა. ამითი მომზადდება ნიადაგი სახელმწიფო და საზოგადო გეოგრაფიის შესწავლისათვის. მოწაფეები უნდა გაეცნონ სხვა და სხვა ქვეყნებს, შეადარონ ერთმანეთს, სცნონ განსხვავება და მსგავსება. შეისწავლონ ცხოველები და მცენარეები სხვა ქვეყნებისაც. თავისი ქვეყნის მიწა და ჰავა შეადარონ სხვა ქვეყნებისას და მიხვდნენ—იმ ქვეყნის ეს თუ ის მცენარე, ან ცხოველი იხიერიეს თუ ვერა ჩვენში. თუ კი ჩაინერგონ ეს გულში, რათა შემდეგში ხელი შეუწყონ სხვა ქვეყნების სასარგებლო მცენარეების და ცხოველების ჯიშის ჩვენში გავრცელებას. უურადღებით წაიკითხონ წიგნში და დაინსომონ იხ ადგილები, სადაც აღნიშნულია, თუ როგორ ებრძვის ხალხი ბუნებას, იმორჩილებს მის ძალებს, რათა თავისი ცხოვრება უკეთ მოაწიოს. ამითი ისინი დაინახვენ, რომ ჩვენთვის მეტი შრომაა საჭირო,—მაშინ ასე ღარიბულად არ ვიცხოვრობთ, აქ მიწის სარწყავი არხების გაყვანა დიდ შრომას არ თხოულობს, როგორც ეს ცნულ ქვეყნებში ხდება, სადაც მიწაში გაჰყავთ არხები და სარწყავათ ხმარობენ ბევრი წვალუბითა და შრომით ამოჭრილ ჭების წყალს. მასწავლებლის მთელი ყურადღება იქითკენ უნდა იყოს მიმართული, რომ ამ საგანმა ელემენტარული ცოდნა მაინც შესძინოს ჩვენს ბავშვებს გეოგრაფიიდან.

ბავშვები უნდა გაეცნონ თავისი მხრისა და სხვა ხალხთ მრეწველობასაც. ურიგო არ იქნება, თუ აქვე მივაწვდით ბავშვებს ცნობებს მიწის შემადგენლობისა და დამუშავების შესახებ, რადგანაც ჯერჯერობით სამეურნეო სკოლები არ არის გაფრტელებული ჩვენში და ცოდნა იმისა, თუ როგორ სჯობია დამუშავდეს მიწა, ჩვენს ხალხს დიდ საჩუკებლობას მოუტანს.

ისტორია.

თუ გვინდა, რომ ბავშვს არ გაუძნელდეს რუსეთისა (და საზოგადოდ) ისტორიის შესწავლა, ჯერ უნდა გავაცნოთ ჩვენი ხალხი, ჩვენი წარსული მოკლედ მაინც და ეპიზოდებში ჩვენს ერის ცხოვრებიდან. ვაცნოთ ბავშვებს—რა ვიყავით და რა ვართ. ჩავუჩვენოთ მათ გულში სიუფარული მშობლიური ერისა და სხვა ეროვნებისაც. კარგი იქნება, თუ მოგინახვოთ შესაფერ დროს და ცოტაოდენ ცნობებს მივაწვდით საზოგადო ისტორიიდანაც.

საჭირო არ არის ბავშვმა ზეპირად ისწავლოს გაკვეთილები. კარგი იქნება, თუ მასწავლებელი ბავშვებს მიაჩვენებს გაკვეთილების შინაარსის თავისი სიტყვებით გადმოცემას. ეს კარგია ენის შესწავლისთვისაც.

ხატვა.

ბავშვები ძლიერ ხალისით ეტანებიან ხატვის გაკვეთილებს. ეს იმიტომ, რომ როცა ხატავს ბავშვი, ხედავს თავის შემოქმედებით ნიჭს და ეს ახარებს მას. ხატვის დროს ბავშვი თვითონ არის საქმის მკეთებელი, დაინტერესებულია საგნით და როცა ხატავს. სცდილობს თვალწინ ედგას ის საგანი, რასაც ხატავს. აქ მას უვითარდება წარმოდგენის ნიჭი.

ხატვის გაკვეთილები უნდა იწყებოდეს პირველი წლებიდანვე. კარგი იქნება; თუ ბოლო წლებში მაინც ვავარჯიშებთ ბავშვებს თავისუფალ ხატვაში. დახატონ ვის რა სურსო. ხატვის დროს უნდა იხმარებოდეს ფერადი კა-

რანდაშები. როცა ბავშვი ხატავს მრავალ ფერად აატრელებს, ეს მას ძრიელ მოაწონება, ბავშს თვალ წინ უნდა ედგას ის საგანი, რასაც ის ხატავს. უნდა ვცვალოთ. რომ ხატვის დროს ბავშვს ისე წარმოვადგენით საგანი, რომ მან მისი სახის მოხაზულება ქადაგდებულად მოიტიანოს. შემდეგ ამ ოცნებით გავლებულ ხაზებს ფერადებს გაუსვამს.

გალობა-სიმღერა.

გალობის სწავლებაც ცუდად არის დაყენებული ჩვენს სკოლებში. ბევრი მასწავლებელი ისეთია, რომ სიმღერა-გალობის სწავლება არ იცის. ძლიერ საჭირო და მოსაწონი კი არის ეს საგანი! ვის არ აამებს ტკბილი ხმა? საჭიროა ოჯახებშიაც ვარჯიშობდნენ ბავშვები მღერაში და სკოლებში პირველი წლიდანვე. საეკლესიო გალობის ბავშვების მიერ შესწავლასაც დიდი მნიშვნელობა აქვს. როცა საუდარში გალობენ, მაშინ მსმენელნი სტებებიან, მშვიდდებიან, დროებით მაინც შორდებიან მწარე ამაოებას და ეუფაჩაზებათ სინიღისი.

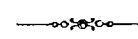
სადვთო სჯული.

ეს საგანი ყველა ჩვენს სკოლაში აბუჩად არის აკლებული! ერთი მოწაფე არ შეკულება, რომ ეს საგანი უეფარდეს. სამწუხარო კიდევ ის არის, რომ ამ საგნის მასწავლებლებიც სძულთ. ხშირად გამოგონია ბავშვებისგან: „მღვდელი მოვიდა!.. აი მოსტყდა ფეხები!“ ამისი მიზეზები არის ის, რომ ამ საგნის სწავლებაც ცუდ ნიადაგზეა დაყენებული. მასწავლებლები აზეპირებენ ბავშვებს მათთვის გაუგებარ ტექსტს, კარგი წესები სწავლებისა ვერ მოუნახვოთ.

საჭიროა უურადლებით მოეპურან ამ საგანს ჩვენი მამები და ნუ გახდებიან სადვთო სჯულის გაკვეთილებს ბავშვების მასწავლებლათ.

რუსული ენის შესახებ ამ წერილში არაფერს ვამბო, რადგანაც უამისოდაც ბევრს „გვასწავლიან“, თუ როგორ უნდა ვასწავლოთ.

გერასიმე.

აკაკის წერილი

მრასი ათასი მეომარი გამოიყვანა ჯერ-ჯერობით ამ პატარა საქართველომ და იძულებითი არა ყოფილა რა!

ყველა თავის სურვილ-ნებითა და სიხარულით მიისწრაფოდა რუსის ჯარებთან ერთად თავდასადებად შორეულ ქვეყნებში. დიდი ხნის გულის ნადებმა გრძნობამ სიმღერათ ამოიხეთქა და ტკბილი გუგუნე გადაეცა საქართველოს მთასა და ბარს. ერთი საუკუნეა, რაც ამისთანას არას მოსწრებია-რა საქართველო. დღევანდელ ქართველში გამოიღვიძა წინაპარმა! გმირული სიკვდილი აღარაფრად მიაჩნია და თავის განწირვით უნდა რომ სხვების სიკვდილი დასთრგუნოს და მომავალ დემას ცხოვრება მიანიჭოს!...

რამ გამოუღვიძა, მთელ საუკუნის განმავლობაში მიყუჩებული გრძნობა?—იმ აღთქმამ, რომელიც გამოიხატება სარდლის სიტყვებში: „რუსეთი გამოდის მოსარჩლედ პატარა ქვეყნების, რომელ-

ნიც ძალმომრეობით დაჩაგრული არიან! დეე, ამიერიდან ნულა იქნება პატარა ერის გაქვლვა და ქვეყნად დამყარდეს თანასწორობა, ძმობა, ერთობა და სიყვარულიო“...—აი სწორედ ამ აზრით იყვენ ჩვენი წინაპრები გამსჭვალული, როდესაც რუსები მოიწვიეს!

თუ დღემდის არ ხორციელდებოდა ეს დიადი აღთქმა, ეს სულ ზოგიერთების ბრალი იყო და დღეს გაახლებულ რუსეთის აზრი და სურვილი გამოითქვა უმაღლესის პირით. იმედია ასრულდება ჩვენი წინაპრების განზრახვაც.

...
სწორეთ ამან ააფრთოვანა დღეს საქართველო და მოაგონა მამაპაპის ანდერძი: „სჯობს სიცოცხლესა ნაძრახსა სიკვდილი სახელოვანიო“!

გაუმარჯოს დიდებულ რუსეთს და მასთან ერთად ამ პატარა საქართველოს!... მრავალ ჟამიერ!... („თემი“)

აკაკი.

ორიოდე სიტუგა ბ. ალხაზიშვილის უკანას- კნელი წერილის გამო*)

ბ. ილია ალხაზიშვილი ერთი სიმპატიური კალმის მუშაკთაგანი ქართველია. იგი კარგა ხანია მოღვაწეობს ქართულ ჟურნალ-გაზეთებში; მას ეკუთვნის მთელი წყება საბუნებისმეტყველო მოკლე წერილებისა. ალხაზიშვილის წერილები საერთოდ მოფიქრებული და წინდახედულებია შინაარსით, კერძოთ კი მათ თვალსაჩინო ღირსებას შეადგენს ბროლოსავით სუფთა, გამტკიცებული ენა. ჩვენებურ პერიოდულ გამოცემებში ბევრი არაა ასეთი ღირსებით შემკული ნაწერები და ამის გამო სრულებით ბუნებრივია, რომ ალხაზიშვილის წერილებს სიამოვნებით მოელოიან ხოლმე ზოგიერთა მკითხველები და ჟურნალის მიღებისათანავე პირველად მათ ეძებენ წასაკითხად.

ასეთი ხალისით ავიღეთ ჩვენც ხელში ამ წლის ოქტომბრის ნუმერი „განათლებისა“, რომელშიაც მოთავსებულია ხსენებული პირის წერილი საზოგადო სათაურით: „ბუნება და სამკურნალო მეცნიერება“. თვალჩაიციებით ჩავიკითხე წერილი ბოლომდე, მაგრამ, სამწუხაროდ, ამ ხელად კვლავინდებური სიამოვნება აღარ განგვიცდია აღნიშნული ნაწერისაგან. წერილი მოკლებულია ორიგინალობას. ბ. ალხაზიშვილი მხოლოდ აპოპულიარებს, ე. ი. ცდილობს მდაბიოდ და მისაწდომად გადასცეს ფართო საზოგადოებას ის, რაც მეცნიერებს გაურიგებიათ დღევანდლამდე

იმის გამოსარკვევად, თუ „როგორ გაჩნდა ქვეყნად სიცოცხლე“.

ბ. ალხაზიშვილის წერილი ჯერ დაუმთავრებელია და ამის გამო ძნელი გამოსაცნობელია, რომელი ჯგუფის მეცნიერებს მიემხრო ჩვენი მკვლევარი, — იმათ, რომლებსაც მეთაურობს ცნობილი ჰეკელი, თუ იმათ, რომლებსაც წარმომადგენელად უნდა ჩავთვალოთ ბუნებისმეტყველი და ფილოსოფიის დოქტორი ე. დენნერტი. აღსანიშნია მხოლოდ ის გარემოება, რომ საერო განათლების ქართველი მკვლევარები საღვთისმეტყველო-ფილოსოფიურ კითხვებში მომეტებულ ნაწილად პირდაპირ მონობას და ლაქიობას იჩენენ დარვინ-ჰეკელის თეორიებისას. თუ ბ. ალხაზიშვილიც ამ გატკეპნილ გზას დაადგა და აღებული საკითხი ჰეკელისებურად გადასჭრა, ზნეობრივ მოვალეობად მივიჩნევთ უსათუოდ გამოვეკამათოთ მას და ყველასთვის ცხადი გავხადოთ, რომ დარვინ-ჰეკელის მოძღვრება, რომელიც ასე იპყრობს ჩვენი მკვლევარებისა და მკითხველების ყურადღებას, დატოვებულია დღეს ევროპის მეცნიერებისგან, როგორც დრო მოქმული და საბუთიანობას მოკლებული ჰიპოტეზა, მაშასადამე, მისი ქადაგება და გავრცელება ჩვენში მაჩვენებელია მხოლოდ ჩვენი საერთო განუვითარებლობისა და გონებრივი ქვეითობისა. ამ შემთხვევაში ქართული დარვინისტ-ჰეკელისტები გვაგონებენ იმ მხლებლებს, რომლებიც დიდათ თავმომწონობენ და კეკლუცობენ, როდესაც გამოეწყობიან ხოლმე

*) იხ. „განათლება“ 1914 წ. № VIII.

ქალბატონებისაგან გათელილსა და გატვირთულ გამოხატვალ კაბებში.

დღევანდელი ჩვენი შენიშვნა გამოწვეულია ალხაზიშვილის წერილის პირველი სტრიქონებით. წერილის დასაწყისში ალხაზიშვილი, მეტი რომ არა ვთქვათ, მოუფრთხილებლად ეხება მოსე წინასწარმეტყველის მოთხრობას ქვეყნის შექმნის შესახებ. ალხაზიშვილი ჰსწერს: „მას აქეთ რაც ადამიანი შესდგა კულტურის კიბის პირველ საფეხურზე, განუშორებლივ სდევნიდა ერთი საკითხიც: „როგორ გაჩნდა ქვეყნად სიცოცხლე“?... ეს საკითხი არ ასვენებდა გონიერ ადამიანს და ყველა საუკუნოებათა მეცნიერებს... ადამიანის ჭკუა-გონებას ერთს დონეზე გაჩერდეს, გაიყინოს, გაითანგოს. მოსე წინასწარმეტყველის მიერ 3500 წლის წინად წარმოთქმული ლეგენდით იკვებოს, ქვეყნის შექმნის კარდმოცემა კვლავ დეჭოს, სცახხოს“... (ხაზი ჩემია).

ხაზ გასმული სიტყვები გვიჩვენებენ, რომ ბ. ალხაზიშვილი სრულებით არ არის გაცნობილი ქვეყნიერობის გაჩენის საკითხის ფართო და სერიოზულ ლიტერატურასთან, თორემ მისი გაფრთხილებული ხასიათი და წინდახედულობა რომ ვიცით, ასე ადვილათ და ერთი კალმის მოსმით არ გაბედავდა „ლეგენდად“ მოენათლა ის თქმულება, რომლის სწორი და ბადალი დღევანდლამდე არა გააჩნიარა განათლებულ კაცობრიობას. რავექნათ, როგორ დავარწმუნოთ ბ. ალხაზიშვილი, რომ წინასწარმეტყველი მოსეს თქმულება ქვეყნის შექმნის შესახებ არის ნიადაგ მტკიცე სინამდვილე და არა „ლეგენდა“, როგორც მას ჰგონია? არსებულ კოსმოგონური თეორიების განხილვას და ამის შესახებ მეცნიერული ლიტერატურის გარჩევას რომ გამოვეკიდოთ, მეტად შორს

წავალთ, წერილი აღარ მოთავსდება საერთო ჩარჩოებში და, იქნება, მკითხველთა მომეტებული ნაწილისათვის ცოტა სამძიმო და ხალისს მოკლებულიც დარჩეს. ამიტომ, ჩვენი შეხედულებით, უმჯობესი იქნება ამ ხელათ დავჯერდეთ იმის გაცნობას, თუ რა შეხედულობისანი არიან მოსეს თქმულობის შესახებ ზოგიერთა მსოფლიო მეცნიერული ავტორიტეტები, ხოლო თუ ეს საკმარისი არ დარჩა შემდეგისათვის, მერე გავაფართოოთ და განს გავწიოთ წერილის ფარგლები.

აი, სხვათა შორის, რამდენიმე გამოჩენილი მეცნიერის შეხედულობა წინასწარმეტყველი მოსეს თქმულების შესახებ ქვეყნის გაჩენის თაობაზე:

ქიმიკოსი და ქიმიური გეოლოგიის დამფუძნებელი გ. ბიზოფი სწერს: „აქა ბუჯითი ძიებით, აქა დაკვირვებისა და გამოცდის (ექსპერიმენტის) საშუალებით მისწვდა ნამდვილ ცოდნას შექმნათა წიგნის უკვდავი აქსონა; აქა, მან მიაღწია ჭეშმარიტებას ცოდნას შექმნის მეორე წყაროთი—ღვთის ჩაგონებით. ხოლო ჭეშმარიტება მუდამ უამს ჭეშმარიტებადვე რჩება“.

ფიზიკოსი ბიეტი აღნიშნავს: „ან იმდენადვე დიდი გამოცდილების ჰატრანი იყო მეცნიერებაში მოსე, რამდენადაც ჩვენი თანამედროვე მეცნიერები, ანდა იგი იყო ზეშთაგონებუდი.“

განვითარების თეორიის მამათმთავარი კ. ე. ფ. ბერი გვასწავლის: „გინც მოსეს ნაწერებს გუჯდასმით ჩუკვირდება, დაძერწმუნება, რომ განგული საუკუნოებიდან მათზე უმადლესს ანაფერს არ მოუწევია ჩვენამდე და არც რამე მოგვეცემა“.

დარვინის მეგობარი და გამოჩენილი გეოლოგი ლიდიელი მოგვითხრობს: „რამიმათულებითაც არ უნდა ვაწარმოთ ბუნე-

ბის გამოკვლევა, ეველგან შეგვხვდება შემოქმედი კანების, მისი განგებისა, ძლიერებისა და სიბრძნის უცხადესი საბუთები“.

ზოოლოგი აგასისი მოწმობს: „ბუნების მეცნიერულად შესწავლამ უნდა შეგვიძინოს მტკიცე რწმენა, რომ სუუველაფერი აშენებულა უმადლესი სულისგან, ეველაფერი მისგან გამომდინარებს და იგი შეუფერს დრასა და სიერცეს შორის აწინდელთა, წარსულთა და მომავალ დამოკიდებულებათა ზედა“.

ასეთი აზრების მოყვანა შეგვიძლია ძალიან ბლომათ, მაგრამ ეს იქნება მხოლოდ წერილის გაქიანურება. გარეგნული ზომის გადიდება, ერთისა და იმავე დებულების სხვა და სხვა სიტყვებით გამოთქმა და არა არსებითი განმტკიცება ნათქვამისა. ამის გამო საჭიროდ აღარ ვთვლით წერილის მეტ დატვირთვას მრავალ მეცნიერთა საგულისხმო სიტყვების მოყვანით.

ვინც ჰეკელის თრიაქით არ არის დამთვრალ-გაბრუებული, უსათუოდ დარწმუნდება, რომ „ლეგენდალ“ წოდება იმ მოთხრობისა ქვეყნის გაჩენის შესახებ, რომელსაც ბერი, ბიზოფი, ბიეტი, ლიაიელი და მათგვარი მნათობნი მეცნიერებისა აღიარებენ უკვდავ ქემშარიტებად, მძიმე დანაშაულად უნდა ჩათვალოს ყოველ გაგებულ მწერალს. ჩვენ ვიმედოვნებთ, რომ პატივისცემა, რომლითაც უსათუოდ გამსჭვალულია ბ. ალხაზიშვილი ჟურნალ „განათლებისადმი“, უკარნახებს მას უკან წადებას და ამოფხეკას ამ საპატიო ორგანოს სტრიქონებიდან იმ შეუფერებელი და უხამსი ლექსისას, რომლითაც მან მონათლა მოსე წინასწარმეტყველის თქმულება ქვეყნის შექმნის შესახებ.

ეპისკოპოსი ლეონიდი.

ი ზ რ ე

მოსეს სჯულის თანახმად წინადაცვითეს ყრმა იგი და უწოდეს იუდა. და აღიზარდა იუდა ტანჯვა-მწუხარებაში. ყველასაგან დამცირებას და შეურაცყოფას დებულობდა, რადგან ის ეკუთვნოდა იმ ერს, რომელიც საუკუნეთა განმავლობაში განიცდის კიცხვა-გმობას. ტანად მაღალს, თავს უფარავდა შავი ხვეული თმა, პირისახეს უმშვენებდა არწივისებური ცხვირი და თოვლის ფერი დიდრონი თვალები. სძულდათ იუდა ქრისტიანებს, მაგრამ არც ებრაელები გრძნობდენ მისდამი სიყვარულს, რადგან მათ შორის გავრცელებული იყო ხმა: ზელფას მოხუც იაკობი-

საგან კი არ შეძენია იუდა, არამედ ქრისტიანისაგან, რომელთანაც მას ფარული კავშირი ჰქონდაო.

სწრაფლ დასრიალებენ ცის თაღზე თერთრი ღრუბლის მოძრავი მთები. შორს შორს სადღაც მიაქანებს ყვავილთა ფოთლებს ნელი სიო. მკერდ გაღეღილი სწევს სარეცელზე ზელფა და იდუმალ ფიქრებით გატაცებული გასცქერის ბუნების წიაღს. უნებურად მოსხლტენ მის წამწამთ ცრემლთა მძივები და ვერცხლის წყალივით დაგორდენ ფერ მიხდილ სახეზე, მაგრამ მწარე მოგონებასთან ერთად, სულში აღსდგა მოგონება ტკბილ წუთებისა და

მკრთალი ღიმილი გადაეფინა ფერ მიხდილ ბაგეს.

— დედა! დედა! მტანჯავენ, მცემენ! სილას მაყრიან თავზე. დედა! დედა!

ქვითინით დაემხო მის წინ პაწია იუდა.

— შვილო ჩემო! რად სტირი! რად სტირი საყვარელო ბავშვო?!

— დედა! აღარ წავალ სკოლაში, იქ ბოროტი ბავშვები მტანჯვენ.

— ნუ სტირი! ქრისტიანები ყველგან ავიწროებენ ებრაელებს.

— გზაშიდაც არა მაქვს დედა მოსვენება, ეხლაც ძლივს შემოვასწარ შინ. ურია, ებრაელი ქრისტიანების სისხლის მსმელია მომძახოდენ უკან.

მხურვალედ მიიკრა გაღელილ მკერდზე საბრალო ბავშვი მწუხარე დედამ და მწარედ აქვითინდა.

ამ გვარ პირობებში იზრდებოდა იუდა. მის გულში ჩაინერგა შიში და ძრწოლა. უმეტესად მარტოობაში ატარებდა სიცოცხლის უხალისო წუთებს. საზოგადოებისაგან შეურაცყოფილი ოცნებაში ეძებდა შევებას.

ბავშვებით შეურაცყოფილი, ერთხელ უმწეო ნაბიჯით გარბოდა იუდა ქალაქიდან. მისი ანკარა ცრემლები ქუჩის მხურვალე მტვერში იღველფებოდა. გასცილდა ქალაქს, მხიბლავ სურათად გადიშალა მის წინ მღუმარედ აზიდული მთა, სასოწარკვეთილებით მიატკერდა მის მწვერვალს, რომელზედაც ცას თითქო თვისი კალთა გადაეფარებინა.

— რა ახლოს არის ცა. საკმარისია მწვერვალზე ასვლა, რომ შეუერთდე ცის წიაღს. იქ ვერას დამაკლებენ ბოროტი ბავშვები. იელოვას სამფლობელოში უთუოდ ვიპოვი შევებას. გაიფიქრა საბრალო ბავშვმა და გადასწყვიტა ასულიყო მთაზე. მტკიცე ნაბიჯით შეუდგა ბილიკებს...

მზე დასავლეთით გადიხარა და უფრო მხიბლავ ფერადებით ააელვარა მთის მწვერვალი. დაიღალა იუდა, ოფლი სდის, უნდა შეისვენოს, მაგრამ კიდევ რამდენიმე წუთი და მისწვდება ცას. მოიკრიბა უკანასკნელი ძალა და ქშენით შეეყვამალა მალა. მზის სხივები მოსხლტენ მთის მწვერვალს და შთაინთქენ სადღაც უფსკრულში. აჰ მიადწია კიდევ, უკვე აღაპყრო ხელები ზეცად, მაგრამ სასოწარკვეთილებით მოცული განერთხო მიწას.

სადღაც შორს, მეორე მთის მწვერვალზე მოსჩანს ცის ჰორიზონტი და არა აქ, არა აქ. სტირის იუდა. ვინ ანუგეშებს? ღამემ ფრთები გაშალა და ბნელი წყვილიაღი მოჰფინა სივრცეს. დაღლილმა ბავშვმა უიმედოთ დახუჭა წამწამნი და საამო ძილმა მოიცო.

— სად არის იუდა? სად წავიდა სადა? განცვიფრებით ეკითხებიან მშობლები ერთმანეთს, დაეძებენ მეზობლებში, მდინარის პირად გააფთრებული დარბის მოხუცი იაკობი, რომ შვილის უსულო გვამი მაინც იპოვოს. იუდას კი ტკბილად სძინავს შორს, მთის მწვერვალზე.

შუა ღლისას დაბრუნდა იუდა შიშისა და შიმშილისაგან გულ-შეღონებული. ძლივს გამოირკვიეს ბავშვის სიტყვებიდან, თუ სად იყო ის და რად ავიდა მთის მწვერვალზე.

— უგნური იუდა—კბილების ღრჭილით ამბობს გაჯავრებული იაკობი და სურს სცემოს საბრალო ბავშვს, მაგრამ დედის მხურვალე მკერდი და გაშლილი თმა იფარავს ამ ჟამად მას...

რა არ სცადა, რომ თავი დაეღწია უფერულ არსებობიდან, შეეცადა დაახლოებოდა იმ ფარულ წრეს, რომელსაც მიზნად დაესახა ბოროტების ძირიანად აღმოფხვრა კაცობრიობის მატთანედან, მაგ-

რამ ყოველ ფარულ წრეში ხომ სიცოცხლის გამანადგურებელ ხმად ისმის სიტყვა იუდა? და ცდამ ამაოდ ჩაუარა. დაუახლოვდა ქრისტეს მოძღვრებას, დაჰგმო სჯული მამა-პაპისა, მაგრამ მით მხოლოდ ზიზღი დაიმსახურა ებრაელებში. მოხუცმა მამამ გააკიცხა, შეაჩვენა, როდესაც მის ხელში დაინახა წიგნი, რომლის ყდაზე ყვითლად იყო ამოჭრილი ჯვარი ქრისტესი.

სავსებით ჩამოშორდა იუდა საზოგადოებას, განმარტოვებით ატარებდა დროს ბუნების წიაღზე. და ერთხელ ამ მარტოობაში ჩაიჭრა ბედნიერება ახალგაზდა ასულის სახით.

სევდით აღვსილი დასცქერის მალლობიდან მსწრაფლ მსრბოლ მდინარის ზვირთებს. სევდა ნალველი შეგუბებულა მის სულში, სევდა მშვიდი. გამოურკვეველი და მის მთრთოლვარ ბაგეთაგან აღმოხდა წყნარი, ზესთა ბუნებრივი ჰანგი. ამ ჰანგში იყო განმეორება ბაბილონის ტყვეობაში მგმინავ ისრაელისა. იყო რალაც მზგავსი იერემიას სასოწარკვეთილ გოდებისა, იყო რალაც მზგავსი სულამიტის ქებისა. მოესმა იღუმალი ჰანგი შორიანლო მდგომ ქალწულს, რომლის სულში დელავდა დაუცხრომელი ვნება და მოურიღებლად მივიდა იუდასთან.

დადუმდა იუდა და მორცხვად ჩაჰკიდა თავი. სდუმდენ ისინი და ამ დუმბილში ისმოდა ძახილი გიჟურ ვნებისა. სულს დაწყლოლებულს, ტრფობის კოცონზე დასაფერფლად იწვევდა ხორცთა ტკობა.

— ნუ მკითხავ სახელს! შენს მკერდზე ნაზად ირხვეა პაწია ჯვარი და მე კი.....

— მხოლოდ სახელი მითხარ.

— იუდა! — წარმოსთქვა მან წყნარად. დიდხანს იდგა ასული მდუმარედ რალაც

გამოურკვეველი ძალა იბრძოდა მის სულში.

— იუდა! სიყვარული სჯულს არ ემორჩილება.

— ლოლა! ლოლა! აღფრთოვანებით წამოიძახა იუდამ და ცეცხლი გამოკრთა მის თვალებში.

... განვლო დრომ... თან წარიტაცა იუდას სულში აღგზნებული ბედნიერება. ეჰ, ვინ დაენდოს სიამის წუთებს. ნეტარება სწრაფლ ჰრება ვით ციალა ნამი ყვავილის ყლორტზე, მხოლოდ მწუხარება ეუფლებს ადამიანის სულს ვით უკვდავება.

შუა-ღამისას მალულად გადაიპარა იუდა ბაღში და იასამანის ჩრდილს შეაფარა თავი. ძილი დაუფრთხო მთვლემარე ბუბულს მთვარის სხივმა და გაისმა ჰანგი საამო, მაგრამ ისევ მალ ფრთის ქვეშ დაა მალა თავი და მიეცა საამო ძილს.

რალაც წინასწარ გრძნობა აღელვებს იუდას. არ იცის რისთვის დაიბარა ის აქ ამ დროს. ლოლას ის ღამით არასდროს არ ნახულობდა. გრძნობს რომ მის მშვიდ ცხოვრებაში შეჰკრას აპირებს მოუსვენარი ტალღა წამებისა და სურს იტიროს, ცრემლები ღყაროს. ყოველი წუთი საუკუნეებათ ეჩვენება ამ მოლოდინში, წყნარად, აუჩქარებლად გრძელდება დრო ამ მოლოდინში.

შეკრთა იუდა. მის წინ სდგას ლოლა; გაშლილი თმა საამურად დაჰყრია მხრებზე, შიშველი მკლავები და მგზნებარე მკერდი მთვარის სხივთ ეცილებიან ნათლის გამოკრთობაში.

იუდა! წამოდი ჩემთან. ყვავილებით მოვრთე ჩემი სარეცელი. წამოდი! მივეცეთ უსაზღვრო ვნებას! დავიწვათ, დავიფერფლოთ აღერსის კოცონზე. განთიადამდის დარჩი ჩემთან! შემდეგ კი ველარ

მიხილავ, სამუდამოთ გემშვიდობები. ბოროტება შემოიჭრა ჩვენს სიყვარულში. იქ, აი იქ სძინავს მას, ვინც იყიდა ი სიყვარული. ნუ აყოვნებ! ღამე ისწრაფვის.

— რას ამბობ! რას.

— სინამდვილემ დაამსხვრია ტკბილი ოცნება. მე გამათხოვეს...

ღონე მიხდილი მიეყრდნო იუდა იასამანის ტოტებს...

— ყოველივე აღსრულდა?

— ჩემი უმანკოება მინდა შენ შემოგწირო, მსურს დაგატკბო ველური ვნებით. ჩემი უმანკოება შენ ერთს გეკუთვნის.

— არ მინდა შენი სხეული, არა! არა! მე არ წავბილწავ! არ ამოვსვრი ვნების ტალახში ჩემს სიყვარულს და არც ოდესმე გიხილავ შებღალულ შეურაცყოფილს. წავალ შორს. წავალ სამუდამოდ დაკარგულ სამშობლო პალესტინაში. სამშობლო, რომელიც სამუდამოთ დაკარგა ჩემმა ტანჯულმა ერმა ისე, ვით მე სამუდამოთ ვკარგავ სიყვარულს აქ შენს ტურფა კოლხეთში. იქ შევეკითხები იორდანის მთვლემარე ზვირთებს, შევეკითხები ლიბანის ნაძვის წვეროზე მოშრიალე ზეფირს, თუ რად წამართვეს ჩემი სამშობლო, პალესტინა კი არა, შენი სული. მაგრამ არ არსებობს პალესტინა, არ სუფევს შენი ტურფა კოლხიდა, არის მხოლოდ გოლგოთა, მხოლოდ გოლგოთა. არვის სმენია იორდანის ზვირთების დუღუნი, არვის

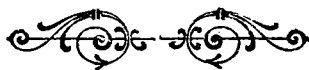
სმენია ფაზისის ველური გოდება, ისმის მხოლოდ გოლგოთიდან მომსკლარ ცრენლთა ნიაღვარის ველური ღრიანცელი. ვინ იხილავს მწვანედ შეფოთლილ მცენარეებს? ყველგან აღმართულია წამების ჯვარი.

— იუდა! წამიყვანე სადმე შორს. წამიყვანე შენს სამშობლოში.

სად წავიდეთ, სად? ან რისთვის? არ არსებობს სამშობლო? არ არსებობს არც ერთი კუთხე. არის მხოლოდ გოლგოთა მხოლოდ გოლგოთა. ფრინველები თავისუფლად შეათარებენ თავს მწვანე ფოთლებს, რომელნიც ფარავენ წამების ჯვრებს, იუდას კი არა აქვს ადგილი, რომ კაცთა ბოროტებიდან დაიფაროს თვისი სიყვარულის საწმისი. ადამიანს რათ შეგშურდათ ჩვენი ბედნიერება? მაგრამ ადამიანები არ არსებობენ ლოლა! არიან მხოლოდ საშინელი მხეცები, რომელნიც ველურ ღრანცელით ახშობენ ჩვენს სათუთ სმენას. როდესაც ვიმღეროდით, ისინი ველურ ღრანცელით ახშობდენ ჩვენ სიმღერას, ვსტირით ჩვენ და იმავე ველურ ღრანცელში იხშობა ჩვენი გოდება.

სტიროდნენ... სტიროდნენ დიდხანს და დროგამოშვებით გაისმოდა მწუხარე კოცნის ხმა, ვით სასიკვდილოთ გულგანგმირული გედის ყვილი.

მის. ბოჭორიშვილი.

მსხვერპლი

ერთხელ ღმერთს მსხვერპლი შეჰწირეს:

რუსმა — დიდლიდი ტაძრები,
შემკული ოქრო-ვერცხლითა,
თან საგალობი ჰანგები;
ურიაშ — საუკეთესო
ზვარა-ჭედლის ნაჭრები, ¹⁾
ღრმა სასოება ღმრთისადმი,
ფსალმუნით შემონაქმედი,
საეროსჯულე კლიტული ²⁾,
ოქროთი შემონაჭედი
და თავი თვისი მას შინა
დამწვარი, როგორც აბედი.
მაჰმადიანმა — იგივე,
ცოტა რამ გარეკცული ³⁾,
ურწმუნოებთან ომებში
სისხლი ღვარქავად ნთხეული,
ქვეყნები, ნაოხარქმნილი;
ვაება ცად აწეული;
სომეხმა — ფული, ცოლშვილის
გასყიდვით ნაშოვარია,
ამაზედ კარგი მის გულად
არ იყო საბოძვარია.
უფალმა ბრძანა: „ეს თქვენა,
ქართველი სადლა არია?“

¹⁾ ზვარა, ანუ ზვარაკი — ზირველად ნაყოფი ხბო ფურისა.

²⁾ კლიტული — დაკეტილი რამე. აქ „სჯულის კიდობანი“.

³⁾ გარეკცული — შეცვლილი, გადასხვაფერებული.

ის გრილში იყო, არა ჰჩნდა,
ღმერთი შუქს მიაყენებდა;
დარბაისელი, რაინდი
წარჰდგა და მოახსენებდა:
„უფალო, კარგადა ჰხედავ
ცხადსა და დაფარულსაო;
წამიხდა ყოველიფერი
მრავალგზის გაცარცეულსაო.
დამრჩა-ლა პატიოსნება,
სიმართლე, გულთა მხილავო.
ეს არის ჩემი სიმდიდრე,
ამას კი შემოგწირავო.“
ლმობიერებით მეუფემ
უქმნა მიპყრობა ყურისო,
უთხრა: „შენთან და შენს მსხვერპლთან,
ქართველო, ყველა ჰტყულისო:
თუ ბრძოლა არსებობისთვის
არ არის ფუჭი არაკი,
მაშინ სიმართლე — მსხვერპლია
და შენი თავი — ზვარაკი.
როცა სხვას ჰგუობ, სხვა გიყვარს,
მაშინ შენს თავსა ჰწირავო;
ამიტომ ყოვლის უმეტეს
მეც შენს მსხვერპლს შევიწირავო.
თავკაცების მეტს მაგ მსხვერპლთან
არც ვის უწვდება ხელიო.
ჯვარია — მძიმე საზიდი
და გზა, სავალად ძნელიო, —
მაგრამ არ შეჰდგე და გრწამდეს —
შენია მომავალიო.“

ბაჩანა.

იმედო

(ძღვნათ ჰატ. აღ. ჭიჭინასეს)

ღაუხსოვარ ღროთაგან, რა რომ გაჩნდა ქვეყანა,
მუდამ დაჰქრი ქარივით, მუდამ ახდენ სასწაულს,
ღარიბ ქოხში იჭრები, იქ ნახულობ დავრდომილს,
შიშველ-ტიტველს ამშვიდებ და პირდები სამკაულს...

* * *

გულ-გატეხილ მენავეს, ცხოვრების ზღვით მოქანცულს,
კვლავ აშუქებ იმედით, კვლავ პირდები გაზაფხულს;
დამარცხებულ მებრძოლსა შთაუბერავ ამაყ სულს,
ისევ იწვევ ბრძოლაში, აძებნინებ დაკარგულს.

* * *

ძლიერი ხარ, ძლიერი, მძლეოთა მძლეო, იმედო,
ციხეშიაც შაიჭრის შენი მძლავრი ნათელი,
გულს გაუხსნი იქა მყოფთ, გააღვიძებ ცოცხალ-მკვდრებს,
და ბნელეთის სამეფოს აინთება სანთელი.

* * *

ცრემლს შეუშრობ დაჩაგრულს, წამალს დასდებ იარას,
სიყვარულის დამკარგავს ისევ მიგვრი სიყვარულს;
გულ-მწუხარეს, უბედურს, ობოლს, სასოწარკვეთილს,
ისევ ისევ აღუძრავ იმედსა და სიხარულს.

* * *

ეჰ, იმედო, იმედო, სასწაულის მომქმედო,
ვისაც აღარ აშუქებ, მისთვის დღეც კი ბნელდება,
და ვისაც რომ მიუმღერ, ჩაეჭრები ღხენით გულს,
მისთვის ხარობს ყოველი, ღამეც კი დღეთ თენდება.

ლ. ძიძიგური.

ცრემლები

(გუძღვნიქ დეირფას მასწავლებელს ბ-ნ ალექსი ბ. ჭიჭინაძეს).

I

... მას თვალწინ წარმოუდგა სპეტაკი ქალარა. უკმაყოფილო და მწყრომიარე სახე, ვით აჩრდილი, არ შორდებოდა მის გონებას... წყვილი კურცხალი უცებ მოსწყდა ჭაბუკის თვალებს და წიგნის ფურცელზე დაეცა. „შენ ამის შემდეგ არ მიწოდო თავისი მასწავლებელი“ — ელვასავით გაირბინა მის გონებაში, და ჭაბუკი მთელი სხეულით აცახცახდა.

II

შემოდგომის ღამეა. გულშემზარავი ქარი გველივით სისინებს და გატიტვლებულ ხის ტოტებს მოუბეზრებლად არწევს. ბუნება საღათას ძილს მისცემია. ირგვლივ ბნელა; მხოლოდ ერთს ფანჯარაში მკრთალი სინათლე მოსჩანს...

მასწავლებელი მაგიდასთან ზის და ღრმად ჩაფიქრებულია.

„მასწავლებელი“... გაგრძელებით წარმოსთქვა მოხუცმა და ისე დააკვირდა თავის ნათქვამს, თითქოს პირველად ესმის ეს სიტყვები: „რა მძიმე ვალი აძევს იმ ადამიანს, რომელიც ამ სახელს ატარებს! რამდენი სიფრთხილე და გამჭრიახობა მართებს მას ყოველ ნაბიჯის გადადგმაზე, ყოველ მოქმედებაში!.. დღეს შეგიძლება

გამაბრაზა, და უთხარი — ამის შემდეგ თავისი მასწავლებელი არ მიწოდო მეოქი. ვინ იცის, როგორ იმოქმედა ამ სიტყვებმა მის სათუთ გრძობაზე. აი მე ეხლა არ მეძინება ამის გამო, — იქნება მასაც არ დაუძინია?..

III

„წყარო“... გაისმა ოთახის კარებში. მასწავლებელი მსწრაფლ წამოდგა და კარი გააღო...

„ბატონო მასწავლებლო!“... ერთბაშათ წამოიძახა ჭაბუკმა და კარებთან აიტუზა. მის გაფითრებულ სახეზე სულიერი ტანჯვა იხატებოდა.

„ამ ღამე აქ რამ მოგიყვანა?“ მკაცრად ჰკითხა მას მასწავლებელმა და მღელვარე სახე მიაპყრო. ჭაბუკმა თავი დახარა და წყნარად უპასუხა: „არ დამეძინა“.

— მერე აქ რა გინდა?

„მამ... ატ... იეთ“ — წაილოღღუღა ჭაბუკმა და ცხარე ცრემლები გადმოღვარა. მასწავლებელს ფერი ეცვალა.

— დამშვიდდი, ჩემო მტრედო, მიპატიებია: ცრემლებმა ჩვენ კვლავ შეგვაერთა.

ალისტრო ჩხაიძე.

ნაწყობი

...ლამით ვიდოდა... შორი ცის შუქი მის თვალ-წინ თეთრად ეფინებოდა!..
იქ მთა-მდინარის გამოძახილი ძლევის გვირგვინად იხატებოდა;
და მხიარულად ვიდოდა იგი,—ლტოლვის ღიმილი, შეგნება გედი,
მისი ხმა მთის ხმას უერთდებოდა, დიად სიმღერის წინამორბედი!..
სამშობლო მხარე უსმენდა ფრთოსანს, სამშობლო ჩემი აოხრებული, —
და იცინოდა თეთრის სიცილით ღამის სარკვეზე გაბრწყინვებული!..

გელა.

ასტრახანი.

ბ უ ლ ბ უ ლ ს

ბარიერაჟზედ, ოდეს სხივი,
თბილი სხივი გაზაფხულის
და იმ სხივით განაღვივი
ბროლის ჭავლი ნაადულის —
გულს წვდებიან ურთ-ერთს ტრფობით,
ურთ-ერთს ტრფობით ეხვევიან
და ამ ტრფობით თვის სიცოცხლეს
უკვდავებად თვითვე ქმნიან,—

ეხ, ბულბულო, მითხარ მაშინ
რისთვის მღერი ეგრე გზნებით;
რას მოუთხრობ ლალ ბუნებას
მაგ შენს უცხო, ჭრელ ჰანგებით?

მითხარ, მითხარ, ეგ შენი ხმა
მღერა არის, თუ ტირილი,
თუ დაკარგულ საუნჯეზე
მწარე მოთქმა და ჩივილი;
თუ ჰიმნია შურის გების,
ან თუ მწარე სინანულის?—
მითხარ! იქნებ ერთი არის
საიდუმლო ჩვენის გულის!..

ილ. გოგია.

ა ნ დ ე რ ძ ი

... და თუ ბედმა უკულმართმა
არ დამინდო და გამწირა,
და მუხთალმა ცხოვრების ზღვამ
უფსკრულს შთანთქა და ჩამძირა,—

ნავი ჩემი, ობლად მსრბოლი,
ნავთსაყუდელს მოკლებული,
შენ მოძებნე მეგობარო,—
შიგ იქნება ჩემი სული!..

და შენც გაჰყევ, გაჰყევ იმ ნავს,
თუნდ ზღვამ შთანთქმა დაგიპიროს;
მის მსხვერპლთ სულიც შეიერთე,
თუ გსურს გასვლა სანაპიროს!..

... და თუ-კი შენც კრულმა ტალღამ
დღე გარგუნოს ჩემებრ მწარე,
სიკვდილის წინ შენც შენს მოძმეს
ეს ანდერძი დაუბარე:—

რომ გარდასულ მსხვერპლთა ჩრდილი
ხიდი არის მომავლისა
და მათ სულთან შეერთება
პირობაა წინ, წინ სვლისა!..

ილ. გოგია.

ჯერ არ მენახე,
 (ჯერ არ მენახე)
 და არ ვიცი რად,
 (და არ ვიცი რად)
 სიზმრის ბაღაში ყვაფილთა გულზე
 გხედავდი ხშირად.

ჯერ არ გიცნობდი,
 (ჯერ არ გიცნობდი)
 და არ ვიცი რად,
 (და არ ვიცი რად)
 ტყის პანთეონში ნატეხ რვეულზე
 ლექსს გწერდი ხშირად.

მაგრამ, როდესაც უცაბედათ გაგიცან, გნახე,
 და როს ოთახში, შენს ოთახში, მოგიველ სტუმრად,
 მაშინ ის ლექსი, რომელიც მე უხმობ, უჩუმრად
 შენთვის დავწერე,
 ისევ უხმოთვე გადავფხრიწე, გავაცამტვერე
 და რისთვის, ნეტა, რას ვფიქრობდი? რა განვიზრახე?
 ეს მოხდა მაშინ როცა უკვე გაგიცან, გნახე.

ეხლა შენც გინდა, ეხლა მეც მინდა,
 იმ წუთს როგორმე ისევ მოუხმობთ,
 მაგრამ ის ლექსი, რომელიც უხმობ
 მაშინ რვეულზე ათინათინდა —

არ მაგონდება მე ხელმეორედ,
 არ მაგონდება წარსული ჩვენი,
 არ მაგონდება, ლამაზო, სწორედ,
 არ მაგონდება რა მოგიძღვენი.

შეიძლება ტყეს ახსოვდეს?—ჰკითხე იმ ტყის ფიქვ-ნაძენარებს,
 სადაც შენთვის ლექსსა ვწერდი, სადაც ეშხი დანარნარებს;
 შეიძლება ქარს ახსოვდეს?—ჰკითხე იმ ქარს, გეხვეწები,
 ქარს, რომელსაც გავატანე იმ რვეულის ნაფხრეწები.

ი. გრიშაშვილი.

ლანდი

განხმარ ფოთოლს დავემსგავსე, შემოდგომის გამხმარ ფოთოლს,
დავსკენი ისე, რომ ლანდს ვგავარ, ლანდს ფერდობზე გადანაწოლს!
დღეს მე ისე მოვიქანცე, დღეს მე ისე მოვილაღე,
რომ საფლავში უმოძრაოდ გდებულს მნახავ, ალბათ, მალე!

— —

მე ისა ვარ, შენ რომ ერთხელ... მაგრამ დავსვამ მრავალ წერტილს,
დღიურს ჰკითხე, ჩემს დღიურსა, ამ გულიდან ამოწყვეტილს! —
და ყველაფერს შენ ის გეტყვის, ის ყველაფერს გეტყვის ისე,
როგორც მაშინ ღრმად, უსაზღვროდ შემიყვარდი, შეგითვისე!

— —

თავიდანვე მე ხალხს ვსცნობდი, მის იდეალს ვაღმერთებდი,
ჩემი სულის აღტაცებას ერის სურვილს ვუერთებდი!
ბრძოლის ცეცხლში გამობრძმედილს, მე მომწყურდა ბრძოლა ისე,
რომ სიყრმიდან მას შევწირე მთელი ჩემი სიხალისე!

— —

რაც მებადა: სიმხნე, ძალა, გულადობა გამბედავი,
სიმარჯვე თუ მამაცობა. — მთლად ოხერი ჩემი თავი
ხალხს შევწირე და მის ვარამს სულერთიან ჩავექსოვე...
და შენ, ალბათ, ამიტომაც მომერიდე; მიმატოვე! —

— —

დღეს მეც მჯერა, ქალი იყავ და გჭიროდა მზრუნველობა,
დღეს მეც ვიცი, შენ გინდოდა მთლად ეს სული მთლად ეს გრძნობა, —
მაგრამ მე ეს ყველაფერი მივუტანე მშობელ კერას
და დღეს, ვხედავ, შენც დაგკარგე, სამშობლოსაც ვრგებ მე ვერას!

— —

ეხლა რა ვარ?! დავემსგავსე შემოდგომის გამხმარ ფოთოლს,
დავსკენი ისე, რომ ლანდს ვგავარ, ლანდს ფერდობზე გადანაწოლს!
და დღეს ისე მოვიქანცე და დღეს ისე მოვილაღე,
რომ უძრავად სამარეში გდებულს მნახავ, ალბათ, მალე!

ლადო გეგეჭკორი.

სიყვარულის მისტერია

ცრემლთა ისარნი მოსისხარნი ჩვენდა არებით,
იღმენითგულნი ჭირ ნახულნი, შეგვიწყნარენით!
ბესიკა.

I

სასაფლაოს განაპირას. ჯაგნარებს შორის, ვნახე ობლის საფლავი. ცხოვრებაში ავყია ბედისაგან გულ-დაკოდილს სიკვდილის სამფლობელოშიაც არ ასცდენოდა ეკლები... მზაკვარი ხიხითით მოუთხრობდნენ, თუ რამდენი მისთანა გაემწარებიანათ... რამდენის გულიდან ამოეფხვრათ სიკეთის ნერგი და იმის ნაცვლად ჩაერგათ ხენი ღვარძლის ხილ მსხმონი. ქარიც თანხმობის ნიშნად ზუზუნებდა, ჩაქცეულ სამარეში ჩაიჭრებოდა და უშხაპავდა მკერდს საცოდავსა...

არავინ იყო ცრემლის დამფრქვევი...

არსითა სჩანდა მიმგებელი მუქაფის...

მოშორებით ვარდ-ყვავილთა შორის ამართული ბრინჯაოს ქანდაკებანი ბრეშით გადმოჰყურებდნენ მწირსა სამარეს, თითქოს ეთაკილებოდათ, რომ ერთ გალავანში იყვნენ მოქცეულნი.

ანაზღად მოფრინდა ზარნაშო...

ჩამოჯდა გამხმარ ტირიფის პოწკზე და აქვითინდა...

სჩანდა ობლის ოხვრა ზარნაშოსაც კი ჰსმენოდა, ზარნაშოს, რომელსაც არა ახსოვს რა ქვეყნად, რომლისთვის გამქისარებულია გაზაფხულის სიმშვენიერე, რომელიც ამაო დამაშვრალია სატრფოს ძებნისაგან.

ზარნაშო ტკბილ-მწარ გალობით ესაღბუნა მის მტირალ სულსა... ცრემლებს ცვარვით მოთფონა გულ-კოდილობა...

II

მწუხრის ჟამს კოკორში მთვლემავი პაწაწა ია მთის ზეფირის ქაშხანდიელობას გადაეშალა... გადაეკოცნა მისი ფერმკრთალი ნაზი ტუჩები და... ხოშ მოკლული ძირს წალკოტისკენ დაშვებულიყო ნაკადთან ერთად.

საბრალო ია! მარტოკა დაშთა მაღალ მთის კონცხზე... ტყუილ ამოოდ იხმობდა სიოს, ის ახლა ნარგიზს ეფიცებოდა ერთ-გულებაში...

წარვლო ჟამმა...

შუა ღამისას ზღვით მოქროლილმა სიცივის ღმერთმან მთებს დაუგზავნა თვისი ელჩები.

ათრთოლდა ია...

ხვეწნით, მუდარით აღმოსავლეთს მიაპყრო თვალი... გლოვის ძაძვებით შესუდრილიყო მისი ტატანი...

არ ჩნდებოდა შუქურ ვარსკვლავი ცისკრის კარების გასახსნელადა...

სტიროდა ია...

მოპაემნეს კვლავ მოიხმობდა...

არა სჯეროდა თუ მთის ცულლუტი ამბორთან ერთად დაუსართებდა მწარე ნანვასა.

სიცივემ ერთხელ კიდევ მოსზიდა თვისი ისარი და... უხმოდ, უსიტყვოდ მოსთვლა საბრალობელი... არავინ შეწუხებულა იის სიკვდილით...

ამ სურათის მოწმე მხოლოდ ერთი ვარსკვლავი ათრთოლ-აჟრჟოლდა, ოხვრით მოსწყდა ცას—გაეთიშა ხომლის სიმშვე-

ნეს, დაეცა ობოლ ცრემლად იას და იწყო მოთქმა: ჩემო კარგო! გაახილე თვალები, ნუ, ნუ მოჰკვდები... განთიადი ხომ არ გინახავს... წუხელ არ გაიშალე? ხმას არ იღებ. გაყინული ხარ. ვაიმე! ვით გეიმედო, სიცოცხლე ვით ჩაგიდგა? ცივი ვარ, ცივი!..

III

ცისკრის ბინდ-ბუნდისას, როდესაც ატლასის გულის პირით უნდა მორთულიყო ცის კაბადონი,—ბუღბუღი ვარდის ტრფობით აღგზნებული შემქვევრებით უსტვენდა თურმე.

ვარდს, როგორც მეტის-მეტად მედიდურს, თავ-მომწონეს არ ეთნო მისი ტრფობა, ყურად არ ელო მისი ვაების მატეანე. ნააზატევ მგოსანს ეს ვერ აეტანა და მისს ეკალზე წამოგებულებო... გული გაეგმირა... მის ჩეროს ქვეშ სული გაეტევებინა... ბუღბუღის აღსასრული შეეტყო სუმბულს, რომელსაც, თუმცა ბუღბუღმა პირველად მას უმღერა თვისი ჰანგები, შემდეგ რაყიფად ვარდი გაჰხლო-მოდა, გადაებირნა მისი აშიკი და მით სამუდამოდ შეეურვებინა ფრთოსნის პირველი სატრფიალო.

ბუღბუღის სიკვდილმა ისე გააპატიჟა სუმბული, რომ მისი ცოდვით ძეძვსაც კი გული აუყურდებოდა...

კანკალით გადაიხარა ბუღბუღამდის, ამოაცალა გულის გამმახველი ეკალი, თვით განიწონა გულსა და ზედ დააკვდა...

ვარდს ეს ამბავი აინუნშიაც არ მოსვლია...

არც თუ სხვა ვისმეს აღმოუბოლავს წუხილის კვამლი...

მთების ტერფებზე მიმკვდარმა ლამემ წარიოტა ორ არსთა ხსოვნა...

გარიჟრაჟდა. ლალის ისრებით განაღვიძები ყველა მიეცა ოცნებას ნეტარსა...

IV

... ვერანა კლდესავით ვდგევარ მარტობის ხავსის ზოსტერით შემორტყმული და ვფიქრობ ჩემს ტიალ ცხოვრებისას.

ვადარებ ჩემს ყოფას ბუღბუღის, იის და ობოლის უბედობასა.

ახ, ვით ვიტანჯვი!

რა საშინლად მმონებს წუხილი.

მეც მათსავით გულ-მოკლული ვარ. ჩემს სულის ტრფილს მათსავითა ჰხვდა სამშობლო ქვეყნად მწირი უდაბნო.

მე ბედით-კრული თვითეულ ვარსკვლავს ცალკ-ცალკე ვევედრები მიშუამდგომლონ მასთან, ვინც მიმილო ცნობა, სილაღე. მოაღბონ მისი გოროზი გული... მოასმენინონ ლალადისი მისი აშიკის...

ეჰ სულ ამაოდ! მისმა ღუმლიმა გამიბედითა იმედოვნება... მისმა ღუმლიმა მომიკლა ტრფობა ცრემლში აღზრდილი...

სული ჩემი მოჰყვა ოცნების მომწველულ კოშკთა-ქვეშ...

გემუდარები ამაო ზვაო!

უკანასკნელი სცან ჩემი ნატერა.

მაჩუქე შენი გამოხმაური.

მაჩუქე შენი გიშრის თვალთა წამითი მზერა...

მსურს იგი მზერა გადაექცეს კუბოდ ჩემს ტრფილს...

აბა ვით დავსაფლაო ის უკუბოოდ...

ობოლს აღირსა სულთქმა ზარნაშომ, მომაკვდავ იას ეთვისტომა ვარსკვლავი ცისა, სუმბული ბუღბუღს ეჭირისუფლა, ნუ თუ ბედით კრულს ისე გამწირავ, რომ არ აღირსებ კუბოს ჩემს ტრფობას?..

დ. თურდოსპირელი.

ცოტა რამ სოფლის მასწავლებელთა მოღვაწეობაზე

ჩვენი პატარა „ცა ფირუზ, ხმელეთ ზურ-
მურტიანი“ სამშობლო მტკიცედ დაადგა გა-
კულტურის გზას. თუ რამდენიმე წლის
წინად ჩვენი პრეზიდენტი ხალხი აღმატებულ
უყურებდა სწავლა-განათლების შემოსვლას და
ერთი — ქაბის მსგავსი შენობა, — უფლებმხრივ
მოუწყო, ხუთ-ექვსი და მეტი სოფლის მო-
თხოვნილებას აკმაყოფილებდა, დღეს ის ხარ-
ბად ეტანება უფრო კულტურულ-განმანათლე-
ბულ საქმეს და ისეთ სოფელს ვერ შეხვდებო-
ბით, — უმეტესად დასავლეთ საქართველო-
ში, — თუ მეტი არა, ერთი საკმაოდ მოწყო-
ბილი, საუკეთესო ადგილზე წამოკაწიანებული
სკოლა არ არსებობდეს; ერთსა და იმავე სო-
ფელში ერთი სასულიერო უწყების და მეორე
მთავრობის ე. წ. ნორმალური და ან ქალთა
სკოლა — ხშირი მოვლენაა.

თუ რამ რამდენიმე წლის წინად მრავალ-
ტანჯული სოფლის მასწავლებელი თვითონ
კმუდარებოდა გაჯიუტებულ მშობლებს ბავშვი-
ბის სკოლაში შეყვანაზე, დღეს თვით მშობ-
ლები გამოდიან მომუდართა რეჟიმი, რომ
შვილები სკოლის გარეშად არ დაურჩეთ.

წინად თქვენ ხშირად შეხვდებოდით სოფ-
ლის მოწაფეებს მწვემსების რეჟიმი, მახ-
ლობელ მინდვრებში მაშინაც-კი, როცა სკო-
ლაში სწავლა მიმდინარეობდა. დღეს კი ამაებს
არსად აქვს ადგილი; პირიქით, სოფლის მას-
წავლებლებს თვით მშობლებიც ეხმარებიან
ბავშვების დარიგებაში, რომ მათ გულმოდგა-
ნეთ ისწავლონ.

აი, ასეთია დღეს სწავლა-აღზრდის სურვი-
ლი იქაც-კი, სადაც ხუთიოდე წლის წინ წერა-

კითხვის მცოდნე გლეხს სანთლით ვერ გამო-
ნახავდით რამდენიმე სოფლებში.

მიუხედავად მატერიალური მდგომარეობისა,
დღეს უფრო სოფლები სიამოვნებით იღებს
უფროსგვარ წვლილს, რაოდენ ის სწავლა-გა-
ნათლების საქმეს მოხმარდეს.

ამის შემდეგ ცხადია, რომ ჩვენი სოფლის
ხალხში მძლავრად გაღვივებულია განათლები-
სადმი სიმპათია, რომ ამ უკანასკნელის ცხო-
ველყოფილი სხივები ბლომად დაფრქვევია
მას და ამ სხივების ჩაქრობა აწ მხოლოდ არა-
ჩვეულებრივ საერთო უბედურებას შეუძლია და
ისიც დრებით.

ამის საბუთად ისიც კმარა, რომ ვეკლას
ჩვენში არსებულ მასწავლებლებში სოფლები
მოსწავლეთა რიცხვი სჭარბობს.

უეჭველია, ხალხის უფრო ასეთ ნაბიჯებს
რამე საფუძველი უდევს და ჩვენშიც ასე ექ-
ნება — და დიდი გამოკვლევა არ დაგვიჭირდება,
რომ ამ დიდებულ საქმეში ინიციატორობას
ძველ მუშა — სოფლის მასწავლებლებს მივა-
ნიჭებთ, იმ სოფლის მასწავლებლებს, რომ-
ლებიც ღამეებ ებრძოდნენ სოფლად გაშეფე-
ბულ ბნელ ბურუსს და რომელთაც გულის
სიღრმეში წვდებოდათ ხალხის ურვა-გასაჭი-
რი.

ამათი რიცხვი არც ისეთი მცირეა, მათ
ათასებს და მომავალში უფრო დაათვისებს ჩვე-
ნი საზოგადოება, მათი სახელი ოქროს ასო-
ებით ჩაიწერება ჩვენი წინსვლის ისტორიაში.

იმ საზოგადოებებში, სადაც მათ უხდებო-
დათ მოღვაწეობა, იმათი სახელი მარადის
უკვდავო იქნება.

აკი კიდევ ხშირად გაიგებთ სოფლებში

ასეთ მოღვაწეების ქება-ხატებით ხსენებს. თქვენ სიამოვნებით შენიშნავთ, რომ მათზე ამბის მთხრობელი დიდი ხალისით ამბობს და თანაც ცდილობს გამიკვავალოდოვნოს მათი მოღვაწეობა. არ შეიძლება ბოლოს არ დაუმატონ: „ჩვენ მაშინ არ გვესმოდა მისი გულის ნადები; თურმე ჩვენთვის ზრუნავდა“-ო და ხხვ.

დაიხ, მადლიერი ხალხი მათ არ დაივიწყებს და ეს კი ძვირფასი ძეგლია,—სანატრული უოკელი მუშაკისათვის; ეს უბრალო ძეგლი უძვირფასესია დიდ ქალაქის შუაგულ ადმართულ ლითონის ან მარმარილოს ძეგლზე!

დღეს მხოლოდ ასეთი ძეგლის აკება ძაღუძს ჩვენი სოფლის ხალხს და ახლათ ის დროც, როცა ჩვენ სოფლის მუშაკ-მასწავლებლის ბევრად უკეთეს მომავალს ვიხილავთ.

ეს ითქმის ძველი დაუღალავი სოფლის მასწავლებლებზე, რომელთაც დამუშავებული ნიადაგი დაუტოვეს და დაუმზადეს დღევანდელ მასწავლებლებს შემდეგი მოღვაწეობისათვის, მაგრამ, როგორც-გი ჩამოვარდება ლაპარაკი დღევანდელ სოფლის მასწავლებლებზე ან პრესას ან საზოგადოებაში, მათ წინააღმდეგ მიმართულ საუფედურს გაიგებთ. სამწუხაროდ ასეთ საუფედურს ბევრი ანგარიშს ვერ უწევს და ის თითქმის გულდაწეველით გაიძახის: სატირალი მოფლენაა, რომ უწინდელ სამაგალითო მასწავლებელთა ადგილზე ასეთი უდიდისი მასწავლებლები აღმოცენდნენო. ეს, როგორც ბევრჯერ აღინიშნა, დიდი დანაშაულობაა, რადგანაც ამ საერთო გამოთქმაში ბევრი არამევირალა და დირსეული მუშაკთა სახელიც უბრალოდ იბღაღება. ჩვენ ვერც დღეს ვიტყვით, რომ მასწავლებელთა მოღვაწეობა საზოგადოებისათვის უნაყოფოა. ეს კია, რომ მათ საკმაოდ რთულ და ძნელ შრომის შესაფერო ნაყოფი არ მოაქვს, რაც ისევ მათი და რამოდენიმედ საზოგადოების ბრალია. სანამ მათ შორის მტკიცე კავშირი არ დაარსდება,

მათში ზოგიერთა საუურადღებო გამოძახილი უურადღებობის ჯურღმულში შთანთქება და ასე კი, როგორც ეს ახლა ხდება, მათი შრომა, რაც უნდ გასაკვეთელი იყო, შესაფერ ნაყოფს ვერ მოიტანს. ამაზე, სამწუხაროდ მათ დღემდის მათივე რიცხვის აუარებლობამდე გადიღებამდე ვერ მიუთითა. შეიძლება ეს იმიტაც ავსხნათ, რომ მათი ცხოვრების „შავი ხანა“ ვერ კიდევ არ გადასულა, რომ „მათგან დამოკიდებული მიზეზები“ ხშირად ეღობებოდენ წინ; მაგრამ ჩვენ ვიმედოვნებთ, რომ ვეღა ამაებს მალე მოეღება ბოლო. აკი კიდევ მოგვეღვინა წელს პირველ მერცხლად რამოდენიმე ათეულ სოფლის მასწავლებელთა ხმა, რომელიც პროტესტში გამოიხატა. უეჭველია, ისინი უფრო მტკუნერგის გამოიჩენენ და როცა მათ უკან ჩვენი საზოგადოებაც ამოუღება, მაშინ დაიწება ჩვენი სოფლის მასწავლებელთა მოღვაწეობის ახალი პერიოდი. ამისათვის კვლავ ნიადაგია საჭირო და არც ჩვენი ახალგაზრდა მუშაკ-მასწავლებლებს სძინავთ. ისინი, კარდა იმისა, რომ თითქმის სოფლის ვეღა საზოგადო დაწესებულებებს სათავეში უდგანან, თავინთი პირდაპირი გზითაც იმსახურებენ საზოგადოების თანაგრძობა-სიუვარულს და აი, სწორედ ესენი უნდა ჩავთვალთ მათ შორის მოწინავე ელემენტებად. ასეთების რიცხვი ერთობ დიდია და ისინი დირსეულად განაგრძობენ თავინთ წინაპართა საქმეებს, საზოგადოებასთან დაახლოებას. მრავალთგან ერთ მცირე მაგალითს მოვიყვან, რომ სოფლის სხვა მასწავლებლებმა მიიღონ ეს მხედველობაში.

ერთ სოფელში, სადაც ჩემი ცხოვრების უმეტესი დრო გამიტარებია, ახალგაზრდა მასწავლებელი გადმოვიყვანეს. გაცნობის შემდეგ, შემთხვევით მას რამდენიმე თვით დაეშორდი. ორიოდე თვის უკან კვლავ შემიხვდა ამ სოფელში დაბრუნება. პირველი საუბარი, რომელიც აქ ჩამოგდეს ნაცნობებმა, იყო

აქაური მასწავლებლის შესახებ. იმდენი ითქვა აქ მის სსარკებლად, რომ სწეუნადაც დამირჩა მოკლე ვადით ჩამოსვლა. მეორე დღე კვირა იყო და ჩვეულებრივად ეკლესიისაკენ წავიდა—წირვის დასასწრებლად. რომ მივედი, წირვის დაწყების დრო იყო, ეკლესიის კარებიც და იყო, მაგრამ შიგ მღვდელ-ღიაკვინის გარდა ჯერ არავინ შესულიყო.

ეველას თვალუური იქვე ახლოს, ბანარეობაში მდგარ სკოლისკენ იყო მიპერობილი, სადაც ზემოდსსენებულ ახალგაზრდა მასწავლებელი მრავალრიცხოვან მასწავლებლებს აწეობდა. ბოლოს ის მათ, — მწკრივ-რიგ-რიგად დაწეობილთ, წინ წამოუძღვა და ეკლესიისკენ გაემართა. სუფთად ჩამული მასწავლებლები მას ხშირად კითხვით მიმართავდნენ და ისიც დიმიით მიუგებდა. რის მოგვიახლოვდა, მან ეველას თაზიანად თავი დაკვივრა და თავისი ცქრიალა ჩიტუნიებით ეკლესიაში შევიდა. მას შევევით დანარჩენებიც. მასწავლებლები დაეწევენ მის დაუხმარებლად, ხოლო თვითონ თხუთმეტი მოწაფითურთ ღიაკვანთან დადგა. მე ვერც-კა წარმომედგინა თუ ეს უკანასკნელი მგალობელთა გუნდი იყო. წირვის დროს ამ ჰაწათა გუნდმა მწეობრად შეასრულა ეველა საეკლესიო საგალობლები. ბევრ გაცილებით უფრო მომზადებულ გუნდის გალობას დაუსწრებივარ, მაგრამ, უხდა გამოვტედე, არსად არ განმიცდია ისეთი ესთეტიური სიტკობება, როგორც აქ.

განსაკუთრებით დიდ შთაბეჭდილებას ახდენდნენ ეს მგალობლები სოფლის დამსწრე საზოგადოებაზე. უხდა გენახათ, რა გახარებულნი შეჭეურებდნენ მათ მშობლები. ან ვის

არ ესამოკუნებოდა დანარჩენების შეხედვაც? წარმოიდგინეთ ახლა მათი მშობლების სიხარული-შთაბეჭდილება!

ეკლესიაში ხშირად გაისმოდა: „იკურთხოს თქვენი მშობელი“, „გაიზარდეთ სსახელოდ“ და სხ.

აქიდან ცხადია, ამ ერთი შეხედვით უნიშვნელო საქმეს რა ჰატევისცემა მოუპოვია ხსენებულ მასწავლებლისათვის, რომლის ეკლესიაში შესვლამდის ეველა გარედ იცდიდა.

ნაწირვეს მასწავლებელმა მითხრა: სანამ ამ ჰატრათა გუნდი არ გალობდა, წირვას დღევანდელზე მეოთხედი ხალხი არ ესწრებოდა.

ამ ჰატრისან აღმანს თავისი შრომით და საზოგადოების მხურვალე დახმარებით მთლად გარდაუქმნია, გაუკეკლუცებია თავისი სკოლა. მღვდელი საზოგადოება უფელ მის მოთხოვნილებას უმაღ ასრულებს და ეტველია სკოლას მის ხელში კარგი მომავალი უდევს წინ.

ასეთი ჩუმი მუშაკნი სოფლის მასწავლებლებში არა ერთი და ორია. ეტველია ამთ მგაღლითებს სხვებიც მიბაძვიან.

ბევრს ასე ჰგონია, საზოგადოების სამსახური ციდან იწეება და უიშედობას ეძლევიან, რა რომ ხალხის სიმშატას ვერ დაიშახურებენ. ისინი უკეთესია ასეთებს მიბაძვიდნენ. მე ამ ჰატრისანი მუშაკის მოღვაწეობის მხოლოდ ჰატრას მხარეს შევეხე და თუ შემთხვევა მომეტა, უფრო ვრცლად გავაცნობ მკითხველებს მის მოღვაწეობას; დეე, ეველამ იცოდეს, რომ ახლაც გვევს სამგაღლითო მოღვაწეობი სოფლების საკეთილდღეოდ.

არ. ფანცულაია.

შინაური მიმოხილვა

დედა ენის სწავლება სახელმწიფო სკოლებში

ჩვენი სკოლების საზოგადო უკუღმართი მიმართულება მარტო რუსული ენის უხეიროდ სწავლებაში კი არ გამოიხატება, როგორც წინა ნომერში აღვნიშნეთ ტფილისის ქალაქის სკოლების შესახებ, არამედ იმაშიაც, რომ დედა-ენას, ამ ერთად ერთს ბურჯს ეროვნებისას, რომელიც შეადგენს ერის სულიერ სიმდიდრეს და სალი აღზრდის საუკეთესო იარაღს, ბევრგან აბუჩად იგდებენ და ზოგან სრულიად აძევებენ სკოლებიდან. ამაზე უარესი დამცირება, ერის საუნჯის გათელვა, წმიდათა-წმიდის შებლაღვა და სალი პედაგოგიური მოსაზრებისადმი დაცინვა შეუძლებელია.

გაზეთი „ახალი ივერია“ (№ 18) გადმოგვცემს, რომ „ნაოლაღვის მაღალ-პირველ-დაწყებით სასწავლებელში ქართულს ენას სრულიად არა აქვს ადგილი და რაც შეეხება ფრანგულ-ლათინურ-ნემეტურს მათი შესასწავლად თითო მოწაფეს 10—12 მანეთს ახდევინებენ, საცოდავ ქართულს ენას ასეთი ბედიც ვერ ღირსება: მათ სასყიდლითაც აღარ ასწავლიან მოწაფეებს“.

რა ღირსების უნდა იყოს ისეთი სასწავლებელი, სადაც დედაენასაც კი არ ასწავლიან, ან რა სარგებლობის მოტანა შეუძლია უდედაენო სკოლას ან მოწაფისთვის, ან მშობლებისთვის, ან ქვეყნისთვის, ეს ცხადია ყველა გონიერი ადამიანისათვის. ეს ვერ შეუგნიათ მხოლოდ ნაოლაღვეში, სადაც თურმე ფრანგულ-ლათინურ-ნემეტურს ასწავლიან და დედაენისათვის-კი არამც თუ დედის, დედინაცვლის როლიც კი არ ურგუნებიათ. რით შეიძლება თავი

იმართლონ ამ სკოლის მასწავლებლებმა? ნუ თუ ამ უკუღმართს მოვლენას რაიმე გასამართლებელი საბუთი ექნება! ნუ თუ ნაოლაღვის სკოლის მასწავლებლები ვერ გრძნობენ, რომ მათი უნაყოფო შრომა არამც თუ წყლის ნაყვავა, არამედ მეტად მავნებელიც არის და ასეთს ანორმალურ მოვლენასთან შერიგება შეუწყნარებელია?! უმაღლეს დასაწყის სკოლებში დედა-ენის სწავლება ახლანდელი კანონის მიერაც—შეწყნარებულია, მხოლოდ არავითარ კანონს, რომელიც-კი ოდნავად მაინც იცავს პედაგოგიურს მოთხოვნილებას, არ დაგიდევნენ ზოგიერთი ბიუროკრატი მოხელეები და მათი ყურმოჭრილი ყმები, ხელქვეითი მასწავლებლები, რათა ასიამოვნონ მათს მომვლინებლებს და ბავშვებისა და საზოგადოების ინტერესები მსხვერპლად შესწირონ ბნელს ძალებს. ღირსეული და პატიოსანი მასწავლებელი არამც თუ დაგმობდა უდედაენო სკოლას, არამედ თუ პედაგოგიურს ატმოსფერას ვერ შეჰქმნიდა სკოლაში, მაშინვე განშორდებოდა იმ არემარეს და სულის ჯალათის როლს მაინც არ იკისრებდა. მაგრამ ადამიანი თურმე ყველაფერს ეგუება და ნაოლაღვის სკოლის მასწავლებლებიც შეგუებიან ამგვარს სამარცხვინოსა და საზარელს მოვლენას. მერე ვინ არის ნაოლაღვის სკოლის ისპექტორი? გადამთიელი ვინმეა, თუ ჩვენებური კაცი? ვილაც ლაბარტყავა ყოფილა, რომელმაც ბევრიც რომ ეცადოს მეჯღანუაშვილსავით მისი გვარის ძირი მაინც უცვლელი რჩება და სამწუხაროდ ეს ძირიც ქართველობას ღალადებს.

საერთოდ სამეგრელოს სკოლებში რომ ბევრგან ქართული ენა დიდს განსაცდელშია, ეს ახალი ამბავი არ არის, მაგრამ არის ისეთი სკოლებიც, სადაც შეგნებული მასწავლებლობა დედა-ენას დარაჯად უდგას და ყოველ ღონისძიებას ხმარობს, რომ ამ ენას სათანადო ადგილი მისცეს სკოლაში. ეს მასწავლებლები პირად სიამოვნებას იქ ხედევენ, სადაც საქმე წესიერად მიმდინარეობს და არა უფროსის სიამოვნებაში. მაგრამ ვიტყვით იმასაც, რომ ასეთი მასწავლებლები ჯერ არავის დაუთხოვია სამსახურიდან და თუ ვისმე საყვედური მიუღია დედა-ენის სწავლებისათვის, ესეც მხოლოდ იმათი წყალობით, ვინც დედა-ენას აბუჩად იგდებს და ამით ცდილობს თავისი უფროსის ყურადღება და მადლობა დაიმსახუროს. მაგრამ შეგნებული საზოგადოება და მასწავლებლები უეჭველია ანგარიშს გაუწევენ ერის გადაგვარების მოტრფიალე მასწავლებლებს და საკადრისს ჯილდოს მიუძღვნან.

იგივე გაზეთი „ახალი ივერია“ გვაცნობებს, რომ ზესტაფონის ორკლასიან ნორმალურს სასწავლებელს ამ დღეებში მოუვიდა ბრძანება მეორე რაიონის სახალხო სკოლების ინსპექტორის ბ. კირევეისაგან, რომლის ძალითაც ქართული გაუქმებულია ამ სასწავლებელში, იგი იქნება მხოლოდ როგორც საგანი და ისე კი საგნების სწავლება ქართულად ყოველ კლასში, დაწყებული პირველი განყოფილებიდან, აკრძალულიაო.

როგორც სჩანს ბ-ნმა კირევემა ერთი კალმის მოსმით მოსპო უმაღლესი მთავრობის მიერ დამტკიცებული 81 წლის კანონი, რომლის ძალითაც დაბალს განყოფილებებში სწავლება დედა-ენაზე უნდა სწარმოებდეს და ეს სწორედ იმ დროს, როცა მშობელი ბრძოლის ველზე სისხლ-

სა ღერის და მის შვილს პირველ წელიწადსაც-კი უკრძალავენ სკოლაში დედა-ენაზე სწავლას. ნუ თუ ამით ჰუიქრობს ბ-ნი კირევე, რომ დამყარდება სხვა და სხვა ერთა შორის თანასწორობა, ძმობა, ერთობა და სიყვარული. ასეთი საქციელი ამ ჟამად ბ-ნის კირევეისა არ შეიძლება გამართლებული იქმნას არც პედაგოგიურის და არც პოლიტიკურის მოსახრებით. იგი ყოველის მხრივ შეუწყნარებელია და გასაოცარი! რა ცოდნა უნდა ჰქონდეს ზესტაფონელ ბავშვს, რომ მან პირველ წელიწადსვე შესძლოს უცხო ენაზე სწავლის მიღება? სრულიად არავითარი. პირიქით, ასეთი მოთხოვნის ბავშვის განების გამოთავყვანებას და არა ნორმალურ განვითარებას უწყობს ხელს. მაგრამ რა უნდა იქმნას იქ, სადაც უბრალო დაბალი ხარისხის მოხელეც-კი თავისებური კანონებით ხელმძღვანელობს. თუ დღემდის ზესტაფონის ორკლასიან სასწავლებელში 1881 წლის სასწავლო გეგმით ასწავლიდნენ, სჩანს უკანონობა ყოფილა?! მაგრამ ეს უკანონოდ დღემდის არ უცვნიათ არც კირევეის წინა მოადგილეებს და არც მათს უფროსებს ქუთაისის გუბერნიის სახალხო სკოლების დირექტორებს, რომელთა შორის ზოგნი 1881 წლის გეგმის დარღვევის გამო სამართალშიაც-კი ყოფილან მიცემულნი.

უფროსის უგვანო საქციელი ხშირად უმცროსზედაც მოქმედებს და თუ უფროსი ძალითა და უფლებითაც აღჭურვილია და უმცროსი ხასიათით სუსტი, მაშინ ეს ზემოქმედება და გავლენა უფრო ძლიერია. სახალხო განათლების ზოგიერთმა დაბალმა მოხელეებმა ისეთი ძლიერი გავლენა მოახდინეს დაბეჩავებულს ზოგ სახალხო მასწავლებელზე, რომ ამ უკანასკნელს ასე ჰგონია, თუ დედა-ენას სკოლაში არ ას-

წავლის, ამით საღვთო საქმეს ასრულებს, ზნეობრივი დაცემა და გადაგვარება ამაზე უარესი შეიძლება?! ამ გარემოებამ შეჭქმნა ჩვენში ერთგვარი ტიპი სახალხო მასწავლებლისა, რასაკვირველია, ბევრი გამოწვევისა და არის, მაგრამ გადაგვარებულ მასწავლებელთა რიცხვიც რომ საკმაოდ დღესაც, ეს ყველასთვის აშკარა უნდა იყოს. ასეთს ტიპს მასწავლებლისას საკუთარი აზრი არ აქვს, არც საკუთარი შეგნება სკოლის სიაგვარისა, ზოგი ავი კარგად მიაჩნია, რადგანაც სწორედ ამ ავს უწონებენ და ისინიც არხინად გაიძახიან: „**ЧТО ГОВОРИТЬ НАЧАЛЬСТВО ТО И ПЕДАГОГИЧНО-**“. ამ სახით დედაენის გაძევება სკოლებიდან, უდედაენოთ სწავლება, თავიდანვე უცხო ენაზე ჟღერებული ამ ტიპის მასწავლებელს პედაგოგიურ რამედ მიაჩნია. თუნდაც რომ ასწავლიდეს კიდევ დედა-ენას, ამ საგანს იგი განსაკრებულ ყურადღებას არ მიაქცევს, ძალიან კარგად იცის, რომ ამ საგანში არაფერ რევიზიას არ გაუწევს და თუნდ გაუწიოს და ცუდადაც ასწავლოს, არაფერ საყვედურს არ ეტყვის, და ამიტომ დედა-ენა, ეს უმთავრესი და უსაჭიროესი საგანი, სხვა საგანთა შორის მეცამეტე გოჭად გამოჰყავს, უფრო მეტს აბეჯითებს ბავშვებს იმ საგნებში, რომლის ცოდნასაც ინსპექტორ-დირექტორები მოითხოვენ. და ამნაირად საცოდავი დედა-ენა მაჩანჩალასავით ხდება.

ქვემოთ ვბეჭდავთ ერთს საყურადღებო წერილს „ქართული ენა გურიის სახალხო სკოლებში“, რომელიც დაბეჭდილი იყო გაზეთ „თემში“. ავტორი ამ წერილისა ადასტურებს იმ ფაქტს, რომელიც მას შეუნიშნავს საზოგადოთ გურიაში. ის აზრი, რაც წერილის ავტორს, თვითონ გურულს აქვს გატარებული თავის წერილ-

ში, რასაკვირველია, საზოგადო მოვლენას არ შეადგენს და ღმერთმაც ნუ ჰქმნას ეს ასე იყოს. საზოგადოთ გურული იმას არ იტყვის, რომ „მასწავლებელმა ბავშვს კარგად უნდა მისწავლოს რუსული ენა, ქართული ხომ ისედაც არ დაავიწყდებაო“. და თუ თითო-ოროლა მახინჯი გონების ადამიანი საზოგადოებაში გამოერევა, ეს ხომ საყოველთაო მოვლენაა. მაგრამ ვსთქვათ თითო-ოროლა კი არა მრავალი მახინჯი გამოდგა. სკოლა და მასწავლებელი რის მაქნისია, თუ განათლების დროშა მალა არ დაიჭირა და გზადაბნეულს სინათლისკენ წინამძღვრობა არ გაუწია, ან ისე ჩამოქვეითდა, რომ გზა დაბნეულთა და მახინჯთა აზრს გაჰყვა! მაგრამ იმავე წერილში აღნიშნული ფაქტები თუ საზოგადოს არა, კერძო მოვლენებს მაინც შეადგენს და ამ კერძო მოვლენებს ჯერ კიდევ ადგილი აქვს ქართველ ხალხის ცხოვრებაში, როგორც გურიაში, ისე სხვაგანაც.

მაშასადამე ჩვენს სკოლებში დედა-ენის უსწავლელობას, ან სუსტად სწავლებას, როგორც მეტად მავნე მოვლენას, ეხლავე უნდა მიექცეს საზოგადოებისა და მასწავლებლების საერთო ყურადღება, რომ დამლუპველი მოვლენა ძირიან-ფესვიანად ამოფხვრილ იქმნას და ჩვენი სკოლებიც ნორმალურს კალაპოტში ჩადგეს. ამ მოვლენას თავდაპირველად მასწავლებლები უნდა შეებრძოლნენ. ბევრგან ჩვენში თვითონ მასწავლებლებმა ძლიერ სუსტად იციან ქართული და მათ რამდენიც უნდა ეცადნენ, რაც არ იციან, სხვას ვერ ასწავლიან. აქ აუცილებლად საჭიროა თვითონ მასწავლებელმა შეიყვაროს ქართული, შეისწავლოს ქართველი მწერლების საუკეთესო ნაწარმოები, სახელმძღვანელო

წიგნები და შემდეგ მოჰკიდოს ხელი სხვის სწავლებას.

შარშან გურიის სკოლების მასწავლებელთა ერთმა ჯგუფმა გულახდილად აღიარა თავისი სისუსტე ქართულ ენაში, ქართული მწერლობის უცოდინრობა და მოინდომა თვით-განვითარების და განათლების წრის დაარსება, ქართველი მწერლების ყველა საუკეთესო ნაწარმოების შეძენა, მათი წაკითხვა და გარჩევა. არ ვიცით ამ წრის მოქმედება რით დასრულდა, ან რა ნაყოფი გამოიღო, მაგრამ უტყუარი ფაქტი ის არის, რომ ბევრი მასწავლებელი თავის სისუსტეს ქართულში თვითონა ჰგონობს და, თუ გული გულობს, ამ ნაკლის თავიდან მოშორება ყველას შეუძლიან. საჭიროა ასეთი თვით-განვითარების წრე მოეწყოს ყოველგან სოფლად, სადაც რაღდენსამე მასწავლებელს

მოუყრია თავი. თუ დღემდის სახალხო მასწავლებლებს საერთო კავშირის დამყარება ვერ მოუხერხებიათ, ის მაინც ხომ ძლიერ ადვილი საქმეა, რომ ერთ დაბაში და მახლობელ სოფლებში მყოფ მასწავლებლებმა ერთობა დაიჭირონ ერთმანეთში, დაარსონ მჭიდრო კავშირი და შეერთებული ძალაღონით შეუდგნენ თვით განვითარების გზასა და ქართული ლიტერატურის საფუძვლიანად შესწავლას. ვიმეორებ, რომ ეს საქმე ძნელი არ არის და დარწმუნებული ვარ, მასწავლებლებში გამოჩნდებიან ისეთნი, რომელნიც თავისი პირადის გავლენით ითავებენ და დაარსებენ ისეთს წრეს, რომელსაც მიზნად ექნება დასახული ჩვენი მშობლიური მწერლობის, დედა-ენისა და ქართველ საუკეთესო მწერალთა ნაწარმოების საფუძვლიანად შესწავლა.

ქართული ენა გურიის სახალხო სკოლებში

ნეტავი როდის შეიძლება სთქვას ქართველმა: ლევიცი მოკვდა და მასთან ერთად მუნჯურ მეთოდსაც აღსასრული დაუდგავო!.. ვიცით მხოლოდ, ერთხელ უკვე განიდევნა მისი მეთოდი საქართველოს სკოლებიდან, მაგრამ დრო ცვალებადია: ისევ დაუბრუნდენ მას.

განსაკუთრებით დიდ ხანს ბატონობდა ხსენებული მეთოდი დასავლეთ საქართველოს სკოლებში. კერძოდ გურიაში ამ მეთოდს დიდი სარბიელი ჰქონდა.

„მასწავლებელმა ბავშვს კარგად უნდა მისწავლოს რუსული ენა, ქართული ხომ

ისედაც არ დავიწყდება“ — ეს შეხედულება, გურიაში გავრცელებულია; ასე ფიქრობს გურული მცხოვრები და ამ შეხედულებას ადასტურებს მრავალი სახალხო მასწავლებელიც, რომელნიც „რევიზიის“ შიშით ქართული ენის გაკვეთილებს თანდათან ამცირებენ და ბოლოს იქამდეც კი მიდიან, რომ პირველი სასწავლო წლის ენკენისთვიდან; წინამდებ 1881 წლის სასწავლო გეგმისა, ლექსიური განყოფილებისა და რუსული „გრამოტის“ შემოღებით ცდილობენ თავიანთ მომავლინებელთა გულის მოგებას.

ერთმა შემთხვევამ, რომელსაც ჰქონდა ადგილი წელს ოზურგეთის სას. სასწავლებელში მისაღებ გამოცდების დროს, ნათლად დაგვანახვა, თუ რა პირობაშია ქართული ენის სწავლების საქმე გურიის სახალხო სკოლებში.

გურიის სახალხო სკოლების მასწავლებელთა კონტინენტს ქალაქის და სასულიერო სასწავლებლებში სწავლადამთავრებული ავსებენ. აქამდის გურიის მღაბიო ხალხი სასულიერო სასწავლებელს არ ეტანებოდა, რადგან მეტად წოდებრივი ხასიათის დაწესებულებად მიაჩნდა ის, დღეს კი სხვას ვხედავთ. მას ხალხი უკვე ეტანება, რადგან ოზურგეთის სასულიერო სასწავლებელი ექვს-კლასიან პროგიმნაზიად უნდა გადაკეთდეს ამ მოკლე ხანში. ამას გარდა სწავლის ფული სრულიად მოსპეს და თან სწავლების საქმეშიაც არსებითი ცვლილება მოახდინეს. წლეულს ბევრი მსურველი იყო ამ სასწავლებელში შესვლისა. მართა პირველ კლასში 44 მთხოვნელი იყო, რომელთაგან მიიღეს მხოლოდ 8.

გამომცდელ კომისიის ქართველმა წევრებმა ერთხმად აღნიშნეს: „დიდი უმრავლესობა მთხოვნელებისა ჩაიჭრა ქართულ ენაში“. აქამდის არსად არ თხოულობდნენ, გარდა სათავადაზნაურო გიმნაზიებისა, ქართულ ენის ცოდნას მისაღებ გამოცდის დროს. ამ გარემოებამ ნათლად გამოაშკარავა ქართული ენის სწავლების მდგომარეობა გურიის სახალხო სკოლებში, რადგან მთხოვნელთა უმრავლესობა სახალხო სკოლების მოწაფეები იყო. სჩანს ლევიცკის მეთოდს მაგრად მოუყიდა ფეხი გურიის სახალხო სკოლებში. ქართულ სკოლების ისტორია სავსეა მრავალმნიშვნელოვანი ეპიზოდებით ლევიცკის მუნჯური მეთოდის ბატონობის

დროიდან. ერთს ასეთს შემთხვევას ჰქონდა ადგილი ხვარბეთის სკოლაში 1897 წელს.

პირველ განყოფილებაში მაშინდელს მასწავლებელს თანახმად მაშინდელ წესებისა, არც ერთი სიტყვა არ წამოსცდებოდა ხოლმე ქართულად. ერთს იტორიულ დღეს მან მოინდომა საღვთო სჯულის ისტორიიდან უცნობ რუსული სიტყვის ახსნა. ქართულად მან სიტყვა არ გადათარგმნა, რუსულად კი მოწაფეებმა ვერაფერი გაიგეს. მასწავლებელმა სათითაოდ სუყველას ჰკითხა და შემდეგ დაიწყო თითოული მოწაფის „გაპარტყუნება“ — თითქო ასეთი ზომა საქმეს ოდნავ მაინც უშველიდა. თითონ რომ დაილალა, სთხოვა პირველ მოწაფეს, რომ მას განეგრძო შეუსმენელ მოწაფეების „გაპარტყვა“. მაგრამ სიტყვა მაინც გაუგებარი დარჩა. ის ძლიერ გაუჯავრდა ერთ მოწაფეს, რომელსაც ყურიც კი აუწია. წამოვიდა სისხლი, შეიქნა ჩოჩქოლი. მასწავლებელმა მოწაფე ოთახში გაიყვანა, შეუხვია ყური და მხოლოდ ასეთი ექსპერიმენტის შემდეგ იძულებული გახდა ეთქვა: **„გმტყვით ამ სიტყვას ქართულად. მხოლოდ არავის კი არ უთხრათ, რადგან ამის ნება მე არ მაქვსო.“**

ჩვენ განგებ აღვნიშნეთ ეს ეპიზოდი ხვარბეთის სკოლის ცხოვრებიდან, რადგან ეხლანდელი ზედამხედველი ამ სკოლისა ბ. ჯ-მე სწორედ 1897 წლის თავის კოლეგის გზას ადგია და პირველ განყოფილების მოწაფეებთან მესამე დღიდანვე ლექსიურ განყოფილებას გადის, ამას გარდა მისი ზედამხედველობის დროს 1913/14 სასწავლო წელში პირველ განყოფილების მოწაფეებს წლის ბოლოს საეგზამენო შრომაკ კი დააწერინეს, საიდანაც ცხადადა სჩანს, რომ პირველ გა-

ნყოფილებაში ეგრედ წოდებული რუსული „გრამოტა“ გაუვლიათ, როდესაც, თანახმად 1881 წლის სასწავლო გეგმისა, ეს საგანი სავალდებულოა მხოლოდ მეორე წლის პირველ ენკენისთვის.

გურიის მეორე სახალხო მასწავლებელი, შემოქმედის სკოლის ზედამხედველი ბ-ნი წაქაძე „ბატუმსკია ვესტის“ ფურცლებზე ქებათა-ქებას ასხამდა ქართულ სკოლების სულთამხუთავს ბ-ნ ტერგასპარიანს.

ასეთ მაგალითებს ბევრს მოვიყვანდით, მაგრამ საქმე სიმრავლეში ხომ არაა, საქმე იმ ფსიხიურ ატოსფეროშია, რომელიც გამეფებულია, როგორც გურიის სახალხო მასწავლებელთა წრეში, ისე თვით გურულ ხალხში. მათ არა სურთ სავსებით წარმოიდგინონ ის ტრაგიკული მდგომარეობა, რომელშიაც ჩავარდნილია სამშობლო ენის სწავლების საქმე ჩვენში.

გურული ხალხი მოითხოვს მასწავლებლისაგან, რომ ის უპირველეს ყოვლისა ჩაბმული უნდა იყოს საზოგადო საქმეებში, ხალხს უნდა დაუახლოვდეს მის ჭირსა და ვარამში, ასეთი მოთხოვნილება გურული ხალხის სწორ-ალლოიანობას მოასწავებს. ინტელიგენციის საზოგადოებრივი ღირებულება, სჩანს, კარგად ესმის მას, მაგრამ ხშირად ასეთი შეხედულება მრავალგვარ უცნაურობის და უსამართლობის მიზეზადაც ხდება. ვსთქვათ: მასწავლებელი მეტად საზოგადოებრივი კაცია. მოხდა რევიზია, მასწავლებელს მოუწონეს ნამუშევარი. ამის შემდეგ მას უკვე ყოველ მხრით გამაგრებული აქვს ნიადაგი. მან ორივე მხარე ასიამოვნა. ასეთ მასწავლებელს გურიაში უთუოდ „ჩინებულის“ სახელი გაუვარდება. ხალხთან და

მთავრობასთანაც კარგად არის და მეტი რა უნდა!

როგორც ვიცით, რევიზორის მიერ მოწონება უდრის იმას, რომ ბავშვმა რუსულში კითხვებზე კარგად მიუგო პასუხი. მორჩა და გათავდა. ამის იქით რევიზორის ყურადღება არ მიდის და, რომ ეს ასეა, ამას ჰმოწმობს ერთი გამოცდილი სახალხო მასწავლებლის განცხადება: ჩვენ რევიზიისათვის ვამზადებთ ბავშვებს, რევიზორს კი რუსული ენა აინტერესებსო.

შეიძლება მოხდეს აგრეთვე, რომ ხალხი აუხირდა მასწავლებელს და მისი გადაყვანა მოითხოვა. აქ უეჭველად საზოგადოებრივობას უწუნებენ მას და თან სარგებლობენ რევიზიის ოფიციალური დასკვნით მისი უვარგისობის შესახებ.

გურიის ერთ-ერთ სოფელში მასწავლებლის თავიდან მოშორება სურდათ. მოხდა სასოფლო ყრილობა. ბევრი ილაპარაკეს. აღნიშნეს მასწავლებლის მიერ საზოგადოების აბუჩად აგდება, ფულების გაფლანგვა, მხოლოდ კრინტი არ დასძრეს სასწავლო მხარეზე. როდესაც ერთმა ინტელიგენტმა შენიშნა: მაგ მასწავლებელს სამოსწავლო მხარეც არ უვარგაო და დაასახელა მშობლიური ენის სრულიად განდევნა სკოლიდან, ხალხში გაისმა: „ეს ჩვენ არ შეგვეხება, ეს რევიზიის საქმეა“.

როგორც ვხედავთ, რევიზიის და ხალხის შეხედულება მასწავლებელზე მრავალ შემთხვევაში ერთი და იგივეა. რევიზიის დასკვნა აკმაყოფილებს ხალხის მიერ მასწავლებლებისადმი წამოყენებულ მოთხოვნილებას. წინააღმდეგობა მათ შორის მხოლოდ მაშინ ხდება, როდესაც მასწავლებელს საზოგადოებრივობას უწუნებენ. ხოლო თუ რევიზიის—მიერ დაწუნებული მასწავლებელი ამავე დროს არა საზოგადოებრივი ადამიანიცაა, მაშინ მას ვერა-

ფერი ველარ შეაჩერებს ადგილზე და სამ-
სახურიდან გასვლა მოელოს.

გურულების ასეთი გულგრილობა ეროვ-
ნულ საკითხებისადმი შეიძლება მრავალ
საყურადღებო შენიშვნების ღირსიც იყოს,

მაგრამ ამ შემთხვევაში ჩვენ გვინტერეს-
სებად მხოლოდ ის, თუ ეს გულგრილობა
რამდენად გამოიხატა ქართული ენის სწავ-
ლების საქმეში. („თემი“)

დ. ა—ძე.

მცირე შენიშვნა

ბ-ნი „ტიტო“ გაზეთ „თემ“-ში (№ 192) რიხიანად ბრძანებს:

„სოფლის ვითომდა ჰატრანად, ვითომდა მარიადა
ითვლებიან მღვდელი და მასწავლებელი, მაგრამ არც
ერთი და არც მეორე თავის დიად დანიშნულებას ვინა-
თ-
დალ არ ასრულებს, საქვეყნო საქმე, ხალხის ზნეობრივ-
ქონებრივი აზიდლება არაფრად მიაჩნიათ. თავის სიცოც-
ხლის მიზნად მხოლოდ პირადი სარგებლობა და სიამო-
ნება დაუსახვთ და ამისთვის არავითარ საშუალებას არ
კრიდებიან!..“

საკვირველებაა ღმერთმანი! დიდი თუ
პატარა, საქმიანი თუ უსაქმური—დღეს
ყველა უკიჟინებს სახალხო მასწავლებელს:
შენ ეროვნულად გარკვეული ფიზიონო-
მია აღარ გაქვს, ისიც დაკარგე, რაც გქონ-
და, პოლიტიკურად დასწეულელებული დას-
წეული ზნეობრივად და გონებრივადაც,
ლალატობს ხალხს და მოვალეობასო.

თამამად შეგვიძლია ვსთქვათ, რომ
ასეთს ბრადღებას სახალხო მასწავლებლის
მიმართ წამოიხვეწის მხოლოდ ის, ვინც
თვითონ არაფერს აკეთებს, ვინც სრუ-
ლიად არ იცნობს სახალხო მასწავლებლის
მდგომარეობას, შრომას, აზრსა და სუ-
ლის კვეთებას, ვინც ყოველ საქმეს მხო-
ლოდ დაავადებული ფანტაზიის ჰაერში
აშენებს და ბ-ნი „ტიტო“-სავით უაზროდ
გაიძახის „უიმედობამ და ცხოვრების უა-
ზრობამ (!) დასერა ჩემი გული“-ო. თუ
ადამიანი ღრმად ჩაკვირვებია ჩვენი ერის

ბედ-იღბალს და ცხოვრებას სახალხო მას-
წავლებელს ასე არ შეხედავს.

რა არის დღევანდელი ჩვენი სახალხო
მასწავლებელი?

უფლებო-უპიროვნო არსება, რომე-
ლიც დღე-ღამეს ატარებს მძიმე შრომაში;
თან სიმშლით კვდება, სიცოცხით სხეული
ულურჯდება, სხვა და სხვა კულტურულ
დაწესებულებებს დაშორებით გონება ერთს
წერტილზე გაყინვია და მაინც ხმა ვერ
ამოუღია: მიხედვით ჩემს მდგომარეობას,
ვშრომობ, სისხლს ვიშრობ და პური მო-
მეცით, ადამიანის ღირსება-უფლება და-
მიბრუნეთო!

ოცნების მოტრფიალე ადამიანი, ვიცი,
წამოიძახებს—„იბრძოლონ და მოიპონო!“
თქმა ადვილია.

როდესაც მთელი ორგანიზმი დაავადე-
ბულია—მისი შემადგენელი ნაწილებიც
უძლურია. ვიდრე ქართველი ერის დღე-

ვანდელს მის მდგომარეობას და უბედობას თავს არ დააღწევს, არა სასურველ მდგომარეობაში იქნებიან სკოლაცა და მასწავლებელიც, ეკლესიაცა და მღვდელიც...

მიუხედავად ამისა ჩვენი სახალხო მასწავლებელთა უმრევლესობას თავისი დიდი მოვალეობისთვის არ უღალატნია. გაახილოს თვალი ბ-ნმა „ტიტო“-მ და დაინახავს ბევრს სახალხო მასწავლებელს მხნედ მამუშავეს სკოლაში და მის გარეთაც: კოოპერატიულ დაწესებულებებში, პრესაში, ხალხში და სხვაგან... აშკარაა— ჩვენს სახალხო მასწავლებელს თავისი წმინდა დროშა ჯერ ძირს არ დაუწევია; ის, თუმცა მძიმედ, მაგრამ მაინც მხნედ ეწევა მას მალლა და შორს არ არის ის

დრო, როდესაც თავისუფლად ააფრიალებს მას...

უბრალო შეგნება მოითხოვს სხვის (მით უმეტეს **სხვების**) შრომა აღამიანმა ასწონოს და დაათსოს არა თავისი პირადი განცდა-შეხედულებით, არამედ საზოგადო თვალსაზრისით, რომელსაც თან უნდა ახლდეს საქმის ღრმად ცოდნა და გაგება.

და არ გაუკვირდეს ბ-ნ „ტიტოს“-ს, თუ მისი სიტყვები (?) სახალხო მასწავლებლის შესახებ მოგვაგონებს კრილოვის ერთს „გმირს“, რომელმაც ძვირფასისა და ფრიად სასარგებლო საგნის შესახებ თავის უვიცობის გამო ბრძანა—

„... Куда оно?

Какая вещь пустая!“

გ. ა—ნი.

უცხოეთი

რამდენი ეძლევათ მასწავლებლებს მეომარ სახელმწიფოებში

საყურადღებო ცნობებს გადმოგვცემს ჟურნალი „Нар. учит.“-ი მის შესახებ, თუ როგორ ფასდება მასწავლებელთა შრომა დღევანდელ მებრძოლ სახელმწიფოებში:

1, გერმანია.

უმთავრეს სახელმწიფოებში ეძლევათ ჯამაგირი წლოვანობის შესაფერისად; მოყვანილ ჯამებში არ შედის არც დამატებითი ჯამაგირი და არც ბინის ფული. ჯამები მოყვანილია მარკებით (ერთი მარკა უდრის=46, 25 კაპიკს).

21 წლის იღებს 1000—1120-მდე მარკას, 25 წ.—1100—1400-მდე, 30 წ.—1600—1700-მდე, 35 წ.—2500—2100-მდე, 40 წ.—2350—2500-მდე, 50 წ.—

3200—3300-მდე, 60 წ.—3200—3300-მდე. როგორც ხედავთ საშუალო რიცხვით გერმანიის სახელმწიფოებში ეძლევა მასწავლებელს 500—1500 მანეთამდე დამატებითი და ბინის ფულებს გარდა.

2, ინგლისი.

აქ არ არსებობს საზოგადო გადაკვეთილი ჯამაგირი; სკოლის მთავრობას აქვს დადგენილი თითოეული ქალაქისათვის საკუთარი ჯამაგირი. „მასწავლებელთა ნაციონალურმა კავშირმა“ შემოიღო ჯამაგირების შემდეგი ნორმები, თუმცა ჯერ კიდევ ვერ გაახერხა ყველგან ასეთი ნორმების გატარება:

სკოლის გამგე მასწავლებელს 1387 შ. 50 კ. მასწავლებელ ქალს 1110 მან.

მასწავლებელთა თანაშემწეებს პროვინციებში 832 მან. 50 კ.—1665 მანეთამდე და ორჯერ ყოველწლიური დამატება 92 მან. 50 კ.; თანაშემწე ქალებს 740—1340 მანეთამდე, შვიდჯერ ყოველწლიური დამატება 46 მან. 25 კ. და სამჯერ 92 მან. 50 კ.

მასწავლებელთა თანაშემწეებს სატახტო ქალაქებში:—925—1850 მანეთამდე; ორჯერ დამატება 46 მან. 25 კ. და ცხრაჯერ ყოველწლიური 92 მან. 50 კ.; თანაშემწე ქალებს—832 მ. 50 კ. 1618 მ. 75 კ.-მდე, ყოველწლიური დამატება შვიდჯერ 46 მ. 25 კ. და ხუთჯერ 92 მ. 50 კაპ.

3, ავსტრია.

ავსტრიის თითოეულ სახელმწიფოს აქვს სეიმის მიერ დადგენილი გადაჭრილი ჯამაგირი. მასწავლებელი ქალებიც იღებენ იმდენს, რამდენსაც კაცები.

სკოლების გამგეებს ჯამაგირის გარდა ეძლევათ 1—2 კლასის გამგეობისათვის 78 მან., 3 კლასისა 96 მან., 4 კლასისა 116 მ. 50 კ., 5 კლასისს 155 მან. 40 კაპ.

სოფლებში ეძლევათ ყოველი ხუთი წლის შემდეგ ხუთჯერ დანატებითი ჯამაგირით 466—1200 მანეთამდე, ამას გარდა ბინის ფულიც.

4, ბელგია.

აქ მასწავლებლებს ეძლევათ ჯამაგირი სოფლებში მცხოვრებთა რიცხვის შესაფერისად მასწავლებელ კაცებს დამატებით საშუალო რიცხვით 889—1110 მან. და 444—740 მანეთამდე. მასწავლებელ ქა-

ლებს კი 314—1026 მან. და 444—703 მანეთამდე.

5. საფრანგეთი.

საფრანგეთში მასწავლებლებს ეძლევათ საკუთრად ჯამაგირი და სხვა და სხვა გვარი დამატებანი. პირველ-დაწყებით სკოლებში მასწავლებელთა თანამდებობის აღმასრულებელთ 407 მან., შტატის მასწავლებლებს, რომლებიც იყოფებიან ხუთ კატეგორიით 440—556—666—740—814 მან. მასწ. ქალებს კი 444—518—592—666—740 მან., აღმატება სამსახურში მოხდება ამორჩევით და წელთა რიცხვის ნამსახურობით. ჯამაგირიდან მასწავლებელთ უკავებენ 5% საპენსიო თანხისათვის; ჯამაგირებს გარდა მათ ეძლევათ ბინის ფული პატარა სოფლებში 27 მან.—46 მანეთამდე, ქალაქებში 111—148 მან. და თვითონ პარიზში კი 222—259 მან. გამგეთათვის და ოჯახიან მასწავლებელთათვის ეს ჯამი უფრო გადიდებულია. ამავე დროს იღებენ კიდევ დამატებას ქალაქებში მცხოვრებთა რიცხვის რაოდენობის შესაფერისად 18—148 მან. პარიზში კი 370 მან., ეძლევათ აგრეთვე სკოლების გამგეობისათვის ცალკე 74—148 მანეთამდე.

უმაღლეს პირველ-დაწყებით სკოლებში განიყოფება ჯამაგირი ხუთ კატეგორიად: 592—703—814—888—962 მასწავლებელთათვის, დამატებით კლასში 1110 მ.; მასწავლებელ ქალთათვის—592—666—740—814—888 მან. და დამატებით კლასში 1106 მან. ამასთანავე დამატებითი ჯამაგირები მცხოვრებთა რაოდენობის შესაფერისად.

ლადო ბზვანელი.

ჩემი განმარტება

თხუთმეტი წელია, რაც სახალხო განათლების ასპარეზზე შედეგების დაგვირგად ვმუშაობ. ამ ხნის განმავლობაში ბევრი ჩემს საქმეში კარგიც მინახავს და ცუდიც. უკანასკნელი, რასაკვირველია, სჭარბობდა... ეგულამ უწყის, თუ რა პირობებში უნდება დღეს მუშაობა იმ მასწავლებლებს, რომლებსაც ბედმა, მათ უნებლიეთ, ავგუნა მთავრობის სასწავლებლებში მოღვაწეობა. ეს შდგომარეობა ტრაგიკულია მათთვის, ვისაც შეუძლიან შეგნებულად ფიქრი ჩვენი ცხოვრების წინ მსვლელობაზე...

შე დიდი ხანია ვცდილობდი რამე გზით, მიუხედავად იმ დახშულ პირობებისა, რომელთაც მე მიხდებოდა მუშაობა, მომეტანა მეტი სარგებლობა ბავშვების სწავლა-აღზრდისათვის. ბევრი გეტმა შევიმუშავე, რომლებიც, საუბედუროდ, გეტმებდა და დამჩინენ... ბოლოს, ტყეში სკოლის დაარსების იდეაზე ფიქრს შევეუდექი. რვა წლის ფიქრს საქმეც მოჭყვავა, და გასულ ზაფხულს წადვერის ფიჭვნარში ჯანით სუსტი ემაწვილებისათვის სკოლა დავაარსე. ამ გვარ დაწესებულებას ვედაგოგობი მხურვალე თანაგრძნობით შეეკებენ და საქმის სასარგებლოთ თავისი აზრიც გამოხატევენ ადგილობრივ პრესაში.

ქართულ ორგანიზაციაში უფრო ვრცლად და მიუღწევად შეეხენ სკოლის ღირსება-ნაკლებობას ბ-ნნი სანგანბი და მ. კაკაბაძე. ხალხი უკანასკნელმა, როგორც ჩვენი საზოგადოების გულშემატკივარმა მოღვაწემ, ჩემს სკოლას ეროვნული თვალთ შეხედა. „განათლების“ ღვინობისთვის ნომერში იგი სწერს: „არ შემიძლია დასასრულ სკოლის ერთ დიდ ნაკლს არ შევეხო, რომელიც იმავე დროს ჩვენი საზოგადოების სამარცხვინო ნაკლსაც შეადგენს... ბ-ნ არჯევანიძეს სკოლის პრე-

გრამაში ქართული ენა სრულებით არ აქვს მოხსენებული. საზოგადოებას და ახსნა-განმარტება ბავშვებთან უმთავრესად უცხო ენაზედ, სწარმოებს“... და სხვა.

სამარცხვინო ნაკლი ჩვენი საზოგადოების ამ მხრით მეტად სამწესარაა. ხალხი ჩემი სკოლის ამგვარ ნაკლი ღვადასა და სხვაზედ უცხო ენაზედ, სწარმოებს“... და სხვა.

სკოლის უმთავრესი მიზანია ჯანით სუსტი ბავშვი ზაფხულის თვეებში სუფთა ჰაერის, კარგი საჭმლის და ზომიერი მოძრაობის გასართობების საშუალებით გამოკეთდეს იმდენად, რომ ჩვეულებრივ სკოლაში დაბრუნების ან მიღების შემდეგ არ ჩამოვარდეს ამხანაგებს სწავლაში ფიზიკური სისუსტის გამო. ცხენებით საგნებს სკოლაში მეორე ხარისხის ალაგვი უჭირავს და ეგულასათვის არ არის სავალდებულო. მეტადინებობა სწარმოებს იმ საგნებში, რომელშიც ემაწვილს განმეორებითი გამოცდა აქვს დანიშნული. ამიტომ ქართულ ენაშიც მოთხოვნილების დაგვირგად სწარმოებს მეტადინებობა.

მთავრობისათვის წარდგენილ სკოლის წესდებაში მარტო საღმრთო სჯული, რუსული ენა და ანგარიშია მოხსენებული, როგორც სავალდებულო საგნები ეგულა ეროვნებათა ბავშვებისათვის დღევანდელ პირობებში..... მომავალში კი მსურს, თუ გარემოება ხელს შემიწევს, შემოვიღო ეროვნული განყოფილებები და მით ჩემი სკოლის საქმე უფრო სასურველ ნიადაგზე დავაყენო *).

წადვერის ტყეში სკოლის დამაარსებელი

ზ. არჯევანიძე.

*) რედაქცია სრულიად ეთანხმება მ. კაკაბაძის აზრს წადვერის სკოლის შესახებ, რასაც არც ბ-ნი არჯევანიძე ჰყოფს უარს. განა დღევანა სავალდებულო საგანი არ არის ყველა რიგიანი სკოლისა?!
ჩედ.

ბიბლიოგრაფია

ალექსანდრე ფრონელი. დიდებული მესხეთი. იასონ კერესელიძის გამოცემა. ფასი ცხრა შაური. ქ. გორი 1914 წ.

მესხეთის შესახებ იშვიათად დაწერილას ისეთი გრძობითა და მრავალ ცნობებით სავსე წიგნი, როგორც არის ბ-ნის ალ. ფრონელის „დიდებული მესხეთი“. ავტორის თქმისა არ იყოს მესხეთი მართლაც ნატურის თავადია, ობოლი მარგალიტია საქართველოსა. ამ დიდებული კუთხის გაცნობა, შესწავლა და ავ-კარგი მართლაც ბევრ რასმე საგულისხმიეროს შესძენს მკითხველს. ავტორსაც ჩვეულებრივად ისე გრძობიერად აქვს აწერილი ეს მხარე, რომ მკითხველი თავს ვერ ამოკრებს, სანამ ბოლომდის არ ჩაიკითხავს და სავსებით არ განიცდის იმ მღელვარებას, რასაც თვითონ მწერალი განიცდიდა თვითოეულის სტრატეგის წერის დროს.

სოფლის მასწავლებელთათვის ეს წიგნი ხომ მისწრება, ერთად ერთი საუკეთესო საუნჯეა, საიდანაც შეუძლიან უტყუარი ცნობების ამოკრეფა და გადაცემა მოზარდ თაობისადმი. ბევრი, მეტად ბევრი საგულისხმიერო ცნობებია ამ წიგნში მესხეთის შესახებ. ვურჩევთ ყველას შეიძინონ ეს ნიჭიერი მწერლის ნაწარმოები, გულდასმით გადაიკითხონ და შეისწავლონ ეს სადღესღაც მართლაც დიდებული მხარე ჩვენი სამშობლო ქვეყნისა.

დიმიტრი ჯანაშვილი. ისტორიულ სურათები: 1. ქართველი ეკლესიის გამოყოფა საბერძნეთის ეკლესიიდან, 2. ქართველი ქალები. გამოცემა იასონ კერესელიძისა. ფასი თხუთმეტი შაური.

ეს საკმაოდ მოზრდილი წიგნი, რომელიც შეიცავს 300 გვერდს, ეხება ორს ისტორი-

ულს მხარეს ქართველთა ცხოვრებისას. ერთში მოთხრობილია საქართველოს ეკლესიის გამოყოფის ამბავი საბერძნეთის ეკლესიიდან, ხოლო მეორეში დახასიათებულია ქართველი ქალი ისტორიულად. ამ წიგნის ეს უკანასკნელი ნაწილი მეტის-მეტად საყურადღებოა. აქ დანამდილებით შეიტყობთ, თუ ქართველ ქალებს რა გავლენა ჰქონიათ საქართველოში ერის განათლებაზე პოლიტიკურსა და სოციალურ ცხოვრებაზე, როგორ უმუშავნიანთ მამაკაცებთან ერთად ქალებსაც, როგორ უმნიანთ მტერთან და როგორ დაუმსახურებიათ თანასწორობა და პატივი მამაკაცებთან ერთად და სოციალურად რა საკეთილყოფილია ქართველი ქალის გავლენა სოციალურებაზე.

ეს კარგი წიგნიც ღირსია შეიძინოს თვითოეულმა ოჯახში და გაეცნოს მისი წარსული ცხოვრების ავ-კარგს. მკითხველი იხილავს იმ დიდებული სულით, რომლითაც აღჭურვილი უფიქროსი ნეტარნი ქართველი დედები, რომელთაც სულის სიძლიერეს სამართლიანად დასტიროდა დიდებული პოეტი ნ. ბარათაშვილი.

წინაპართა აჩრდილნი, ისტორიული ამბავი—**ნიკო ლომოურისა.** გორი, ფასი ორი შაური.

ეს პატარა წიგნაჲ, რომელიც ეკუთვნის ჩვენს ნიჭიერ მწერალს ნ. ლომოურს, წარმოადგენს მშვენიერ სახალხო და საუმაწვილო საკითხავს. თემად აღებულია ის დრო, როცა მეთვრამეტე საუკუნეში ლეკებმა უფრო უმატეს ქართლ-კახეთში თარეშობას და ქვეყნის რბევასწიოკებას. თვალწინ გიდგათ ახალგაზრდა გმირი ერეკლე მეფე და სხვა მამულისათვის თავდადებულნი თავადნი და გლეხნი. აწერილობა ამ თუ იმ მომენტისა ყველგან მშვენიერია, მაგრამ ყველაზე უფრო მკითხველს

იტაცებს ის მომენტი, როცა ერეკლე ქვემო მახხანში მივა გლეხის გაბრიელ ბოსტაშვილისას, რომელმაც შეფე გადაარჩინა ხიფათს. შეფე ვერ ისვენებს, ვაი თუ მისი გადაშრენელი გაბრიელ ბოსტაშვილი მტერმა იმსხვერპლასო. ერეკლეს შინ ბერიკაცი დახვდება, რომლის სულის სიძლიერე მკითხველსაც ხი-

ბლავს. როცა ბოსტაშვილი მშვიდობით ბრუნდება სახლში, ერეკლე სიხარულით ადივსება, აჯილდოვებს გლეხს ბოსტაშვილს აზნაურის ხარისხით და თან მიჰყავს ჯარში.

წიგნაკი სიამოვნებით იკითხება და სასურველიც არის მისი ფართოდ გავრცელება ხალხში და მოზარდ თაობაში.

წერილები რედაქციის მიმართ

I

გულმხურვალოდ ვუერთდებით „განათლების“ უკანასკნელ ნომერში ბ-ნ ლადო ბზვანელის მოწოდებას და ვუგზავნით ჩვენს რედაქციას ოთხ მანეთს ქართული ერის ეროვნული ტაძრის – ქართული თეატრის ახალი შენობის ასაკებ ფონდისათვის. *)

სახალხო მასწავლებლები { გ. ა—ნი.
ი. რუხაძე.

*) რედაქციამ მიიღო ოთხი მანეთი ბ.ბ. გ. ა—ნისაგან და ი. რუხაძისაგან, რომელსაც დანიშნულებისამებრ გადასცემს.

რედ.

II

ბ-ნო რედაქტორო!

ამასთანავე გაახლებო ჩემდამი რწმუნებულ ახალდაბის ორკლასიან მასწავლებლის მასწავლებლთა და მესუთე და შექვესე განყოფილების მოსწავლეებისაგან შეწირულ ფულს ქართული თეატრის ფონდის გასაძლიერებლად. იმედია გადასცემთ დანიშნულებისამებრ.

სია შემომწირველთა: თითო მანეთი შემოსწირეს მასწავლებლებმა — ნოე დვევიძე,

თაქთაქიშვილმა თინათინამ და გიორგიძე ნინამ.

ორ-ორი შაური შემდეგმა მოწაფეებმა:

გონცაძე დავით, ბლიაძე ეგგენი, სეპისკვერაძე ნადია, აბრამაშვილი მარიამი, ბლიაძე დარია, ჯიკავა ელენა, ფატარიძე ლეონტი, ქველაძე ვლადიმერი, ჭემბურიძე შუშანა, ბლიაძე ირაკლი, ურასვილი ტატიანა, ბლიაძე რომანოზ, ფატარიძე ივანე, ბლიაძე მიხაილ, ფატარიძე ელისაბედ, ბლიაძე შალვა.

ქველაძე ანნამ სამი შაური, ლომიძე ვლადიმერ ექვსი შაური, ბლიაძე ნატალია და არევაძე გიორგი თითო შაური, ბურნიკაშვილი ჰავლე აბაზი. სულ 5 35 კ.*)

სკოლის ზედამხედველი

ნოე დვევიძე.

*) რედაქციამ მიიღო ნოე დვევიძისაგან 5 მან. და შვიდი შაური, რომელსაც გადაცემს დანიშნულებისამებრ.

რედ.

რედაქტორ-გამომცემელი

ლ. გ. ბოცვაძე.

ნება დართულია სამხედრო ცენზორისაგან.

სნობაპი

ქ. ფ. წერა-კითხვის გამავრცელებ. საზოგადოების მოქმედებისა.

ხონის განყოფილების 1913 წლის ანგარიში.

(დასასრული)

წლიური კრების ოქმი.

კრება გაიხსნა შუადღეზედ საზოგადოების თავმჯდომარის ამხანაგის ეჭ. ვ. ბახტაძის თავმჯდომარეობით, მდივანი იყო მ. დ. ჭელიძე. კრებას დაესწრო 22 წევრი (60 წევრიდგან). კრების გახსნისათანავე თავმჯდომარის წინადადებით კრებამ ფეხზე ადგომით პატივი სცა განსვენებულთ: 1) საზოგადო მოღვაწის და განყოფილების ყოფილი თავმჯდომარის ამხანაგის ივანე სიმონის ძის შარაშიძისა და 2) გამოჩენილი პუბლიცისტის და საუკეთესო მამულიშვილის, უდროვოდ დაკარგულის არჩილ ჯორჯაძის ხსოვნას. შემდეგ თავმჯდომარე შეეკითხა კრებას, ინებებს იგი წლიური ანგარიშის წაკითხვას თუ არა? რადგანაც ანგარიში წინდაწინ და რიგებული ჰქონდათ საზოგადოების წევრებს, კრებამ მისი წაკითხვა საჭიროდ არა სცნო. წაკითხულ იქმნა სარევიზიო კომისიის მოხსენება.

ემელიანე ივ. ცაგარეიშვილი: სარევიზიო კომისია მოგვიწოდებს სოლიდარული მუშაობისთვის, მე კი ვერ ვხედავ სოლიდარობას გამგეობაში; განხეთქილება მოხდა და, როგორც ანგარიშში არის მოხსენებული, ხუთი წევრი გამგეობისა (თავმჯდომართლრთ) სამსახურიდგან გასულა. თუმცა მე, როგორც გამგეობის წევრი, მთლად კი არ გამოვსულვარ გამგეობიდან, როგორც ვაცნობე კიდევ წერილით გამგეობას, არამედ დროებით დავსტოვე მუშაობა. სანამდის გამგეობა არ გამოარკვევდა, რისთვის გააშავეს 29 აგვისტოს საგანგებო კრებაზედ ერთი გამგეობის წევრთაგანი. ამ წერილის მოწერამდის მე მოვითხოვე გამგეობის სხდომაზედ საზოგადოების წევრთა საგანგებო კრების მოწვევა ახალ არჩევნებისთვის, მაგრამ გამგეობა არ დამეთანხმა, კრება არ მოიწვია და ჩემს წერილზედაც პასუხი არ გამ-

ცა ახლა მე თქვენთან შემომაკვს საჩივარი გამგეობაზე: კრება უნდა მოეწვია ახალი არჩევნებისთვის და არ მოიწვია.

ალექსი ბ. ჭიჭინაძე: არც მე ვარ კმაყოფილი 29 აგვისტოს საგანგებო კრების არჩევნებისა; ჩემის აზრით სამართლიანი იქნებოდა უკეთესად დაბოლოვებულიყო არჩევნები, გაზეთ „კოლხიდას“ და გამგეობას შორის მომხდარ კამათში თუ ვისმე მიუძღოდა დანაშაული გამგეობის მხრით, არა მარტო ერთ წევრს გამგეობისას, რომელიც აღარ იქნა არჩეული, არამედ მთელს გამგეობას და მეც, როგორც თავმჯდომარეს. გააშავეს, ანუ უკეთ რომ ვსთქვათ, აღარ აირჩიეს შემდგომის ვადისათვის კი ერთი წევრი გამგეობისა. ამ გარემოებისთვის მე ანგარიში უნდა გამეწია და ამისთვის დავანებე თავი გამგეობის თავმჯდომარეობას, გამგეობის სხვა წევრთ კი ვურჩიე მუშაობა არ შეეწყვიტათ, საგანგებო კრების მოწვევა არჩევნებისთვის მეც უხერხულად მიმაჩნდა, რადგანაც ისედაც გამწვავებული დამოკიდებულება ჯგუფთა შორის უფრო გამწვავდებოდა, და ეს საზოგადო საქმეს ავნებდა.

მათე ბ. ბახთაძე: ბ. ემელიანე ცაგარეიშვილი სცდება, როდესაც ამცობს განხეთქილება გამგეობაში მოხდა და ამისთვის გავიდა ხუთი წევრიო. განხეთქილება მოხდა არა გამგეობაში, არამედ 29 აგვისტოს საზოგადო საგანგებო კრებაზედ, როდესაც გაშავედა ერთი წევრი გამგეობისა, მიზეზად გამგეობიდან გასვლისა თითქმის ყველა წევრები, რომელთაც თავი დანებეს გამგეობას, ასახელებდნენ ამ გარემოებას, ბ. ემელიანე ცაგარეიშვილი ამას გარდა, მოითხოვდა გამგეობისაგან გამორკვევას, რისთვის გააშავეს საგანგებო საზოგადო კრებაზედ ზემო ხსენებული გამგეობის წევრიო. გამგეობას არ შეუძლიან და უფლებაც არ აქვს განსაჯოს საზოგადო კრების მოქმედება; პირიქით საზოგადო კრება კონტროლს უწევს და სჯის გამგეობის ყოველ მოქმედებას; ამ მიზეზით წერილები ქ. ლუბა პ. სანოდისა და ბ. ემელიანე ცაგარეიშვილისა გამგეობამ იცნო უადგილოთ, მათი მოთხოვნის ასრულება შეუძლებლად და, რადგანაც ისინი მთელი წლის განმავლობაში გამგეობის სხდომებს არ დასწრებიან, გამგეობამ ჩასთვალა იგინი სამსახურიდან გასულებად. რაც შეეხება საზოგადო საგანგებო კრების მოწვევას ახალი არჩევნებისთვის, გამგეობამ არ მოიწვია შემდეგის მოსაზრებით: როდესაც რამდენიმე წევრი გავიდა გამგეობიდან, მათ მაგიერ მოწვეულ იქნენ მათი მოადგილენი და გამგეობის მუშაობა არ შეფერხებულა, რომ ფაქტიურად მუშაობა გამგეობაში შეუძლებელი ყოფილიყო წევრთა სიცოტავის გამო, მაშინ მ-ე წევრებით საზოგადო კრებას ახალი არჩევნებისთვის; მაგრამ გამგეობის სხდომაზედ ესწრებოდა საკმაო რიცხვი წევრებისა და რა საჭირო იყო ახალი არჩევნები. რამდენიმე წევრის შენიშვნის შემდეგ თავმჯდომარემ გამორკვეულად სცნო საკითხი და დასვა შემდეგი კითხვა: საჭირო იყო თუ არა საგანგებო კრების მოწვევა ახალი არჩევნებისთვის? 19 ხმით წინააღმდეგ სამისა კრებამ საჭიროთ არ სცნო საგანგებო კრება მოწვეულიყო ახალი არჩევნებისთვის. ამის შემდგომ მ. ვ. ბახთაძემ პასუხი გასცა სარევიზიო კომისიის შენიშვნებს და კრებამ დაამტკიცა 1912 წლის ანგარიში.

მოხსენება გამგეობისა წიგნის მალაზიაზედ:

როდესაც გამგეობა აარსებდა მალაზიას, უნდოდა გაეჩინა ახალი წყარო შუა მოსავლისა და შეენახა ბიბლიოთეკა-სამკითხველო. პირველ ორ წელიწადს გამგეობის მოსაზრება თითქოს გამართლდა და ცოტა მოგება დარჩა წიგნის მალაზიას; მაგრამ უკანასკნელ ორ წელიწადს წაგების მეტი არაფერია, შრომა კი დიდი, რისთვის დატრიალდა საქმე ასე, ძნელი გამოსარკვევია, ვიტყვით მხოლოდ, რომ საკანცელარიო ნივთები, რომელსაც დიდი მოგება აქვს, იყიდება ხონის ყოველ დიდს თუ პატარა მალაზიაში და, სანამდი ჩვენს მალაზიაში მოვიდოდეს მყიდველი, უნდა გამოიაროს ოცი თუ მეტი მალაზია, სადაც შეუძლია იყიდოს იგივე ნივთი, მყიდველიც შედის პირველსავე მალაზიაში და იძენს საჭირო ნივთს. წიგნებს კი იმდენი მოგება არ აქვს, ხშირად ხმარებიდგან გამოდის და ზარალს იძლევა; საზოგადოთ კი იმდენი აღებმიცემობა არ არის, რომ მოსამსახურეთა ჯამაგირი და სხვა ხარჯი დაფაროს, ამისთვის გამგეობა სთხოვს კრებას: 1. წიგნის მალაზია მოიშოროს, 2. არჩეულ იქნეს ვაჭართაგან კომისია და მიენდოს ამ კომისიას და გამგეობის შეერთებულ კრებას გადაუწყვიტოს, როგორ და რა სახით მოიშოროს მალაზია. კრებამ დაადგინა: ა) მოიშოროს წიგნის მალაზია და ბ) მიენდოს გამგეობას მოიწვიოს მცოდნე პირნი და მათთან ერთად გადასწყვიტონ, როგორ მოიშორონ წიგნის მალაზია.

მოხსენება გამგეობისა თეატრზე:

როდესაც თეატრის ხელმძღვანელობა იკისრა ჩვენმა გამგეობამ, მაშინ თეატრის საქმეს აწარმოებდნენ სცენის მოყვარენი ერთი გამოცდილი მსახიობის ხელმძღვანელობით; ხარჯი ცოტა იყო და გვპირდებოდნენ, რაც დაგვრჩება თქვენ გადმოგვცემთ სახალხო სახლის ფონდისთვისო. რაც დრო გადიოდა, სცენის მოყვარეთა ჯგუფი მცირდებოდა და საჭირო შეიქმნა მსახიობთა მოწვევა, ამან კი ხარჯი გააღიდა, დეფიციტი გამოიწვია, ჩვენი ღარიბი კასიდგან დახმარება გაუწიეთ 75 მანეთით. ახლაც ბევრი საყვედურია. არ გვეწვევითო, ჩვენ კი სახსარი ცოტა გვაქვს, პირდაპირ ჩვენს დანიშნულებას—ბიბლიოთეკა-სამკითხველოებს და შკოლებს ვერ ვუწევთ ჯეროვან დახმარებას. ჩვენს გამგეობას ჰყავდა სათეატრო სექციაში სამი კაცი. თეატრის საქმეს განაგებდა სცენის მოყვარეთაგან არჩეული გამგეობა, თორმეტი კაცისაგან შემდგარი. ამ გამგეობის სხდომებს ესწრებოდა ერთი ან ორი სექციის წევრი და მათ ხმებს არავითარი მნიშვნელობა არ ჰქონდა, ასე რომ ფაქტიურად ჩვენ თეატრის ხელმძღვანელი და გამგე არ ვიყავით და, რაც უნდოდათ სცენის მოყვარეთ, იმას არდგენდნენ. ხარჯთ-აღრიცხვას არ გვკითხავდნენ და მსახიობსაც თვითონ იწვევდნენ. ამისთვის გამგეობის აზრია: ჩამოშორდეს ჩვენს განყოფილებას თეატრის საქმე და შესდგეს თეატრის მოსაწყობად დრამატული საზოგადოება.

ცოტა ხნის კამათის შემდეგ კრებამ დაადგინა: ჩამოშორდეს ჩვენს განყოფილებას თეატრის საქმე. შემდეგ საზოგადო კრებამ დაადგინა შემცირდეს გამგეობის

წევრთა რიცხვი ექვსამდის, თავმჯდომარის გარდა, და ფარული კენჭის ყრით აირჩია თავმჯდომარეთ ალექსი ბ. ჭიჭინაძე 21 ხმით, გამგეობის წევრად ვლ. ზ. ნაღარეიშვილი 17 ხმით. სარევიზიო კომისიის წევრებმა: ალ. ს. ნიჟარაძემ და მიხ. ივ. ქუთათელაძემ უარი განაცხადეს სარევიზიო კომისიის წევრობაზე; კრებამ მადლობა გადაუხადა მათ სამსახურისთვის და მათ მაგიერ აირჩია ემ. ივ. ცაგარეიშვილი და ან. დ. ბახთაძე თექვსმეტ-თექვსმეტი ხმით.

დასასრულ კრებამ მიიღო შემდეგი ახალი წევრნი: 1) სიმონ ივანეს ძე ჯორბენაძე, 2) მარიამ პავლეს ასული ქუთათელაძე, 3) შალვა დიმიტრის ძე ჩხიკვიშვილი, 4) მღვ. ივანე რუხაძე, 5) სილბისტრო სიმონის ძე საღარაძე, 6) კონსტანტინე ათანასის ძე კაკაბაძე, 7) ბესარიონ კიმოთეს ძე კაკაბაძე, 8) სარდიონ იესეს ძე გორგოზია, 9) ლუბა კონსტანტინეს ასული ჩხენკელის მეუღლე, 10) ლუკა დავითის ძე სანოძე და 11) პავლე ივანეს ძე ჩხენკელი.

კრება დასრულდა ნაშუადღევს 2¹/₂ საათსა.

გამგეობის მოქმედების დახასიათება:

გამგეობას ჰქონდა განზრახული განეხორციელებია მთავარი მიზანი, ე. ი. ევრცელებია წერა-კითხვა და კულტურული განვითარება ქართველთა შორის მის რაიონში. ამ მიზნის მისაღწევად ის შემდეგ ღონისძიებას ხმაობდა: ზრუნავდა არსებულ ბიბლიოთეკა-სამკითხველოებისათვის, დახმარებას უწევდა მათ. მოაწყო თავის ხელქვეით მყოფ ბიბლიოთეკა-სამკითხველოთა მეთვალყურეობა; აგრეთვე სამინისტრო და კერძო სკოლები უწევდა დახმარებას ჟურნალ-გაზეთების გამოწერით და წიგნების შეწირვით. მეცადინეობდა ახალ ადგილებში ბიბლიოთეკა-სამკითხველოების გახსნისათვის; შეიძინა ხონის განყოფილების სახელზე განსვენებულის ივანე ს. შარაბიძის ეზოს ერთი ნაჰერი ზედ მდგომ სახლითურთ, რომელშიდაც ადგილობრივ ბიბლიოთეკა-სამკითხველოს მიჩენილი აქვს ორი სრული ოთახი სრულს მის განკარგულებაში, რითაც განახორციელა დიდი ხნის წადილი განყოფილებისა—მოპოება ბიბლიოთეკა-სამკითხველოსათვის საკუთარს ბინისა. მართალია, ნაყიდ მამულს ადევს ბანკის ვალი, მაგრამ გამგეობას დაბა ხონის ყველა საკრედიტო დაწესებულებათ, და აგრეთვე კერძო პირთ მიჰმართა თხოვნით აღმოეჩინათ შემწეობა შეძენილ მამულზე ვალის დასაფარავად; შეძენილ შენობის ერთი ნაწილისგან განყოფილებას აქვს შემოსავალი თვიურად ოცი მანეთი, რომლითაც შეუძლია ცოტ-ცოტათა დაფაროს ზემოხსენებული ვალი. გამგეობა ცდილობდა თავის განყოფილების წევრთა რიცხვის გადიდებისათვის. გამგეობას აქვს მოხარებული განსვენებულის საზოგადო მოღვაწის, ივანე შარაბიძის სახელობაზე დაარსებული ფონდი 466 მან. რომლის სარგებლიდგან საანგარიშო წელს განთავისუფლებულ იქნა სწავლის ფასისაგან ხონის ორკლასიანის სასწავლებლის 8 ლარიბი მოსწავლე.

დასასრულ გამგეობას, სამწუხაროდ, არ შეუძლია არ აღნიშნოს ის გარემოება, რომ მეფის მოადგილემ არ შეიწყნარა გამგეობის თხოვნა, რომელიც გაეგზავნა მას ჩვენგან რომანოვთა გვარის სამასი წლის იუბილეს გამო და რომლითაც ვთხოვლობდით ნებართვას შეგვეგრძელებია კავკასიაში ნება-ყოფლობითი შემოწირულება დაბა ხონში სახალხო სახლის ასაგებად.

1913 წლის შემოსავალ-გასავლის ანგარიში.

შემოსავალი:

1 იანვარს 1913 წლის იყო კასაში	63—70
საწევრო ხონის საურთიერთო ბანკში	200—
სათეატრო სექციაზე	75—
წიგნის მალაზიაზე	555—77
	<hr/>
	894—47

შემოვიდა:

საწევრო ფული	150—
შემოწირულება	21—48
სეირნობიდან	100—
	<hr/>
	271—48

სულ . . 1165—95

გასავალი:

ხონის ბიბლიოთეკის შენახვა	348—52
მათხოჯის სამკითხველოს შემწეობა	10—
ჩხოროწყუს, აბედათის და ხონის პროფესიონალურ სკოლებს შემწეობა	15—31
დელეგატის გაგზავნა ტფილისში	24—40
გზის ხარჯი—გუბში, სამკითხველოს დასათად.	2—50
ანგარიშის დაბეჭდვა და საკანცელარიო ხარჯები	52—22
გაიწერა ზარალში სათეატრო სექციაზე დარჩენ.	75—
წვრილმანი ხარჯები	02—19
	<hr/>
	530—14

1 იანვარს 1914 წ. არის კასაში	21—60
საწევრო ხონის საურთიერთო ბანკში	200—
წიგნის მალაზიაზე	414—21
	<hr/>
	635—81

სულ . . 1165—95

წიგნის მალაზიის ანგარიში.

1 იანვარს 1913 წელს მალაზიაში იყო საქონელი 2864 მან. 76 კაპ., 1913 წლის 26 ივლისამდის შეიძინა მალაზიამ საქონელი 1269 მან. 04 კაპ. (გაზეთების ანგარიშებიანათ); სულ 4133 მან. 80 კაპ. წლის განმავლობაში გაყიდულა საქონელი (გაზეთებიანათ) 2271 მან. 42 კაპ.; 26 ივლისს 1913 წელს უნდა ყოფილიყო საქონელი მალაზიაში 1862 მან. 38 კაპ.; ნამდვილად კი 27 ივლისის 1913 წლის აღწერილობით საქონელი აღმოჩნდა 2086 მან. 83 კაპ.; მაშასადამე მალაზიას მოუგია ერთიანად 224 მან. 45 კაპ.; რაიცა შეადგენს მთელი გადაბრუნებული თანხის $5\frac{1}{4}\%$.

მალაზიას ხარჯი ჰქონდა: ა) ლუქნის ქირა 63 მან., ბ) ნასესხი ფულის სარგებელი 76 მან. 02 კაპ., გ) მალაზიის გამგეს და კასირს 161 მან., დ) განათება, გათბობა და ბაზრის ხარჯები 20 მან. 15 კაპ., ე) წვრილი ხარჯები 5 მან. 95 კაპ. სულ 326 მან. 12 კაპ.; მაშასადამე მალაზიას უზარალნია 101 მან. 67 კაპ.; ნამდვილათ კი მალაზიის ანგარიშის ბალანსი გვიჩვენებს ზარალს 596 მან. 63 კაპ.; ამაში შარშანდელი ზარალია 236 მან. 29 კაპ., დანარჩენი 360 მან. 35 კაპ. ეკუთვნის წლევეანდელ წელს.

შენიშვნა: თანხმად 21 ივლისის 1913 წლის საზოგადო კრების დადგენილებისა წიგნის მალაზიის საქონელი გადაეცა მინა ივანეს ძე ჭავჭავაძის.

წიგნის მალაზიის 93 წლის ანგარიში.

აქტივი:

კასა	137—56
ავეჯეულობა	15—05
ნისიები	206—46
საქონელი მინა ჭავჭავაძისთან	287—71
ზარალი	596—63
	<u>1243—41</u>

პასივი:

მთავარ გამგეობის	529—20
პ. ივ. ჩხიკვიშვილის კრედიტის	300—
ხონის განყოფილების	414—21
	<u>1243—41</u>

ბიბლიოთეკა-სამკითხველოების ანგარიში

ხონის განყოფილების ხელმძღვანელობით საანგარიშო წელს სწარმოებდა ხუთი ბიბლიოთეკა-სამკითხველო: ხონის, მათხოჯის, ნაოლაღევის, გუბის და გორდის. ხონის ბიბლიოთეკის გამგეობა ჩაბარებული აქვს გამგეობის წევრს ეკატერინე ბახთაძისას: თითქმის მთელი ხარჯი (348 მან. 52 კაპ.) საანგარიშო წელში ბიბლიოთეკის შესანახავად გაიღო ადგილობრივ წ.-კ. ს. განყოფილებამ; არის საკუთარს ბინაზე, რისთვისაც ხონის განყოფილებამ შეიძინა ივანე შარაშიძის სახლი და ამ საქმეს მოახმარა სხვა და სხვა საკრედიტო დაწესებულებებში ბიბლიოთეკის ბინის ასაშენებლად გადაღებული თანხა 585 მ. 66 კაპ.

ხონის ბიბლიოთეკა მოთავსებულია საკუთარ შენობაში და შესდგება ორი ოთახისაგან. სამკითხველოს მოსდიოდა შემდეგი ჟურნალ-გაზეთები: 1) „სახალხო გაზეთი“, 2) „იმერეთი“, 3) „სიმართლის ხმა“, 4) „ბათუმის გაზეთი“, 5) „თემი“, 6) „ზაკ. რეჩ“, 7) „ზაკეკაზიე“, 8) „რუსსკია ვედომოსტი“, 9) „ნაკადული“, 10) „ჯეჯილი“ და 11) „სასოფლო გაზეთი“. სამკითხველოში შემოსულა 4019 მკითხველი, 1913 წ. 1 იანვრამდის ჰქონდა 610 ქართული და 885 რუს. წიგნი და შეუძენია მიმდინარე წლის განმავლობაში 164 ქარ. და 148 რუს. წიგნი.

წლის ბოლოს ჰქონდა 773 ქარ. 1033 რუს. სულ 1906 წიგნი, ამ წიგნებში არის 230 სასულიერო შინაარსისა, 1090 სასოფლო მეურნეობისა და 457 ჟურნალები. ხელის მომწერი იყო 40.

ბიბლიოთეკა-სამკითხველს შემოსავალ-გასავალი.

შემოსავალი:

ხონის განყოფილების დახმარება	348—52
საწევრო და სხ.	9—
იყო კასაში	8—10
სულ .	<u>365—62</u>

გასავალი:

წიგნების და ჟურნალ გაზეთების ფასი	100—06
ინვენტარის ხარჯი	11—41
სადგომის ქირა და რემონტი	108—
განათება და გათბობა	13—40
ბიბლიოთეკარის ჯამაგირი	120—
სხვა და სხვა ხარჯი	4—50
სულ .	<u>357—37</u>

დარჩა 8 მან. და 70 კაპ.

ხონის ბიბლიოთეკა-სამკითხველს გამგე
ეკატერინე ბახთაძისა.

უძრავი ქონების ანგარიში.

შეშოსავალი:

1. ვისესხეთ „ხონის საურ. ნდობის საზოგ.“	1500—
2. მივიღეთ „ხონის საურ. ნდობის საზოგა- ლოებისაგან“ ბიბლიოთეკასთვის შენობის ასაგებად გადაღებული თანხა	277—66
3. მივიღე „ხონის შემნ.-გამსესხებელ ამხანა- გობისაგან“ გადაღებული	108 —
4. მივიღე „ხონის მასწავლებელთა შემნახ. გამსესხ. კასისაგან	100—
5. მივიღე ხონის შემნახ. გამსესხ. ამხანაგო- ბის „სარგებლობისაგან“	100 —
6. მივიღე ბინის ქირა	20 —
	<hr/>
	2105—66

გასავალი:

1. შევიტანეთ ბანკში	1920 —
2. ადგილის ნასყიდობის გადას. ხაზინაში	78—59
3. შემომატებული ადგილ. სამედიატ. ხარ.	12—50
4. ბოგირის და კიბის გაკეთება	18—30
5. სახლის რემონტი	8—25
6. ქვიშა ქუჩაზე და ბოგირის წინ	7—35
7. ფულის სარგებელი ბანკში	53—75
	<hr/>
	2098—74
არის კასაში	6—92
	<hr/>
	2105—66

თავმჯდომარე გამგეობისა: ა. ჭიჭინაძე.

* წევრები: { ეკ. ბახთაძისა.
მ. ბახთაძე.
პ. ჩხიკვიშვილი.
მ. ჭელიძე.

მდივანი: ვლ. ნადარეიშვილი.

**საანგარიშო წელს ქ. შ. წ.-კ. გ. ს. ხონის განყოფილების
წევრებად ითვლებოდნენ:**

აბაშიძე ვლადიმერ მიხეილის ძე, ანჯაფარიძე ანტონ პავლეს ძე, ბალავაძე სევერიანე პავლეს ძე, ბახთაძე ალექსანდრე ოქროპირის ძე, ბახთაძე ანდრია დავითის ძე, ბახთაძე ვარდენ გიორგის ძე, ბახთაძე როსებ გიორგის ძე, ბახთაძე შათე ვასილის ძე, ბახთაძე გრიგოლ თომას ძე, ბახთაძისა ეკატერინე ვასილის ასული, ბერიძე გიორგი მიხეილის ძე, ბერიძე ილარიონ დავითის ძე, ბერძენიშვილი ირაკლი მიხეილის ძე, გლუშაკოვი დავით ვასილის ძე, ელიგულაშვილი სიმონ რაფიელის ძე, კაკაბაძე ალექსანდრე პეტრეს ძე, კარტოზია ისლამ ოტიას ძე, კიწმარიშვილი ერმალო პეტრეს ძე, კობრეძე გიორგი პავლეს ძე, მამალაძე სერგი თავითის ძე, მამალაძისა ანატასია ივანეს ასული, მაჭარაძე ალექსანდრე თომას ძე, მაჭარაძე გიორგი პავლეს ძე, მაჭარაძე ვლადიმერ თომას ძე, მებუკე ილია ნიკოს ძე, მებუკისა ანეტა ალექსის ასული, მებუკისა ნადეჟდა გიორგის ასული, მესხი იოსებ სიმონის ძე, მესხისა მარიამ ლევანის ასული, ნადარეიშვილი ბესარიონ კონსტანტინეს ძე, ნადარეიშვილი ვლადიმერ ზაალის ძე, სანოძე ერისთო თედორეს ძე, სანოძე ლუბა პეტრეს ასული, სანოძე მიხეილ ივანეს ძე, ღვინცაძე ილარიონ დავითის ძე, ჩიმაკაძე ლავრენტი ანტონის ძე, ჩიმაკაძე პოლიკარპე ივანეს ძე, ცაგარეიშვილი ემელიანე ივანეს ძე, ცაგარეიშვილი პლატონ მღვდელი, ჭავჭავანიძე ერისთო ივანეს ძე, ჭელიძე მოსიკო დიმიტრის ძე, ჭიჭინაძე ალექსი ბესარიონის ძე, ჭიჭინაძისა ეფროსინე იაკობის ასული, ხაჭაპურიძე ილარიონ პეტრეს ძე, სალარაძე ივანე მაქსიმეს ძე, სულაბერიძე როსტომ მინას ძე, უგულავა კონსტანტინე პეტრეს ძე, ქუთათელაძე ბიქტორ ათანასის ძე, ქუთათელაძე ივანე ივანეს ძე, ქუთათელაძე კოსტა ბეჟანის ძე, ქუთათელაძე კოსტა ბეჟანის ძე, ქუთათელაძე კონსტანტინე მღვდელი, ქუთათელაძე მიხეილ ივანეს ძე, ჯორბენაძე სიმონ ივანეს ძე, ქუთათელაძე მარიამ პავლეს ასული, ჩხიკვიშვილი შალოვა დიმიტრის ძე, რუხაძე ივანე მღვდელი, სალარაძე სილიბისტრო სიმონის ძე, კაკაბაძე კონსტანტინე ათანასის ძე, კაკაბაძე ბესარიონ კიმოთეს ძე, გოროზია სარდიონ იოსეს ძე, ჩხენკელისა ლუბა კონსტანტინეს ასული, სანოძე ლუკა დავითის ძე, ჩხენკელი პავლე ივანეს ძე. (სულ 63 წევ.)

თავმჯდომარე განყოფილების გამგეობისა **ა. ბ. ჭიჭინაძე.**

მდივანი **ვლ. ნადარეიშვილი.**

ხაზინადარი **მ. ვ. ბახთაძე.**

ქ. შ. წ.-კ. გამავრცელებელ საზოგადოების კრებისადმი

სარევიზიო კომისიის მოხსენება.

„საზოგადოების“ წესდების მე-15 მუხლის თანახმად არჩეულმა სარევიზიო კომისიამ განიხილა „საზოგადოების“ გამგეობის მიერ შეუგენილი ანგარიში ქ. შ. წ.-კ. გამავრცელებელ საზოგადოებისა 1913 წლ. და მოახსენებს კრებას: ა) ეს ანგარიში სწორედ არის შედგენილი და იქ გამოცხადებული ბალანსი, აგრეთვე შემოსავალ-გასავლის ნუსხაც, „საზოგადოების“ დავთრებისა და საბუთების თანხმად და გამოყვანილი და ბ) გამგეობის მიერ ნაანგარიშევი „საზოგადოების“ ნაღდი ფული და სარგებლიანი ქალაქები უკლებრივ ინახება ბანკში.

1) **სკოლები** (68—81) განმეორებით უნდა ვსთქვათ, რომ სკოლები ისე არაა მოწყობილი, როგორც ამას თვით საჭიროება მოითხოვს, 16 სკოლა აქვს საზოგადოებას და ამათგან საანგარიშო წელს გამგეობას დაუთვალა მხოლოდ 6, ამათგან ქალაქს გარედ მხოლოდ 4; დანარჩენი სკოლების შესახებ ანგარიშში არ არის ნათქვამი, რომ სკოლები დაუთვალა. შედარებით რიგზე დაყენებულია სწავლის საქმე სოხუმისა, ქუთაისისა და ბაქოს სკოლებში. რა ბოლო მოჰყვა კავკასიის სკოლაში ატეხილ უთანხმოებას, დღეს ყველამ კარგად ვიცით, თუმცა ჩვენი შენიშვნების გამო შარშან გვიმტკიცებდნენ, ეს სკოლა „არ არის ისეთ მდგომარეობაში, როგორც ბატონი დ. და ან. ლულაძე ფიქრობენ“.

საგურამოს სკოლას ხომ 1908 წლიდან—დღიდან დაარსებისა, არ ეღირსა გაუმჯობესება, ამიტომ მას მოსწავლეები არ ეტანებიან (17 მოსწავლე იყო) და მოსწავლეებიც გაუბრბიან რადგან სწავლა-აღზრდის საქმე აქ მოსაწონი არ არის, როგორც ამას თვით გამგეობა ამტკიცებს (გვ. 79). ნურც იმას დაივიწყებთ, რომ გამგეობა ეს რამდენიმე წელიწადია ერთსა და იმავეს გაიძახის: „გამგეობას განზრახული აქვს სკოლა ხალხს დაუახლოვოს“. კარგს მოლოდინს უნდა ჩქარი ბოლო ჰქონდეს.

2) **ბიბლიოთეკები** (გვ. 95) ანგარიში აღნიშნავს: „განსაკუთრებით ნაყოფიერად მუშაობდა ქუთაისის განყოფილება, რომელმაც მრავალი სამკითხველოები გახსნა“. ეს ნაყოფიერება უეჭველად იმით აიხსნება, რომ ბიბლიოთეკა-სამკითხველოებს საკუთარი მეთვალყურე ჰყოლია მიჩენილი. რა თქმა უნდა. ჩვენს საზოგადოებას რომ ყველა ბიბლიოთეკა-სამკითხველოებისათვის ასეთი განსაკუთრებული მეთვალყურე ჰყავდეს, გაცილებით მეტ ნაყოფიერებას მოიტანდნენ ეს ფრიად საჭირო დაწესებულებები ჩვენში.

3) **წიგნთ-საცავი და მუზეუმი** (გვ. 104) მას შემდეგ, რაც ეს ორი დაწესებულება სათავად-აზნაურო გიმნაზიის სახლში მოათავსეს და გამგებლებმაც იმათ მოწყობა-დალაგებას ჯეროვანი ყურადღება მიაქციეს, წიგნთ-საცავსაც და მუზეუმსაც სიმშვენიერის ელფერიც მიეცა.

შარშანდელ ჩვენს ანგარიშში აღნიშნული სივიწროვე ორსავე დაწესებულებისა დიდად ხელს უშლის საქმის განვითარებას, ამიტომ ჩვენ სრულიად ვეთანხმებით გამგეობის განცხადებას, „რაც შეიძლება მალე აშენდეს მუზეუმისათვის საკუთარი შენობა“, თუმცა ძლიერ კარგი იქნებოდა ამასთანავე თავისი მოსაზრებაც ზედ დაეყოლებინა გამგეობას შესახებ იმისა, თუ რა გზით შეიძლება ამ საქმის განსახორციელებლად ნიეთიერი წყაროს გამოძებნა.

4) **საგურამოს მამული** (გვ. 107) ამ მამულისადმი ყურადღების მიქცევას ჩვენ მესამე წელიწადია მოვითხოვთ. შარშან საზოგადო კრებამ მოისურვა ჩვენი მოთხოვნის შესრულება და აირჩია განსაკუთრებული კომისია ადგილობრივად საქმეთა გასაცნობლად, მაგრამ, როგორც ჩვენში ხშირად ხდება, ამ კომისიაში ისეთები მოხდნენ, რომელთაც დავალებული საქმის შესწავლისათვის სრულებით დრო-მოცალეობა არა აქვთ. ამით თუ აიხსნება, რომ კომისიას დღემდე არ მოუცლია და არც წასულა ილიასეული მამულის მდგომარეობის გამოსაკვლევად საგურამოში.

ყველაზე უფრო საგულისხმეო ამ საქმის შესახებ ისაა ანგარიშში აღსანიშნავი, რომ გამგეობა თვითონ აღიარებს მამულის უნუგეშობას და თითქმის განადგურებასაც-კი. ჯერ იყო და წინანდელ მოიჯარადრეთ მამული ააოხრეს (გვ. 109), „ახლებიც იჯარას პირიანად ვერ იხდიან“ ვინაიდან „მამულის გამობრუნებას დიდი თანხა უნდოდა, და მოიჯარადრენი იძულებულნი არიან დიდი ნაწილი შემოსავლისა ხარჯონ მამულის გასაკეთებლად“. გარნა რომ მოიჯარადრენი მოვალენი იყვნენ, პირობის ძალით, მამულში ყოველისავე გაუმჯობესობის შეტანისა, მაგრამ გამგეობა მაინც შესაძლებლად სცნობს მოიჯარადრეთ „ხელი შევეწყობთ, რომ პირობაში აღნიშნული“ მოვალეობა შეასრულონო.

დაუჯერებელი საქმეა, მაგრამ გულ ახდილად, უნდა გამოვაცხადოთ, რომ ილიასეული მამულის მოვლა-შენახვისა და იმის გაუმჯობესობისათვის გამგეობას არა უღონია რა, პირიქით თავისის წინდაუხედაობით და დაუდევრობით იგი უკიდურესობამდე მიიყვანა; ახალ მოიჯარადრეთ „აოხრებული დახვდათ“ ამას; იქით სად უნდა წავიდეს უყურადღებობა!..

ერთის თვალის გადავლებით საგურამოს ილიასეული მამულის შესწავლა ყოველად შეუძლებელია, ამიტომ ჩვენ მოვითხოვთ, ისეთი მცოდნენი აირჩიონ ამ საქმის გამოსარკვევად, რომელთაც შეეძლება რამდენიმე ხანი დაჰყონ მამულში და გულდასმით, დაწვრილებითის გამოკვლევით მამულის ნამდვილი მდგომარეობა შეისწავლონ, შეიგნონ და ამის უტყუარი ცნობები კრებას მოახსენონ. მხოლოდ ამის შემდეგ შესაძლებლად შეიქნება მამულის გამოკეთების შესახებ ბაასი და საშუალების ადვილად გამოძებნაც“.

5) **სტოპენდიების შესახებ** ჩვენ ვფიქრობთ, უმჯობესი იქნებოდა „ქვეყნისათვის“ და უფრო სასარგებლოც, თუ ამ დახმარებას სპეციალ ცოდნის მიმდევარ მოსწავლეთ მოვახმართ, განსაკუთრებით სამეურნეოსა, სამრეწველოსა, თუ სატექნიკოსას, ამასთანავე უთუოდ იმ პირობით, რომ მიცემული ფული საზოგადოებას

აუცილებლად უკანვე დაუბრუნდეს სწავლა-დამთავრებულ ახალგაზდობისაგან პირველისავე შეძლებისას.

6) წიგნის მაღაზია დასაწყობი წესიერად აღმოჩნდნენ, მხოლოდ მაღაზიაში ძალიან სივიწროვეა. კიდევ მოვახსენებთ, კრებას, რომ წიგნით ვაჭრობა უფრო მოხდენილს სხვა ადგილას უნდა მოთავსდეს, ამის შესახებ შარშანდელ კრების მიერ არჩეულმა კომისიამ წელს თავისი მოხსენება უნდა წარმოუდგინოს საზოგადოებას.

ახირებული საქმე დამართნია გამგეობას სახელმძღვანელოებით ვაჭრობაში: წიგნები ბლომად დაუმზადებიათ, მყიდველებიც ბლომად ყოფილან საანგარიშო წელს, მაგრამ იმდენი მაინც ვერ გაუყიდნიათ, რამდენიც სასურველი და მოსალოდნელი იყო. მერე რა მიზეზით—არ იკითხავთ?—სამწუხაროდ ყველას დაკმაყოფილებას მაღაზია ვერ ასწრობდა—ასეა ნათქვამი ანგარიშში—რადგანაც ამკინძავმა დროზე დაკაზმვა წიგნებისა ვერ მოასწროა“.

დაუჯერებელია ასეთი თავის მართლება და მიზეზების დასაბუთება წიგნების ცოტა გაყიდვაში, მაგრამ გადაშალეთ ანგარიშის მე-118 გვერდი და დარწმუნდებით, რომ გამგეობას ქალაქში იმ ერთი ძაბუნი ამკინძველის მეტი სხვა ვერ უპოვნია...

7) ილიას ძეგლის შესახებ ანგარიშში ჩვენ მხოლოდ ის ვნახეთ, რომ გასულ წელში ამაზე დახარჯულა 70 თუმანი. ჩვენ საჭიროდ მიგვაჩნია აღვნიშნოთ, რომ ამ შენობამ საზოგადოების მოლოდინი ვერ გაამართლა. დღე-დღეზე ძეგლი ფუჭდება და საზოგადოებისათვის ეს ძვირად ღირებული ქონება შესაძლებელია ერთ დროს კიდევ გაჰქრეს, რადგან მთის კალთებიდან წამოსული წვიმა და თიხა-ქვა ერთიანად თავს გადმოეფაროს ამ ძეგლს. ეს მეორეც: თვითონ კედლები ძეგლისა სქდება და აქა-იქ ჰჷონავს წყალი.

დასასრულ ერთი ჯარემოებაც გვინდა აღვნიშნოთ: გამგეობის ოქმებში ხშირად წააწყდებით, რომ ერთი და იგივე საკითხი, ზოგჯერ დიდად საყურადღებოც კი, რამდენჯერმე ინიშნება ხოლომე განსახილველად, ხშირად, ბევრჯელაც, იმიტომ რომ გამგეობის წევრნი კრებაზე დასასწრებლად არ მოდიან. ანგარიშში მოყვანილი ცნობები (გვ. 49), მართლაც აღნიშნავენ, რომ გამგეობის წევრთა უმეტესობა ნახევარჯელაც-კი არ დასწრებია კრებებს; დანარჩენებიც—ორის გარდა გაცილებით ცოტაჯერ გამოცხადებულან. იმდენად მოუცლელნი არიან, რომ ჩვენთვის ამისთანა ძვირფას საქმისათვის თავისუფალ დროს ვერ ჰპოულობენ...

სარევიზიო კომისიის წევრნი:

ანდრია ლულაძე.
დიმ ტრი ღუმბაძე.

4—11 ივნისი 1913 წ.

თბილისი.

30 სექტემბერი.

სარევიზიო კომისიის მოხსენების გამო გამგეობა საჭიროდ სთვლის
მოახსენოს საზოგადოების წევრთა საერთო კრებას შემდეგი:

1) **სკოლები.** გამგეობას კარგად აქვს გათვალისწინებული, რომ საზოგადოების სკოლები ისე არ არის მოწყობილია, როგორც ამას ნამდვილი საჭიროება მოითხოვს და როგორც ეს შეეფერება ნამდვილ პედაგოგიურ და დიდაქტიურ მოთხოვნილებებს. მაგრამ იმის თქმა, რომ გამგეობა არ სცდილობს სკოლების გაუმჯობესებისათვის, რასაკვირველია, იმ თანხის რაოდენობის ფარგლებში, რომელიც საზოგადოების განკარგულებაშია, შეუფერებელი ბრალდებაა.

გამგეობა შეძლებისამებრ მეცადინეობდა და მეცადინობს გაუმჯობესოს როგორც ნივთიერი მდგომარეობა, ისე სწავლა აღზრდის საქმე სკოლებში. დაწესებულია ეგრედ წოდებული პერიოდული დამატება ძირითად ჯამაგირზე: უფრო სიმის წლის შემდეგ, თორმეტა წლის განმავლობაში, ემატება ექვს-ექვსი თუმანი, ვიდრე ჯამაგირის რაოდენობა 600 მანეთად არ შესრულდება. ამ უამად გამგეობასთან არსებული სასკოლო სექციის შეუდგა საპენსიო კასის მოწყობის საქმეს, რათა სიბერის უამს უზრუნველ ჰქონს დამსახურებული მასწავლებლები.

გამგეობა ეთანხმება სარევიზიო კომისიას, რომ სკოლების რევიზია-დათვალიერების საქმე საზგარიშო წელსაც არ იყო რიგიანად მოწყობილი, რადგან გამგეობის წევრთ ღრის უქონლობის გამო არ ჰქონდათ შეძლება უფრო სკოლებში მოხდინათ რევიზია. ამ ნაკლის გასასწორებლად გამგეობამ საჭიროდ დაინახა სკოლების და ბიბლიოთეკების საკუთარი მეთვალყურის მოწვევა, რის ნებაც გამოსთხოვა წარსულის წლის საზოგადო კრებას. მიმდინარე წლის პირველ იანვრიდან მოწყვეულ იქნა განსაკუთრებული პირი ხსენებულ თანამდებობაზე და ამიტომ ადგილი აღარ ექნება იმ ნაკლს, რომელზედაც სამართლიანად მიუთითებს სარევიზიო კომისია თავის მახსენებაში.

გამგეობა საჭიროდ სცნობს აგრეთვე, რომ ჩვენი სკოლების ნამდვილ რაციონალურ ნიადაგზე დასაყენებლად აუცილებლად საჭიროა გაუმჯობესებულ იქნას საზოგადოების სკოლების მასწავლებელთათვის სპეციალურ საგანში მომზადების საქმეც, რისთვისაც სასკოლო სექციას დავალებული აქვს შეიმუშაოს ვრცელი დასაბუთებული გეგმა, თუ რა პირობებში და როგორ მოეწყოს მასწავლებელთათვის საზოგადო განათლების და პედაგოგიური სისტემატიური ხასიათის კურსები ან დაარსდეს სპეციალური სასწავლებელი ჩვენი სკოლებისათვის რიგიანი მასწავლებლების მოსამზადებლად.

1913 წლის ანგარიშში სრულიადაც არ არის ნახვენები უარყოფითი მდგომარეობა სწავლა-აღზრდის საქმის კავკავის ქართულ სკოლაში; სახალხო სკოლების დირექტორის მიერ რუსული ენის სწავლების დაწესება სრულიადაც არ იძლევა საბუთს, უარყოფით მოვიხსენიოთ სწავლა-აღზრდის საქმე მოხსენებულ სკოლაში, სადაც მასწავლებლები ხელმძღვანელობდნენ საზოგადოების მიერ მიცემულ სანიმუშო პროგრამებით და ამ პროგრამების მიხედვით უფრო საგანს სამშობლო ენაზე ასწავლიდნენ. როგორც საზგარიშო წლის საგანგებო უწყებიდან სჩანს, სკოლაში კურსი დაუმთავრებია 100%, წლის განმავლობაში მასწავლებლებს გაუმართავთ სამი საბავშვო სალიტერატურო სადამო, მოუწყვიათ საგანმანათლებლო სამეცნიერო მიზნით მოწყობილია ექსკურსიები, გაუმართავთ სისტემატიური სადამო კურსები და სხვა. უფრო ზემოხსენებულის ასრულება შეუძლებელი იქნებოდა, რომ მასწავლებელთ სკოლაში თანხმობით არ ემუშავათ.

გამგეობას დიდი ხნის სურვალი აქვს, რომ საგურამოს სკოლა დაუხლოვოს ხალხს, გადაიტანოს შიგ სოფელში, მაგრამ ამ სურვილის განხორციელებას აბრკოლავდა მუდამ ის გარემოება, რომ სკოლისთვის შესაფერი ბინა არ მოიძებნებოდა სოფელში. ამ უამარ მიზნობილი აქვს სკოლების მეთვალყურეს მოკლავარაკის მცხოვრებლებს და მასწავლებლის დახმარებით ამოიჩინოს სოფელში ერთი ან ორი ოთახი, რომ დროებით მაინც შესაძლებელი იქნას სკოლის მოთავსება. შემდეგში გამგეობას განზრახული აქვს საკუთარი შენობა ააგოს სკოლისთვის.

2) **ბიბლიოთეკები.** საკუთარი ბიბლიოთეკების მეთვალყურის მოწვევისა და გამგეობასთან ბიბლიოთეკების მომწოდების სექციის დაარსების შემდეგ, ეჭვი არ უნდა, ბიბლიოთეკების საქმე თვალსაჩინოდ გაუმჯობესდება და იმ ნაკლს, რომელსაც თვით გამგეობა ადარებს სარევიზიო კომისიასთან ერთად, ამოერიდან ადგილი აღარ ექნება.

3) **საგურამოს მამული.** (მე-4 მუხლი სარ. კომ. მოხს.) საგურამოს მამულის საქმე რომ რიგისად ვერ მიდიოდა, სანამ ნაკაშიძე და მალაშვილი აიღებდნენ იჯარით ხსენებულ მამულს, ამის უარს არც გამგეობა ჰყოფს, მაგრამ რომ დღეს მამულის გაუმჯობესების საქმე თან და თან წინ მიდის ახალი მოიჯარადრების მეტადინეობით და მხნეობით, ამას ეჭვი არ უნდა: ახალი მოიჯარადრები ენერგიულად შეუდგნენ ჰირობის ასრულებას: გაასწორეს და დატანტეს საფუტკრის ადგილი (დახარჯეს 42 მან.) შეიძინეს 38 ახალი სკა, (დახარ. 152 მან.) შეიძინეს ფუტკრებისთვის ხელფენური ფიჭა (დახ. 44 მან.), მოამზადეს მიწა ხეხილისა და ვაზის სანერგისათვის, შეიძინეს ამერიკული ვაზი (დახარ. 110 მან.), შეიძინეს სანამუენოდ 7000 მეტრი ამერიკული ვაზი (დახარ. 105 მან.), 2500 ნამუენი ვაზი (დახარ. 125 მან.), მოამზადეს ნამუენი ვაზის დასარგავად ერთი დესეტინა ადგილი (დახარ. 360 მან.) და სხვა. გამგეობამ მიიღო რა მხედველობაში მოიჯარადრების ასეთი მუეათობა და ის ხარჯი, რომელიც გასწიეს მამულის გასუმჯობესებლად, შეღავათი მისცა მათ გადასახადის შემცირებით.

საზოგადო კრების დავალებით საგურამოს მამული უნდა დაეთვალიერებინა განსაკუთრებულ კომისიას და თავისი მოხსენება წარმოედგინა გამგეობისათვის. მაგრამ ხსენებული კომისია დღემდის არ შესდგომია ნაკისრი მოვალეობის შესრულებას.

4) **სტიპენდიები.** საზგარიშო წელს საზოგადოებას ჰქუდა 20 სტიპენდიტი, ამ რიცხვიდან 7 სხვა და სხვა უმაღლეს სპეციალურ სასწავლებლებში სწავლობდა. ასე რომ გამგეობა სტიპენდიების განხილვის დროს არ სტავებდა უურადლებოდ სპეციალურ ცოდნის მიმდევართ. უველა სტიპენდიები, რომ მარტო სპეციალური ცოდნის მიმდევართ მხმარდეს, ეს როგორც გამგეობის, ისე სტიპენდიების დამარსებლების შეხედულებითა იმდენად სასარგებლო არ იქნება, როგორც ამას სარევიზიო კომისია ფიქრობს. ჩვენთვის უოველნარი ცოდნა საჭირო და ჭარბად არც ერთი არა ცვაქვს. რაიცა შეესება სტიპენდიის სახით მიცემულის ფულის დაბრუნებას, ეს ახალი ამბავი არ არის. უველა სტიპენდიტს ხელწერილი ერთმევა, რომ მიღებულს ფულს დაუბრუნებს საზოგადოებას.

5) **წიგნის მალაზია და საწყობი.** გამგეობის ანგარიშში მოთავსებული ცნობა სახელმძღვანელო წიგნების ვაჭრობის შესახებ (გვ. 118) ეხება არა უველა სახელმძღვანელო წიგნებს, არამედ მარტო რუს. სლოვ. მეორე ნაწილს ეს სახელმძღვანელო სხვა და სხვა სახატო მიზნებისა გავი ცოტა გვიან დაიბეჭდა, ამის გამოც გვიან ჩაბარდა ამკინძავს.

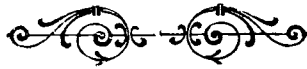
ეს შეიქმნა იმის მიზეზი, რომ ამკინძავი ვერ ასწრებდა ხსენებული წიგნების დროზედ ჩაბარებას მაღაზიისათვის. ვისიკე სიძაბუნე აქ არაფერს შუაშა.

6) ილიას ძეგლი. ილიას ძეგლის შესახებ რასაც სარევიზიო კომისია ამბობს, სავსებით ეთანხმება გამგეობა. ძეგლი იმისთანა ადგილზე არის აკეთებული, რომ მუდამ მზრუნველობა და ხარჯის გაწევა იქნება საჭირო მის დასაცავად სტიქიური მოვლენათა ცუდის გაფლენისაგან.

7) უკანასკნელ შენიშვნაზე გამგეობას შეუძლებლად მიაჩნია რამე ჰასუსის თქმა, გამგეობამ აღნიშნა დაუთარავად ის, რაც იყო და არის, უოველი წევრი აკეთებდა მას, რაც შეეძლო და ესწრებოდა სხდომებს იმდენჯერ, რამდენჯერაც მასზედ დამოუკიდებელი გამგეობის ნებას აძლევდნენ.

საზოგადოების თავმჯდომარე გ. ნ. ყაზბეგი.

გამგეობის წევრნი: დ. გ. კარიჭაშვილი, ალ. თ. უიფშიძე, ფ. გ. გოგიჩაიშვილი, ლ. გ. ბოცვაძე, გრ. ს. რცხილაძე, შ. ზ. დედაბრიშვილი, შ. მიქელაძე, ს. გორგაძე, არ. ჯაფანაშვილი, იპ. ვართავაძე.

განცხადება

ქართველთა შორის წერა-კითხვის გამავრცელებელი საზოგადოება აცხადებს, რომ წელს, ნ. ლოლობერიძის სახელობის თანხის სარგებელდან დანიშნულია პრემიათ 300 მანეთი.

1. პრემია მიეცემა იმას, ვინც დასწერს და წარმოადგენს საკონკურსოდ საუკეთესო თხზულებას შესახებ ქართული ენისა, ისტორიისა, გეოგრაფიის ეთნოგრაფიისა, ლიტერატურისა და საზოგადოდ თხზულებას საქართველოს შესახებ. ლოლობერიძის სახელობის პრემიის მისაღებად უპირატესობა ეძლევა ქართულ ენაზე დაწერილს თხზულებას. ხოლო საკონკურსოდ შეიძლება წარმოდგენილ იქმნას რუსულსა, ან რომელიმე ევროპიულ ენაზედაც.

2. თხზულებას ქართული ენის შესახებ შეიძლება საგნად ჰქონდეს: ა) ისტორიული გრამატიკა ქართული ენისა—ეთიმოლოგია ან სინტაქსი, ბ) შედარებითი გამოკვლევა ქართული ენის შტოებისა, გ) გამოკვლევა ქართულის ენის უცხო ენებთან შედარებით, დ) ქართული ენის შტოების შედარებითი ლექსიკონი, ე) ქართული ენის განმარტებითი ლექსიკონი; ვ) უცხო ენებთან მონათესავე ქართული სიტყვების ლექსიკონი; ზ) უცხო ენათაგან შემოსული სიტყვების ლექსიკონი.

3. თხზულებას ქართული ისტორიის შესახებ შეიძლება საგნად ჰქონდეს: ა) პოლიტიკური ისტორია საქართველოს მთელი წირსული ცხოვრებისა ან რომლი-

სამე მის ეპოქისა; ბ) სოციალ-ეკონომიური ისტორია, სრული ანუ რომელიმე ეპოქისა; გ) საეკლესიო და საზოგადოდ სარწმუნოების ისტორია, როგორც სრული, ისე რომელიმე ეპოქისა; დ) სამხედრო ისტორია; ე) იურისპრუდენცია, ვ) მითოლოგია.

4. თხზულებას ქართული მწერლობის შესახებ შეიძლება საგნად ჰქონდეს: ა) ქართული მწერლობის სრული ან რომელიმე ეპოქის ისტორია, ბ) მწერლობის ერთ-ერთი დარგის სრული ან რომელიმე ეპოქის ისტორია, გ) რომლისავე ერთის ან რამდენისავე მწერლის ნაწარმოებთა სრული და ყოველ მხრივი შესწავლა და გამოკვლევა: დ) ქართული მწერლობის დამოკიდებულობა უცხო მწერლობაზე და უკანასკნელის გავლენა პირველზე, როგორც მთლად მთელის ქართულის მწერლობისა, ისე რომელიმე კერძო ეპოქისა; ე) სახალხო სიტყვიერების გამოკვლევა.

5. თხზულებას ქართული ეთნოგრაფიის შესახებ შეიძლება საგნად ჰქონდეს: ა) ეთნოგრაფიული აღწერა ქართველი ერის რომელიმე ნაწილისა; ბ) შეგროვება და შესწავლა ან გამოყენება უკვე შეგროვილ მასალისა ქართული ენას სხვა და სხვა კილოვებებიდან, ხალხურ სიტყვიერებიდან, ცრუმორწმუნოებიდან, ზნეჩვეულებებიდან, ფიზიკურ აგებულებებიდან და სხვა და სხვა დარგებიდან ქართველი ერის რომელიმე ნაწილისა—გამოსარკვევად: ან ქართველი ერის რომელიმე შტოს ნათესაობრივი დამოკიდებულობისა დანარჩენ მის ნაწილებთან, 2) ან მთელი ქართველი ერის ნათესაობრივი ჩამომავლობისა სხვა ერთა შორის.

შენიშვნა: საკმარისია, თუ მკვლევარმა დაამუშავა მასალა მარტო ერთ-ერთ ზემოხსენებულ დარგიდან და ეს მასალა გამოიკვლია ქართველი ერის მარტო ერთი რომელიმე ნაწილის შესახებ.

6. თხზულებას ქართული მუსიკის შესახებ შეიძლება საგნად ჰქონდეს: ა) გამოკვლევა წარმართდროინდელი ქართული მუსიკისა; ბ) გამოკვლევა ქრისტიანობის მიღების შემდეგ ქართული მუსიკისა; გ) გამოკვლევა იმისა, თუ რა გავლენა იქონია სხვა ერთა მუსიკამ ქართულ ენაზე.

7. საკონკურსო თხზულება უნდა იქმნას წარმოდგენილი წერა-კითხვის საზოგადოების კანცელარიაში 1-ლ იანვრამდე 1915 ჯლისა.

8. საკონკურსო თხზულება შეიძლება იყვეს ხელთნაწერიც და დაბეჭდილიც, მხოლოდ იმ პირობით, რომ დაბეჭდილი არ იყვეს 1911 წელზე ადრე გამოცემული.

ყოველ-დღიური საზოგადოებრივი და სალიტერატურო გაზეთი

„სხალი აზრი“

(წელიწადი მუდრე)

გაზეთი წლიურად ღირს 7 მან. ნახევარი წლით—4 მან. სამი თვით—2 მ. 50 კ. თვიურად თბილისში—4 აბაზი. თბილისის გარედ—90 კაპ. საზღვარ გარედ 14 მან.

თითო ნომერი ერთი შაური

განცხადების ფასი ჩვეულებრივია

სოფლის მასწავლებლებს გაზეთი დაეთმობა 60 კ., მოსწავლე ახალგაზ-დობას კი 50 კაპეკით.

რედაქცია იმყოფება: ორბელიანის ქუჩა № 36.

ფულის გამოსაგზავნი მისამართი: Тифлисъ, Орбелянская ул. № 36.

Георгію Григорьевичу Бежиашивили.

ყოველ-დღიური საზოგადოებრივი და სალიტერატურო

„სახალხო შურისძიება“

(წელიწადი პირველი)

ყოველდღიურ გამოცემის გარდა გაზეთს ექნება კვირეული

სურათებიანი დამატება

დამატება გამოვა კვირაობით

გაზეთის ფასი დამატებასთან: წლით, როგორც ქალაქში, ისე ქალაქ გარეთ ღირს 8 მან. 50 კაპ., ნახევარი წლით—4 მან. 50 კაპ., ერთი თვით—75 კ.

ცალკე ნომერი ყველგან ერთი შაური, დამატებიანი ნომერი (კვირის) 7 კაპეკი. ადრესის გამოსაცვლელი ფასი 40 კაპ.

განაწილება ფასისა: გამოწერის დროს 3., 1 მარტისთვის 2 მან., 1 მაისისთვის 2 მან. და 1 ივლისისთვის 1 მან. 50 კაპ.

1914 წლის წლიური ხელის მომწერნი მიიღებენ სამ წიგნს: 1) „ქართველი მწერლები“, 2) „უცხოეთის მწერლები“. 3) „სამეცნიერო კრებული“.

სამი აბაზი უნდა გადაიხადოს კიდევ იმ ხელის მომწერმა, რომელსაც ჰქონდა მიიღოს ფასტით სამი საბრემო წიგნი.

Тифлисъ, редакция „Сахалхо газети“.

გამოვა 1914 წ. საყმაწვილო შურისძიება

ნაკადული

(წელიწადი მეათე)

ხელის მოწერა მიიღება შურისძიება „ნაკადულის“ რედაქციაში.

გოლდფინის პროსპექტზე ზუბალაშვილის სახლში № 8. და წერაკითხვის გამავრც. საზოგადოებების მაღაზიაში, თაგ.-აზნ. ქარვასლა

1914 წლის 1-ლ იანვრიდან 1915 წლის 1-ლ იანვრამდე წლიური ხელის-მომწერლებს მიეცემა: მოზრდილთათვის 12 წიგნი 3 მან. მცირე წლოვანთათვის 24 წიგნი 3 მან. ნახევარი წლით ვინც გამოიწერს ორივეს ერთად—3 მან.

სახუქრად ორივე გამოცემის წლიურ ხელის მომწერლებს მიეცემა წიგნი: „მიწის ძვრა და ცეცხლის მფრქვეველი მთები“, (მრავალი სურათით) გიორგი ანთელიძისა.

რედაქტორი ნინო ნაკაშიძისა. გამომცემელი თ. პ. ი. თუმანიშვილი.

სამეცნიერო-პედაგოგიური და სალიტერატურო ჟურნალი

„განათლება“

მიიღება ხელის მოწერა 1915 წლისათვის.

(წელიწადი შერვე)

1915 წელსი ჟურნალი „განათლება“ ჩვეულებრივად გამოვა ყოველ-თვის შუა რიცხვებში გარდა ზაფხულის ორის თვისა. ჟურნალში იბეჭ-დება წერილები, როგორც სწავლა-აღზრდის შესახებ, აგრეთვე მეც-ნიერების სხვა და სხვა დარგიდან და სიტყვა-კაზმულ მწერლობიდან; აქვს თვიური ჟურნალის ყველა განყოფილება, გამოვა ჩვეულებრივზე უკეთ დასურათებული. ჟურნალში მონაწილეობას იღებენ ყველა ჩვენი საუკეთესო მეცნიერები, მწერლები, პედაგოგები და პოეტები.

წლიური ფასი ჟურნალისა არის **ოთხი მანეთი** (4 მან.). მხოლოდ სოფლის მასწავლებლებს და სასოფლო სამკითხველოებს ჟურნალი დაეთმობთ წლიურად **სამ მანეთად**, საზღვარ გარეთ 6 მან. 1915 წლის წლიური ხელის მომწერლები მიიღებენ საჩუქრად: „**მრავალუამიერ**“ მუ-სიკა ანდრია ყარაშვილისა, მამაკაცთა და ქალვანთა გუნდისათვის. **პესტალოცის**, **ჰერბერტ სპენსერის**, **რუსსოს** და **კომენსკის სურათებს**, რომელთა მაგიერ 1914 წლის ხელის მომწერლებმა მიიღეს ალბომი ი. გედევანიშვილის პიესის „სინათლისა“ და „პატარა მურია“ სიტყვები აკაკისა, ნოტებზე დალაგებული ანდრია ყარაშვი-ლის მიერ.

ჟურნალში არის ცალკე განყოფილება, სადაც იბეჭდება ყოველ-გვარი ცნობები ქ. შ. წერა-კითხვის გამავრცელებელი საზოგადოებისა და მისი განყოფილებათა მოქმედების შესახებ.

ხელის მოწერა მიიღება **ტფილისში** ქართულ გიმნაზიაში, „ნაკადულის“ რე-დაქციაში, წერა-კითხვის საზოგადოების წიგნის მაღაზიაში **ივანე ავალიშვილთან** და წიგნის მაღაზია „**Новая рѣчь**“ **კიკნაძესთან**. **ქუთაისში** ისილორე კვიციანიძესთან, **ბათუმში** ტრ. ინასარიძესთან და წიგნის მაღაზია „განთიდიში“, **სამტრედიაში** წ.კ. საზოგადოების კიოსკში **მ. კობალეიშვილთან**, ამ სამ ადგილას იყიდება ცალკე ნომრებიც, თითო 40 კ. სხვა ადგილებში უნდა მიმართონ პირდაპირ აგენტს.

რედაქცია სთხოვს ხელის მომწერლებს დროზე დაიკვეთონ ჟურნალი.

რედაქცია ყოველგვარ ღონისძიებას სმარობს ჟურნალის

თანდათან გასაუმჯობესებლად.

მისამართი: Тифлисъ, Дворянская Грузинская Гимназія. Л. Г. Боцвадзе.

რედაქტორ-გამომცემელი **ლ. გ. ბოცვაძე**.